

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

ІМРЕ ЮЛІЙ ЮЛІЙОВИЧ

**ЗВИЧАЇ ТА ВИРАЗИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПОХОВАЛЬНИМИ ОБРЯДАМИ У
С. ТИЙГЛАШ УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ**

014 Середня освіта (Угорська мова і література)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня спеціаліста

Науковий керівник:
Берта Елеонора Тіборівна
кандидат філологічних наук,
старший викладач

Реєстрація _____
(номер)

«__»_____2017 р. _____ Талабірчук О.Ю.
(підпис лаборанта) (прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

_____ Зикань Х.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Кандидат філологічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

«__»_____2017 р.

Рецензент _____ Лизанець П.М.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Доктор філологічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
„UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM”
UKRÁN–MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK

IMRE GYULA

A TEMETKEZÉSEL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK ÉS KIFEJEZÉSEK
AZ UNGVÁRI JÁRÁSI TÉGLÁSON

Magyar nyelv és irodalom szakirány

Diplomamunka a specialist fokozat megszerzésére

Tudományos vezető:
Berta Eleonóra,
a filológiai tudományok kandidátusa,
főelőadó

Ungvár – 2017

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. A KÉRDÉSEL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE	11
2. A HALOTTHOZ FŰZŐDŐ SZOKÁSOK TÉGLÁS KÖZSÉGBEN	20
2. 1. A halotthoz közvetve kapcsolódó teendők	23
2. 1. 1. Halálra utaló előjelek, jóslatok	23
2. 1. 2. Felkészülés a halálra	32
2. 2. Közvetlenül a halotthoz kapcsolódó tennivalók	36
2. 2. 1. Halálkor	36
2. 2. 2. Mosdatás és felöltöztetés. A halott ruhája	38
2. 2. 3. A haláleset jelzése	41
2. 2. 4. Koporsó. Koporsóba tétel	42
2. 3. Halottnézés	45
2. 4. Siratás	47
2. 5. Virrasztás	47
2. 6. Sírásás	63
2. 7. A temetési szertartás	64
2. 7. 1. Szertartás a halottasháznál	65
2. 7. 1. 1. A koporsó lezárása	66
2. 7. 1. 2. Szertartás az udvaron	69
2. 7. 2. A temetési menet	75
2. 7. 3. Szertartás a sírnál	79
2. 8. Eltakarítás	81
2. 9. A halotti tor	81
2. 10. A gyász	84
2. 11. Örökös a temetőben	85

2. 12. Temetés utáni szokások	86
3. A TEMETKEZÉSSSEL KAPCSOLATOS KIFEJEZÉSEK CSOPORTOSÍTÁSA.....	96
3. 1. A kifejezések kategorizálása eredetük szerint	96
3. 2. A kifejezések csoportosítása szerkezetük szerint	98
BEFEJEZÉS.....	100
KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA	100
A FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE.....	104
REZÜMÉ UKRÁN NYELVEN.....	108
REZÜMÉ ANGOL NYELVEN	109
MELLÉKLET	110

BEVEZETÉS

A halál biztos tudata teszi emberré az embert. Az emberen kívül más élőlénynek nincs haláltudata, ezért önmaga létét, kultúráját ösztönösen éli meg, hozza létre. Ez a tudat teremti meg a túlvilági lét képzetét, az istenhitet, s alakítja ki a halottkultuszt, amelynek nyomaival már a legrégebbi korban is találkozunk. A különböző, egyre sokasodó emberi közösségek jellegzetes halottkultuszt hagytak hátra, s különböző temetési rendet, módot, rítust hagytak reánk, amiből életükre, életmódjukra, társadalmukra, gondolkodásmódjukra, s még sok egyébre következtethetünk. Egy közösség, egy kultúra egysége, szilárd volta a temetkezési szokások, a halottkultusz egységes voltában is megnyilatkozik.

Diplomamunkám témája: *A temetkezéssel kapcsolatos szokások és kifejezések az ungvári járási Tégláson.* A temetkezési szokások és a temető kutatás egyik elengedhetetlen forrását képezi a falutörténetnek. Ezen téma tanulmányozásával megismerhetjük a falu közösségének egykori nemzetiségi, vallási összetételét, temetkezési szokásait.

A téma aktualitása. A munka témája kiválasztásának és megírásának indítókai közé tartozott, hogy ezzel a témával tudomásom szerint eddig még nem foglalkoztak, valamint én is Téglás lakosa vagyok és felkeltette érdeklődésemet az eddig még senki által nem kutatott témakör.

Kutatásom fő céljának azt tekintetem, hogy átfogó képet mutassak be a község temetkezési szokásairól, s ezzel kibővítssem szülőfalum eléggé hiányos történetét.

A kutatás módszere. A kutatást adatközlők segítségével végeztem. Mivel célom volt a ma élő és a régi szokásokat is felkutatni, adatközlőimet különböző korosztály soraiból válogattam ki. Ezáltal nem csupán a mai szokásokat és a mára szinte feledésbe merülő hagyományokat tudtam feltárni, de arra is választ kaptam, hogy a ma embere mennyire ismeri a temetkezéssel kapcsolatos régi szokásokat, s mennyire befolyásolják e szokások viselkedését.

A kutatás helye. Téglás (ukránul Тийглаш (Tijglas)) jelenleg közel 600 lelkes település a Csap-Ungvár országút mentén terül el, a megyeszékhelytől 16 kilométerre délkeleti irányban. Csaptól 7 km-re, a Latorcától északra fekszik. [<http://www.karpataljaturizmus.net/telepules.html>] A településtől hat kilométernyire északnyugatra található Palágykomoróc, az Ungvár felé vezető úton 9 kilométerre Homok, valamint szomszédos község még Rát.

A két Árpád-kori helység, Csap és Szürte között hosszú évszázadokig csak sűrű ártéri erdő övezte a Bodrog felé igyekvő Latorcát, míg csak a folyó révénél – a XVIII. század második felében – fejlődésnek nem indult egy kezdetben csupán pár házból álló falu, Téglás. A község területét a 18. század első felében még mint erdős, mocsaras vidéket említik. Téglásról csak 1786-ban emlékeznek meg az első hivatalos okmányok, nevét pedig valószínűleg egy hajdani, téglából emelt épületről kaphatta, melynek már csak az emléke maradt meg. [20, 124–128. o.]

Téglás első lakói a Latorcán létesített révnél alkalmazásban lévő családok voltak. Az ide települő emberek megvásárolták a szürtei Vécsey gróf itt fekvő földjeit. A település házainak többsége másfél, két kilométer távolságra található a Latorcától, a határnak ez a része a töltés megépítéséig árterületnek számított.

A falu létrejöttével a tégláégetést a mezőgazdaság és a pásztorkodás váltotta fel, noha a lakosság megtelepedését az ingoványos, földművelésre csak néhol alkalmas talaj igencsak megnehezítette. A mándoki és tuzséri gazdák még a trianoni határok kialakulása előtt téglásiakat fogadtak fel pásztornak. Nem véletlen, hogy az eszenyi származású, jelenleg Budapesten élő Kovács Sándor címerkészítő mester a téglási címerben is megörökítette ezt az ősi szakmát. A falubeliek által űzött mesterségek közül említésre méltó a kovács- és az asztalosmesterség. A szövés-fonás is gyakori volt, egyes házaknál még ma is szőnek.

Az írások tanulsága szerint 150 évvel ezelőtt a révnél már vendégfogadó is állt, szállást kínálva a Csap és Ungvár között közlekedő utasoknak, s a két település közelsége folytán gyors fejlődésnek indult a falu. 1880-ban 67 lakóházból állt, 1890-ben pedig már közel száz ház sorakozott Tégláson. Bennük 471-en éltek. 1910-ben 487 lakosából 454 magyar, 12 német volt. Ebből 205 római katolikus, 224 görög

katolikus, 45 református volt. Harminc évvel később, 1940-ben már 550 lelket tartanak nyilván. [51]

Az I. világháborúban 11 téglási katona halt hősi halált, s a helység egyik lakosa, az 1922-es születésű Szidor József (elhunyt 2003 januárjában) családi síremlékükre vésette az elesettek neveit, hogy megőrizze azokat az utókor számára. A trianoni békeszerződés előtt Ung vármegye Nagykaposi járásához tartozott. A második világégésben hat helybeli honvéd adta életét a hazáért, míg a szovjet katonaság – itteni „bemutatkozása” során – 1944 őszén 50 magyar férfit hurcolt el az akkor mindössze 531 lakost számláló településről, ám hihetetlen szerencsével – vagy inkább az isteni gondviselésnek köszönhetően – 45-en viszontláthatták szeretteiket, míg ötükkel végzett a nácinál semmivel sem különb sztálini hatalom. 1989. november 26-án a temetőben a KMKSZ Teglási Alapszervezete akkori aktivistáinak köszönhetően emlékjelet avattak a község mártírjainak és a II. világháborúban elesett téglási áldozatok emlékére.

A község római katolikus templomát 1932–1933-ban a két helybeli közösség – a római- és a görög katolikus – közösen építette. 1952-ben a szovjet hatóságok bezárták, a nyolcvanas években pedig ravatalozóként használ(hat)ták. 1990-ben adták vissza a híveknek, újra megáldására pedig 1990. december 8-án került sor.

Teglás lakóinak száma a 2001-es népszámlálás adatai szerint 551 fő, ebből 457 magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

A helybeli földművesek a szovjet érában évtizedeken át a szürteiekkel közösen megalakított Népek Barátsága Kolhozban dolgoztak. A település területén és a szomszédos Szürtében ezen kívül is számos munkaalkalom kínálkozott. Több tucatnyi helybeli dolgozót foglalkoztatott a gazdaságközi agro-takarmánygyár és a sertéshizlalda. Számos téglási állt vasutasnak, s szegődött el Ungvár különböző iparvállalatainál. Az Ukrajna függetlenné válásával egyidőben jelentkező gazdasági válság következtében számos környékbeli vállalatot zártak be. Ekkor az itteni férfiak közül sokan elveszítették munkahelyüket. Ők akkor magyarországi építkezésekre szegődtek el. Ma már az ungvári cégek többsége újból termel, így ismét van

munkájuk a téglásiaknak. Ennek köszönhetően a korábbinál jóval kevesebben vállalnak munkát a határon túl.

A kolhozrendszer megszűnését követően (2000 tavasza) a téglásiak között fölosztották a földet. Ezek jelentős részét két újonnan megalakult Mezőgazdasági Kft. vette bérbe, amelyek ma már nem üzemelnek. A pásztorkodás napja is régen leáldozott, de a mezőgazdaság ma is fontos részét képezi az itt élő emberek életének. A mezőgazdasági termelők többsége szemes terményt termel, jószágot nevel.

1953-ben önálló községi tanáccsal rendelkezett a falu, ám ekkor összevonták a Szürtei Községi Tanáccsal, s csak 2003-ban nyerte vissza önállóságát.

Kisközségünk óvodával, orvosi rendelővel, teherszállító vállalattal, gépkocsijavító- és asztalosműhellyel rendelkezik. A két szomszédos település – Szürte és Téglás határán – még a szovjet érában hatalmas, 350 férőhelyes kultúrház épült fel. Benne kap helyet a járási könyvtár is.

A helybéliek és az átutazók három vegyesboltban vásárolhatnak. Közülük egy kávézóként is üzemel. Téglásra 2001-ben jutott el a földgáz. Azóta számos lakóépületet felújítottak, komfortosabbá tettek.

Napjainkban a közelben folyó, gyors sodrású, örvényekben bővelkedő Latorcát inkább a horgászok, semmint a fürdőzők látogatják. Fürödni a helybéliek a falu határában levő homokbánya tóra járnak. A tó mostani bérlői az elkövetkező években itt üdülőövezet kialakítását tervezik. Igazi üdülőövezetté alakítható át annak a 25 hektáros víztükörrel rendelkező tározónak a környéke, amely Téglás-Rát-Szürte-Oroszgejóc határában található. Gombázni, kirándulni a helybéliek a több mint 200 hektáros téglási erdőbe járnak. Itt egyéb látnivaló is akad. [19, 125–129. o.]

Egy érdekes történet kapcsolódik községünkhöz, amelyet ma is sokan ismernek. A legenda szerint a Latorca Csap felőli árterén, a Necze-híd alatt fogant az a gyermek, akinek az apja a szürtei Vécsey báró, az anyja pedig egy kocsmárosnő volt. Mivel Vécsey báró titokban akarta tartani, hogy ő a gyermek apja (mivel volt családja), ezért az anyja nevelte fel a fiút, aki a Necze vezetéknevet kapta. Ezt a legenda szerint a báró találta ki. Egy idő elteltével pedig már a hidat is Necze-hídként emlegették az emberek. A báró a későbbiekben sem feledkezett meg gyermekéről:

még mielőtt Amerikába települt volna át, a fiúnak és annak utódainak jelentős mennyiségű földet adományozott.

A legendás gyermek utódai (kikhez anyai ágon én is tartozok) ma is élnek, amire több Necze vezetéknévű család a bizonyíték.

Diplomamunkám ezen fejezetében röviden jellemeztem Téglás község földrajzi fekvését és történetét. Ez a fejezet elengedhetetlen részét képezi diplomamunkámnak, mivel a temetkezési szokásokat és a temető jellemzését csak a község rövid bemutatásával együtt lehet ábrázolni.

Adatközlők

Sor-szám	Név	Születési dátum	Foglalkozás	Végzettség	Vallás
1.	özv. Földházi Istvánné, sz. Ignác Ilona	1925. április 22.	nyugdíjas	általános	római katolikus
2.	özv. Hajdú Istvánné, sz. Gulyás Margit	1928. április 19.	nyugdíjas	általános	római katolikus
3.	özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán	1924. október 10. (Elhunyt 2017. február 14-én)	nyugdíjas	általános	görög katolikus
4.	özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra	1930. március 12.	nyugdíjas	általános	római katolikus
5.	özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán	1933. szeptember 21.	nyugdíjas	általános	görög katolikus
6.	Petlována Ilona	1947. szeptember 24.	nyugdíjas	középiskola	római katolikus
7.	Thurzó Péter	1980. június 16.	a Téglási Római Katolikus Egyházközség jelenlegi lelkipásztora.	főiskola	római katolikus

1. A KÉRDÉSEL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE.

Mielőtt hozzákezdtém volna saját témám kutatásához, célszerűnek tartottam áttekinteni a témával foglalkozó szakirodalmat. Fontosnak tartottam megismerni a temetési szokásokkal vagy temetők leírásával foglalkozó írásokat, ezáltal támpontot kaptam saját gyűjtésem megírásához is. Az összegyűjtött szakirodalmat csak útmutatóként tudtam felhasználni, ugyanis olyan munkát, amely Téglás község temetőjével, vagy temetkezési szokásaival foglalkozik nem sikerült találnom, mivel korábban nem foglalkoztak ezek leírásával. A munkák összetételében különbözőek: vannak, amelyek konkrétan, teljes egészében ezekkel a témakörökkel foglalkoznak, s olyanokat is tanulmányoztam, amelyek egy néprajzi kutatás keretében vizsgálják ezek leírását. Ez lehet akár falutörténeti kutatás, akár egy-egy régió hagyományainak leírása. A szakirodalom változatossága alapján a különböző vidékek és közösségek érdekes, egyedi és jellegzetes voltáról kaphattam összképet. A tanulmányozott szakirodalom anyagai és kutatásom között igyekeztem párhuzamot vonni.

A magyar parasztság temetkezési szokásai, halálról, túlvilágról alkotott hiedelmei a régtől foglalkoztatta a néprajztudomány képviselőit. Sőt, a túlvilág-, illetve lélekhit kutatásának körében már korábban is készültek értekezések. Ezek a munkák a magyarok ún. „ősvallása” után kutattak széles körű összehasonlító anyag birtokában, de meglehetősen esetleges és nem rendszerezett adatok alapján. Mindazonáltal megállapításaik tételes cáfolatával, vagyis helyreigazításával máig adós a néprajztudomány, ami annál is zavaróbb, mert feltételezéseik meglehetősen széles körben elterjedtek. Antik példák, magyar és európai történeti adatok, s a széleskörű magyar néprajzi adatanyag szembesítésével alakította ki a „magyar mitológia” rendszerét, s benne a temetés és a halál képzetkörének átfogó tanulmányát **Ipolyi Arnold**. Az ő *Magyar Mythológiáját* (1854) a későbbi ősvalláskutatók inkább csak kiegészítették, semmint túlszárnyalták. [23, 569–578. o.]

A szokáskutatás rendelkezésére kezdettől fogva elsősorban a temetési szokások látványos elemeinek leírása állott. A halál körüli szokások és hiedelmek első – a szomszéd népek szokásait is figyelembe vevő – elemzője a pszichoanalitikus

indíttatású **Róheim Géza** volt [41, 125–129. o.]. A szokások hiedelem hátterét **Szendrey Zsigmond** és **Szendrey Ákos** vizsgálták több munkájukban (pl. Szendrey Zs. 1935), ők foglalták össze *A magyarság néprajza* IV. kötetében *Temetés* címszó alatt a halottal kapcsolatos hagyományos cselekedeteket [41]. Máig kiemelkedő munka a temetési szokások vizsgálata terén **K. Kovács Lászlónak** a háború miatt csonkán maradt, de így is példamutató műve, amely egy konkrét paraszti közösség, a kolozsvári hóstátiak szokásait és hiedelmeit, vélekedéseit mutatja be, gondosan rendszerezve és szokáselemenként összevetve a szomszéd, illetve a nyelvrokon népek megfelelő szokáselemeivel [26]. Mind összehasonlító, mind történeti vonatkozásban ez a legteljesebb temetkezési szokásleírás napjainkig, jóllehet az elmúlt három évtized során egyes rész kutatások kiegészítették, illetve helyesbítették megállapításait.

A temetkezési szokások történeti vizsgálatához legközvetlenebbül a régészek szólhatnak hozzá. A temető – a halott falu – és az egykori társadalom régészeti adatokat néprajziakkal összehasonlító, példamutató vizsgálatát **László Gyula** végezte el [32], hogy aztán az ő kezdeményezései nyomán a honfoglalás és az államalapítás korának temetőiről elemző munkák sora készüljön.

A háború utáni szokáskutatásban **Dömötör Tekla** [17] és **Ujvári Zoltán** mind elemző, mind rendszerező vonatkozásban tettek olyan maradandó megállapításokat, amelyek a temetkezési szokásokkal kapcsolatban is helytállóak [45, 265–268. o.]. Külön munkában mutatta be és elemezte a temetési paródiákat.

A halállal, halottal kapcsolatos hiedelmek rendszerező vizsgálatát **Pócs Éva** tanulmányaiban találhatjuk meg. Ő az, aki a *Néprajzi Lexikon*ban e kérdéskör és a vonatkozó szokáselemek és tárgyak címszavait a készülő *Néprajzi Atlasz* adatai alapján túlnyomó részben elkészítette. [34] A néphitkutatás mértékadó egyénisége **Diószegi Vilmos**, aki a lélekhit, valamint a halottlátó hiedelemkör kutatásában jutott új eredményekre. A temetkezési szokások társadalom-néprajzi vonatkozásait **Morvay Judit** világította meg, gondos vizsgálat alá véve abban a nők szerepét, valamint az idős kor és a halál hagyományos viszonyát a paraszti társadalomban. Szélesebb társadalmi perspektívában s az emberélet fordulóinak sorába helyezve

többen is vizsgálták a temetés körüli hagyományos tennivalókat, illetve a halál okozta változásokat a társadalomban. Közülük példaként hivatkozunk **Luby Margitra**, **Penavin Olgára**, s az utóbbi évek leg gondosabb munkái témánk vonatkozásában **Bálint Sándor** nevéhez fűződnek. [7, 256–258. o.]

A temetés zenei anyagát – egy falu zenei életében – **Vargyas Lajos** tekintette át. Mindazonáltal a sirató már igen korán – mint a magyar zene ősi rétegének egyik őrzője – önálló vizsgálatok középpontjába került, s rendszeres gyűjtés eredményeként a magyar nyelvterület egészére vonatkozó áttekintéssel rendelkezünk. Ugyancsak külön vizsgálta **Lajtha László** a virrasztóénekeket. Zene és szokás egységének adatközlő elemzéseit váratnak magukra, úttörő e téren **Ullman Péter** munkája (1982).

Nem mulaszthatjuk el itt megállapítani, hogy ember és halál viszonya tulajdonképpen a kultúra egészét átszövi, s csak egyes vetületeit tanulmányozhatja egy-egy tudományág. Így például rendkívül gazdag anyagot dolgoz fel **Bálint Sándor** a katolikus népelet ünnepeit bemutatva [7], vagy **Tárkány Szücs Ernő** a jogi népszokásokat vizsgálva [43, 1356–139. o.]. A népmesék, népdalok és balladák szintén gazdag anyagot tartalmaznak e vonatkozásban csakúgy, mint a szólások s közmondások, de a mindennapi élet kötetlen szövegei és gesztusai is. E szokás- és hiedelmek sokoldalúságára és kapcsolatainak sokszálúságára itt nemcsak felhívhatjuk a figyelmet, de utalhatunk már rendszerszemléletű, komplex elemzésére is [27, 156–160. o.].

Balassa Iván etnográfus szerkesztésében jelent meg 1985-ben kiadott monográfiája *Báránd község története és néprajza*. Ez a munka Báránd (község Magyarországon, Hajdú-Bihar megyében, a Püspökladányi járásban) történetének, néprajzának leírásával foglalkozik. A szerző egy fejezetet szentelt a község temetkezési szokásainak bemutatására, mely a következő címet kapta: A halál és a temetkezés.

Bemutatja azokat a néphiedelmeket, melyek a halál eljövételét jelzik. Leírja azokat a teendőket, melyeket a halál beállta után a halottal kel végezni. A halálhírt a harang megszólalása jelezte. A virrasztó este kezdődött és általában éjfélig tartott. Saját hagyomány volt, hogy a halotti énekek mellett ismert egyházi énekek

dallamára énekelték a halott énekét. Leírja a sírásás folyamatát, melynek megkezdését harangszó jelzi. A temetésre délután került sor. A pap a házban beszenteli a koporsót. A prédikáció az udvaron hangzik el. A halottat szekéren vitték a temetőbe, ahol a pap már csak egy rövid búcsúszót mondott. A temetés után a temetésen résztvevők visszamentek a halotti házhoz és részt vettek a toron. [6, 145–155. o.]

1989-ben a Corvina kiadó gondozásában megjelent Balassa Iván *Magyar falvak temetői* című monográfiája szintén ezzel a témakörrel foglalkozik.

A könyv tíz fejezetből épül fel, melyben a magyar falvak temetőivel, annak leírásával foglalkozik. Bemutatja a temetők elhelyezkedését, a település „külsőjét”, a társadalmi tagolódást, a nemzetiségi és rokoni temetkezést. Érdekessége, hogy ezen leírások mellett nyelvészeti dolgokkal is foglalkozik. Többek között leírja a koporsónak mint szónak a kialakulását és jelentését. A további fejezeteiben a sírfeliratokkal, a síremlékeken található jelekkel, valamint a temetőgondozással foglalkozik. [4, 134–136. o.]

Balassa Iván egy másik 1992-ben megjelent munkája a Székelyföldi erdővidék temetőivel foglalkozik. A munka egy általános bevezető résszel kezdődik, melyben statisztikai adatokat dolgoz fel a szerző, összeveti az elhalálozási adatokat az általa vizsgált települések adatai alapján. A könyv további részében a települések temetőit külön-külön vizsgálja, leírja a jellegzetes síremlékeket és feldolgozza az ezekről megjelent munkákat. [5]

Az általam tanulmányozott szakirodalom közül egyediségével kiemelkedik **Bartha Elek** magyar néprajzkutató, folklorista 1992-ben kiadott *Vallásökológia. Szakrális ökoszisztémák szerveződése és működése a népi vallásosságban* című munkája, mely a természeti tényezők hatásait vizsgálja a temetkezési formák kialakulására. A szerző kutatási eredményei alapján nagyon sok etnológiai adattal támasztja alá a természeti, környezeti feltételek érvényesülését a temetkezési formák, s ennek megfelelően a temetők arculatának kialakulásában. Egyszerű példákat hoz fel arra, hogy hogyan befolyásolja a környezet a temetkezési hely kiválasztását: a

barlangba való temetkezéshez feltétlenül barlangra van szükség, a tengerészek pedig érthető okokból dobták a vízbe útjuk során az elhunyt társukat. [8, 145–148. o.]

Az emberi élet fordulói Bárándon című tanulmányában pedig harmadik kérdésként foglalkozik a halál tényével. [9, 155–163 o.]. **A halál és a temetkezés** fejezetben az emberi élet egyik legjelentősebb, végső fordulópontjaként emlegeti, amely a többi életfordulótól alapvető mozzanatokban különbözik. A temetés napjának eseményi az elmúlt fél évszázad során alig változtak, állapítja meg Bartha Elek.

Ujváry Zoltán néprajzkutató professzor 1993-ban megjelent, a *Születéstől a halálig* című munkája Gömör község (Szlovákia, Besztercebányai kerület, Nagyrőcei járás) néprajzi szokásaival foglalkozik. A könyv több részből épül fel, melyekben a keresztlétől a menyegzőn keresztül a temetkezési szokásokig mutatja Gömör lakosságának egykori szokásait, kultúráját.

A fejezet, amely kutatási szempontból konkrétan kapcsolódik diplomamunkám témaköréhez a Halál és temetkezés nevet kapta. Leírja a halál „előjeleit” melyhez népi hiedelmeket gyűjtött össze, melyek a halál eljövendölését jelzik. Bemutatja hogyan történt a halott öltöztetése, valamint részletes leírást ad a virrasztóról, s a hozzá kapcsolódó szokásokról. A fejezet további részében a halott koporsóba tételéről, a harangszóról, az udvari és temetői búcsúsztatóról, a temetőbemenetről, s a torról ír. A szerző egy átfogó képet nyújt Gömör lakosságának néprajzi szokásairól, mely már mint szinte minden községben kezdenek feledésbe merülni, s a korral folyamatosan változnak ezen szokások. [44, 189–199. o.]

1994-ben jelent meg **Virág Magdolna** erdélyi magyar néprajzkutató, néprajzi szakíró *Temetés a Tövisháton. Haldoklóhoz, halotthoz és temetőhöz kapcsolódó szokások és hiedelmek három szilágysági faluban* című munkája, melyben három község, Szilágygörcsön, Magyargoroszló és Erked (a települések Erdélyben helyezkednek el, közel Magyarország határához) temetkezési szokásairól kérdőíves módszerrel összegyűjtött adatait dolgozza fel és hasonlítja össze. Részletesen megismertet bennünket a szerző a szertartáshoz kapcsolódó szokásokkal. Három nagy fejezetre osztja munkáját. Ezek:

1. Halál és temetés
2. A temető
3. Szokások, rítusok

Figyelemre méltó a temetkezési szokáselemek és hiedelemhátterük módszertani igényességgel elvégzett osztályozása: könyvében Arnold van Gennep francia kutató átmeneti rítusfogalmát alkalmazta a három falu szinkron adatainak összehasonlító feldolgozásakor, rávilágítva a szokások működésére, közösségben betöltött funkciójukra, illetve ezen funkciók stabilitására és társadalmi-generációs megítélésükre. Leírja a népi hiedelmeket, melyek a halál eljövetelét jelzik, s majd a halál beálltával és az ezzel kapcsolatos teendőkről ír. A haldokló betegnek nem szabad tudnia, hogy meg fog halni. Miután meghal, az idősebb hozzátartozók közül valaki lefogja a halott szemét. Ugyanez a személy felköti a halott állát is. A halottat a földre teszik ugyanazzal a lepedővel, amely alatta volt az ágyban, mikor meghalt. A ruhát lehúzzák vagy lehasítják róla s megmosdatják. Foglalkozik a koporsó elkészítésével, kiválasztásával is. Részletes képet nyújt a virrasztásról: mindhárom faluban általában ismert és gyakorolt szokás az, hogy a halottat nem hagyják sötétben, lámpa vagy a villany világít egész éjszaka abban a szobában, ahol a ravatal fel van állítva. Szilágygörcsönben és Magyargoroszlón a halottat éjszakára magára hagyják, Erkeken viszont minden esetben ott tartózkodik valaki a hozzátartozók közül. Leírja, hogy Erkeken a virrasztóba csak férfiak járnak. Általában az elhunyt keresztgyermekai hívják meg a virrasztóba azokat, akiket a család kijelöl. A virrasztót a temetés előtti napon tartják. A temetési szertartást általában a halálesetet követő második nap kora délutáni óráiban tartják Tövisháton. A gyász ideje a rokonsági fokok szerint eltérő. A leghosszabb gyász egyéves, ezt a legközelebbi hozzátartozók tartják. Aki egyéves gyászt tart, tiszta feketében jár. Aki rövidebb ideig gyászol, az fekete kendőt visel. A gyász idején bizonyos tilalmak érvényesülnek. Általában nem szabad bálba, lakodalomba, multságba menni jegyzi meg Virág Magdolna. A szerző a könyv további részében bemutatja a temetőbe vezető utat, valamint a temetés záró szakaszát, a halotti tor szokásait. [46, 13–117. o.]

Czank Gábor (jelenleg Gyomaendrőd város endrődi városrésze Szent Imre Plébániájának plébánosa) *Temetkezési szokások Pécskán és környékén* című tanulmányában az erdélyi Arad megyében található vegyes nemzetiségű Magyarpécska magyar lakosságának temetkezési rítusai és a halállal kapcsolatos népszokásai, hiedelemvilága bontakozik ki előttünk. A halálra való készülettől kezdve a virrasztáson keresztül egészen a gyászrítusokig kísérhetjük nyomon a falu lakosainak életét. A település temetkezési szokásai közül ki kell emelnünk néhány fontos, s ritka momentumot. Egyedinek mondható, hogy a halott virrasztása két napos (kivéve nyáron, amikor is a nagy meleg miatt hamarabb kell eltemetniük a halottat), tehát a halált követő harmadik napon történik meg a temetés. [http://www.hospice.hu/docu/kh/03-4_10.pdf]

Az általam összegyűjtött könyvek közül **L. Juhász Ilona** néprajzkutató *Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században* című munkáját is szeretném megemlíteni, amely 2002-ben jelent meg. Szlovákiához, a Kassai kerület Rozsnyói járásához tartozó Rozsnyórudna (szlovákul: Rudná) község természeti elhelyezkedéséről olvashatunk a könyv első részében. A további fejezeteket teljes egészében a halállal kapcsolatos hiedelmeknek (a kutya vonyítása, béka megjelenése a házban), a halál beállta utáni teendőknek (a halott mosdatása, a ruha és a koporsó kiválasztása, virrasztás), valamint magának a temetési szertartásnak szentelte. L. Juhász Ilona maga is a község szülöttje, ezért mint belső szemlélő készítette el munkáját. [28, 138–147. o.]

Az általam tanulmányozott, Kárpátalja településeivel foglalkozó szakirodalom közül meg kell említenem a *Szem látta, szív bánta* című munkát, mely a honfoglalás 1100. évfordulójának tiszteletére jelent meg 1996-ban. Több történész és néprajzkutató összefoglaló munkája. Az általam kutatott témakörhöz szorosabban két fejezet kapcsolódik: Visk halottas szokásaival és a Szernye-mocsár környéki falvak temetőivel foglalkozó részek. [38, 189–196. o.]

A kárpátaljai temetési szokásokkal **Berta Eleonóra** foglalkozott részletesen. Több cikkében, tanulmányában jellemzi azokat. [11., 13., 15.]

A nagydobronyi temetési hagyományokról **Ivaskovics Mária** közöl cikket. Ebben részletesen beszámol a virrasztóról és a temetés menetéről. Megjegyzi, hogy régen Nagydobronyban szokás volt hívogatni a virrasztóba. Virrasztóba csak férfiak hívogathattak. Általában a halott másod-unokatestvérei vagy keresztgyermekai hívogattak. Napjainkban ez már nem hagyomány és nem szokás [23, 97–102. o.].

Fél Edit néprajztudós a Magyar néprajzi lexikonban azt írja a halállal kapcsolatban, hogy a halál beálltát megelőző és követő cselekmények mindegyikének hagyományos rendje alakult ki. E cselekmények részint a halottal kapcsolatos, többé-kevésbé a gyakorlati szükségszerűség megszabta teendők, részint a hozzátartozók viselkedésére és a halottas házra vonatkozó rendszabályok megtartásai. Mindezek hátterét a halottal és a halállal kapcsolatos igen régi, Európa-szerte általánosan elterjedt hiedelmek adják. Ezek kialakulását és fennmaradását elősegítette részint a halál tényének megmagyarázhatatlansága még a 20. századi paraszt szemében is, részint az eset által kiváltott rendkívüli pszichikai állapot a hozzátartozókban. Mind a hiedelmek, mind a hiedelem-hátterű cselekmények nagy része igen régi és tájilag egész Európa viszonylatában is igen kevésbé átalakított. A hagyományos rendjébe tartozó cselekmények egy részének hiedelem-háttere ma már nem világos, nem tudatos, más részéhez másodlagosan fűződött hiedelem-jellegű magyarázat. Mégis kikövetkeztethetők azok az alapvető elképzelések, amelyeken a közelmúltból ismert, halállal és halottal kapcsolatos cselekmények és hiedelmek alapulnak: A halál nem hirtelen, hanem fokozatosan következik be; a holttest egy ideig az élő sajátságaival rendelkezik. A halott lelke egy darabig a testben vagy a test közelében tartózkodik, majd a túlvilágra távozik, ill. maga a halott él tovább a sírban. A halott minden tartozéka tisztátalan. Mindezekkel összefüggésben a halottat tisztelet és félelem övezi [34, 156. o.].

A hagyományokkal kapcsolatban jelent meg tanulmánya **Németh László** Kossuth-díjas magyar író, esszéista, drámaírónak is, aki így ír a hagyományokról: *„A népek emlékezete a hagyomány. A hagyomány: egy nemzet válasza életkörülményeire, a nemzet igazi személyisége, mellyel időben önmagához és feladataihoz hű maradhat”*. [35, 31–33. o.]

Szerinte a hagyomány egy adott közösség tudásának, tapasztalatainak összessége, mely a közösség fennmaradását támogatja. Az ily módon összegzett közösségi tudás a közösség magatartásformáinak, szokásainak lassabban vagy gyorsabban változó rendszerén belül működik. E formák nem öröklés útján jutnak el egyik nemzedéktől a másikig, hanem az eltanulás (*nyelv, megfigyelés, tapasztalat, mozgásformák leutánczása*), elsajátítás folyamatában válnak a különféle típusú közösségek tagjainak birtokává, szervezik ezek viselkedését, tevékenységét.

A szokás változásának oka a társadalmi fejlődés, a tudomány fokozatos térhódítása, sőt, az emberek ideje, türelme is. Az idők folyamán változott a tömegek részvételének foka az eseményekben jegyzi meg a szerző.

Akár az év jelentősebb fordulóihoz, úgy az emberi élet főbb állomásaihoz is szertartásos szokások fűződnek mondja Németh László.

A fejezetben összegyűjtött anyagok temetkezési szokásokkal, temetők és sírfeliratok leírásával foglalkoznak. A tanulmányozott munkák a teljesség igénye nélkül találhatóak meg a fejezetben. A teljes szakirodalom összegyűjtése különálló munkát igényelne. A tanulmányozott anyag a téma alaposabb megismeréséhez és diplomamunkám megírásához volt iránymutató.

2. A HALOTTHOZ FÚZÓDÓ SZOKÁSOK TÉGLÁS KÖZSÉGBEN

Bármely társadalomnak szükségszerűen rendelkeznie kell olyan alkalmissal pontosan alakítható utasításokkal, amelyek az elhunytak az élők közösségéből való eltávolítására és testi maradványainak fenntartási, tárolási módjára, valamint a halál nyomán a közösségben beállott változások zökkenőmentes levezetésére vonatkoznak. Ezeket az utasításokat a néprajz *temetkezési szokásoknak* nevezi, s érti rajta azon események együttesét, amelyek egy közösségben rendszeresen bekövetkeznek, amikor egy tagjuk vagy tagjaik meghalnak.

A temetkezési szokássor közösségi érvényű utasításokat tartalmaz arra nézve, hogy milyen társadalmi rangú személyt milyen módon kell eltemetni. Rendelkezik továbbá a temetés időtartamáról, aktív és passzív résztvevőiről, illetve ezek hatékony együttműködéséről. Megszabja a holttest temetésre való előkészítési módját, az élő környezettől való átmeneti, illetve végleges eltávolítását, a mellé helyezendő tárgyak, kellékek minőségét és számát. Intézkedéseket tartalmaz az elhunytak földi maradványainak fenntartására kijelölt helyről, az elhunyt tiszteletéről. Végül viselkedési parancsokat tartalmaz arra nézve, hogyan kell, illetve szabad gondoskodni a halott közvetlen hozzátartozóinak – akik általában nemcsak személyi, de biztonsági veszteséget is szenvednek – a normális közösségi életbe való visszavezetéséről.

Ugyanakkor valahány kultúrának szükségszerű és alapvető részét képezik azok a meg gondolások, vélekedések, amelyek ezen alapvető természeti törvény földolgozásában, megértésében és elfogadásában vannak tagjaik segítségére, illetve kötelezőek rájuk nézve. E vélekedések, meg gondolások rendszerét tekintjük egy adott társadalom *halálképének*.

A falvak lakói – az általános hazai gyakorlatnak megfelelően – a halottakat a földbe helyezi örök nyugalomra. Következésképp a legtöbb településhez tartozik e célra szolgáló, megkülönböztetett jelzésekkel ellátott földterület. Magát az eltemetést a halál megállapítása, a test elföldelésére való előkészítése s a halál tényének hírüladása előzi meg. A temetés után annak helyét megjelölik, és huzamos ideig

ápolják. Az elhunyt közvetlen társadalmi környezete meghatározott ideig megkülönböztetett öltözettel, viselkedéssel, cselekedetekkel kifejezi a halál révén beállott változást.

Lényegében tehát olyan folyamatról van szó, amely közösségben játszódik le. E folyamat kiváltója e közösség egy tagja elvesztésének ténye, célja pedig, hogy az elhunytat – mint az élőkre nézve higiénikus szempontból veszélyeset – kirekesszék e közösségből. Ez a folyamat olyan viselkedési, vélekedési és cselekvési normákat foglal magába, amelyek egy azonos hagyományú közösségben önműködően, szükségszerűen működésbe lépnek, s irányítják és meghatározzák a közösség tagjainak feladatait. Ezt a hatást a közösség tagjainak közös tudása, a hagyományok azonos értelmezése biztosítja.

A haláleset kiváltotta igények, kihívások megválaszolási módját – tehát a temetkezési szokások egészét – alapvetően meghatározza a közösség jellegzetes ökotípusa, a tagjai túlnyomó többsége által gyakorolt gazdasági tevékenység s annak fejlettségi foka. Az elsősorban földművelő, állattartó, halász, kézműves, illetve ezeket valamiképp ötvöző életforma, s az abból következő vagyoni és társadalmi helyzet, valamint a létfenntartó tevékenység hagyományőrző foka feltétlenül befolyásolja, alakítja a halotti szokások megvalósulási formáját.

Meghatározónak tekinthető továbbá az adott közösség társadalmi szervezettségi formája, strukturáltsága is. Az egyén, a kis csoport által birtokolt társadalmi státus éppen az ilyen kimondottan közösségi szokások során kerül kifejezésre, megerősítésre vagy megkérdőjelezésre, s hatnak szembetűnőbben a közösségben állandóan jelenlévő összetartó erők.

A temetkezési szokások valamennyi változatának középpontjában tehát az az igény áll, hogy az elhunytat eltávolítsák az élők közösségéből. Ez az ősi meggondolás a halált nem úgy fogja fel mint megszűnést és megsemmisülést, hanem mint átalakulást, melynek révén az élő átlép egy – az élettől különböző – más világba, s ott folytatja létezését. A temetkezési szokások tehát egyrészt azon tevékenységekből építkeznek, amelyek során a holtat az élőktől megkülönböztetik, elkülönítik, s visszavonhatatlanul eltávolítják, másrészt pedig azon eljárásokból,

amelyek a halottnak az átalakult, továbbélőnek tekintett minőségéről hivatottak gondoskodni (halottkultusz, lélekhit).

A halottakhoz való viszony egyúttal az elődökhöz, az ősökhöz való viszony is, s ez a tény messzemenően alakítja a halotti szokásokat. Az ősök tisztelete tulajdonképpen nem más, mint az élő közösség létét lehetővé tevő, azt eredményező és megszabó saját múlt emlékének ápolása, az *élő közösség hovatarozás-tudatának* egyik alapforrása. Az őskultusznak a halottak tiszteletében megnyilatkozó vonatkozásai a halotti szokásokban is kifejezést nyernek, tartalmát elmélyítik, s ugyanakkor a közösség helyzetének erkölcsi mércéjévé is válnak. Hiszen minden egyes haláleset alkalmával megítéli a közösség, mennyire tudta, illetve tudja biztosítani tagjai számára a hagyományosan sikeresnek tekintett létstratégia kivitelezését.

A temetkezési szokások tartalmazznak az adott társadalomra jellemző közösségi morális, etikai értékelő vonatkozásokat; az elhunyt élete halálával válik lezárt egésszé, s tulajdonképpen a szűkebb, illetve tágabb közösség, melynek tagja volt, a temetésének kivitelezési módja s a közösségi részvétel révén közvetve, de alkalmasint közvetlen formában is kifejezi erkölcsi, etikai ítéletét, azaz értékeli az elhunyt által leélt életet.

Nehezen vizsgálható, de feltétlenül szerepe van a halál körüli szokások alakításában az adott közösségben elfogadott gondolkodásmódnak, s annak egyéni és csoportos megnyilatkozási lehetőségeinek.

A haláleset alkalmával feltörő egyéni és közösségi érzelmek kinyilvánítási lehetőségei szükségszerűen beleépültek a halott körüli szokásokba éppúgy, mint az ezeket fegyelmező, a szélsőséges lelkiállapotban az egyént segítő elvárások. E hatások elsősorban a politikai eszmék és intézmények, valamint a vallási eszmék, egyházi szervezetek szükségszerű befolyása révén érvényesülnek, s fonódnak egybe a közösség hagyományos világgépével.

A temetkezési szokások hagyományos társas munkája szerves kapcsolatot mutat a paraszti gazdálkodás önellátó jellegével. Ez utóbbi fölbomlásával párhuzamosan a temetések alkalmával a századelőig érvényesülő egységes önellátás is átalakult. Az

1920-as, 1930-as évektől már nem házilag készítik, hanem a közelebbi városokban vásárolják a koporsót, az 1940–1950-es évek óta pedig egyre több vásárolt kelléket használnak. A társadalmi-gazdasági egymásrautaltság fokozatos megszűnésével mindinkább megnyílik majd az út a városi példák követésére, ahol a temetéseket fizetett specialisták, illetve intézmények végzik, hivatali szervezésben, napi munkában.

Az emberek életében az öröm, a boldogság keresése mellett ott szerepel a halál gondolata is. Mindenki belső meggyőződéséhez, vallásos hitéhez mértén viszonyul az elmúláshoz. Sokan úgy fogják föl, hogy ez az egyetlen örök igazság, hogy mindenkinek meg kell halnia. Mások a halálban a kegyetlenséget, a tragédiát, a véget, az enyészetet látják. A hívő ember viszont azzal a szent megnyugvással és élő hittel hal meg, hogy szívének utolsó dobbanása után Isten irgalma révén rá az örök élet vár.

A halál és a halott körüli szokáscselekvések és hiedelmek igen régiek. Kialakulásukat és fennmaradásukat elősegítette egyrészt a halál tényének megmagyarázhatatlansága (még a 20. században is), másrészt az a rendkívüli lelki állapot, amelyet a családban a halál előidéz. Pócs Éva szerint „mind a hiedelmek, mind a hiedelemhátterű cselekmények egy része igen régi és tájilag – egész Európa viszonylatában is – igen kevésbé variált. A halotti szokások hagyományos rendjébe tartozó cselekmények egy részének hiedelem-háttere ma már nem világos, más részéhez másodlagosan fűződött hiedelem-jellegű magyarázat.”

2.1. A halotthoz közvetve kapcsolódó teendők

2.1.1. Halálra utaló előjelek, jóslatok

Ahogy az ember arcán látszik az öröm, ahogy a szemek csillogása tükrözi az értelmet és a lélek tisztaságát, úgy az ember külsején meglátszik a bánat, a betegség, az elmúlás jele is. Ilyenkor szokták Tégláson hol tréfásan, hol pedig szomorúan mondogatni: „*Olyan sápadt, mint a halál.*” – „*Már csak háltni jár belé a lélek.*” – „*Ez is nemsokára eldobja a kanalát.*” – „*Nagyon belepte már a halál pora.*” – „*Már*

ebben is ugat a halál kutyája.” – „Ráült a fekete tyúk a lábára.” – „Már ennek is küldi Jákob a lajtorját.”

A súlyos beteg, az életunt ember, de különösen a haldokló sokszor kifejezi vágyát, hogy néki már az élet csak teher és jó volna végre megpihenni. Magyar népdalaink között válogatva bizony jó néhányat találunk, amelyben ott szerepel a temetőben való végső megnyugvás gondolat és vágya.

A halált váró falusi ember még a temetővel kapcsolatban is a paraszti életformát hangoztatta, amikor vágyakozott az akácosba, a gesztenyésbe, a szelencésbe, a meggyesbe, attól függően, hogy milyen fák uralták a temetőt.

De az sem volt ritka, amikor egy névhez kötődően fejezték ki a világból való elvágyódásukat az öregjeink, hogy hol szeretnének örökre megpihenni.

A halált és a temetést különös szokások és hiedelmek veszik körül, melyeket részben a félelem, részben az összetartozás egymás iránti tisztelete és szeretete teremtett meg. Szellemi hátterük az, hogy a halott a másvilágon tovább folytatja életét. A népi hiedelemvilág számos megfigyelést, előjelet és varázslatos eljárást ismer arról, hogyan lehet kifürkészni és elodázni a halált. Ezek többnyire arra adnak választ, hogy milyen jelek figyelmeztetnek a közeledtére, mely tiltó és elhárító hiedelmek segítenek az elkerülésében. A hitvilágban számtalan jele van a halálnak, ez lehet akár egy véletlen mozzanat is, például sokan úgy tartják, *ha az asszony fésülködése közben kihagy egy hajtincset, hamarosan meghal valakije.* Munkavégzéssel, egyes testrészekkel, halottal, természeti jelenségekkel, háziállatokkal, madarakkal, tárgyakkal stb. kapcsolatos jelek egyaránt utalhatnak halálesetre.

A munkával, tevékenységgel összefüggő halált jósló rossz előjelek a munkát végzőre vagy hozzátartozójára vonatkozhatnak, ilyen lehet, *ha kenyérdagasztás után kikel a tészta a szakajtóból, vagy ha a kenyér sütése közben kereszt alakban megreped, esetleg elválnak a kenyér héja.*

A népi hiedelem a halálhoz közelgő személy környezetében intő jeleket összefüggésbe hoz a várható eseménnyel. Ezekben az előjelekben az emberek a halál közeledtét vélik felfedezni. Mindenekelőtt szét kell választanunk azokat a jóslatokat

és jeleket tartalmazó hiedelmeket, amelyek hozzávetőlegesen, általánosságban utalnak valakinek majdan bekövetkező halálára, és azokat, amelyek közvetlenül, pontosabban megadott időhatárokon belül előzik meg azt. A jóslatok és jelek időbeli érvényét figyelembe vevő csoportosítás lehetővé teszi, hogy az eddig előjelekként felfogott hiedelmek közül külön csoportba soroljuk azokat, amelyek a halált kísérik, s amelyek azt közvetlenül követik (s többnyire egyúttal további jósló tartalmuk is van). Továbbá szükségesnek látszik a halálesetet általában jósló hiedelmek mellett külön csoportban megvizsgálni azokat a tiltó hiedelmeket, amelyek a halál elkerülhetőségére figyelmeztetnek. Ilyenféleképp tehát a következő felosztás szerint hozunk példákat a halálra vonatkozó jóslatok, tilalmak és előjelek hiedelemköréből:

- a halálra vonatkozó általános jóslatok hiedelmei;
- a halálra vonatkozó általános tilalmak hiedelmei;
- a halált közvetlenül megelőző jelek hiedelmei;
- a halált kísérő jelek hiedelmei;
- a halált követő jelek hiedelmei.

A halálra vonatkozó általános jóslatok mindenekelőtt az emberi élet fordulóihoz, illetve a naptári év téli fordulójához kapcsolódnak.

Már a születő gyermeket, születésének időpontját, körülményeit megfigyelik, mert felfedezhetnek olyasmit, aminek alapján halálára következtethetnek, például augusztusban született lány harminc évesen meghal. Áprilisban született gyerek akasztással múlik ki. Ha a köldökzsinór az újszülött nyaka köré csavarodik, akasztással múlik ki.

Igen sok hiedelem veszi körül a házasságkötést, s ezek között is nagy a száma azoknak, amelyek azt fürkészik, melyik házastárs éli túl a másikat. Itt csak példaként említeném meg azt az ugyancsak általános szokást, miszerint az ifjú házastársak nevét – esetenként keresztnévét – egyfolytában kell leírni, s aszerint, hogy az így keletkezett betűsor páros vagy páratlan, az asszony vagy férj fog előbb meghalni.

A jóslatok mellett ismeretesek bizonyos tilalmak, illetve elvárások, amelyek megtartásával elkerülhető a halál. Például a keresztelő után a keresztelőtakarót a tükörrre kell teríteni, mert ha a gyermek meglátja magát a tükörben, három nap múlva

meghal. Él még Tégláson egy másik hiedelem is, miszerint háznál nem szabad temetési éneket énekelni, mert valaki a háziak közül meghal.

A haláljóslo eljárásokat *Tégláson* is elsősorban a naptári ünnepeken gyakorolták, különösen az évkezdőkön. Ilyen a karácsonyi alma, dió hiedelemköre, a Luca napi szokások egy része (pl. lucapogácsa) stb. Ugyanígy az emberélet fordulóihoz fűződő bizonyos jelenségekből is szokás volt következtetést levonni a halálra. Pl.: terhes nőnek nem volt szabad keresztelnie, mert vagy a keresztelt, vagy a születendő gyermek meghal.

A halálnak számtalan előjelet tulajdonítanak, melyek közül *Tégláson* is sok ismeretes, s sokat megfontolandó előjelnek tekintenek.

Az állatok viselkedése (kutya; macska; baromfi; kuvik–bagoly). A háziállatok viselkedése ugyancsak jelezheti a beteg közelgő halálát vagy valakinek a halálát a háznál. Halált jósol a kutya, ha kaparja a házfal tövét, az ajtót, a konyha kövét vagy az asztal alatt, éjszaka keservesen vonyít egy olyan háznál, amelyben valaki beteg. Ha gödröt kapar az ajtó előtt, vagy a fejét lehajtva vonyít.

A macska halált jósol karácsonykor vagy újév reggelén, ha együtt nyávog egy másik macskával. Hasonlóképpen a baromfi is halált jósol: ha a tyúk a ház tetejére megy, ha sárgája nélküli tojást tojik, ha a kakas a karácsonyi ebéd alatt kukorékol.

A kutya vonítását, mint a halál elsődleges előjelét kivétel nélkül mindegyik adatközlőm ismeri korra és vallási hovatartozásra való kivétel nélkül. Példákat hoztak fel erre, melyek közül néhányat szeretnék megemlíteni:

Az igaz, hogy a kutyák megérik, ha valaki meg fog halni, olyankor valósággal nem ugatnak, hanem vonyítanak (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Ha valaki meg fog halni, a kutya gödröcskéket szokott kaparni, meg elkezd vonyítani. (özv. Földházi Istvánné, sz. Ignác Ilona)

Ezen dolgok az ember és a kutya régóta tartó szoros kapcsolatán alapul, mely szerint ha valami változás történik az életbe, az ember „leghűségesebb” társa azt megéri és viselkedésével jelzi.

A kuvik legelterjedtebb táji elnevezése a halálmadár vagy halál-bagoly. A hiedelem szerint általában abban a háznál következik be, amelyikre a halálmadár

rászáll: a házban levő beteg vagy bármelyik családtag, esetleg máshol lakó közeli hozzátartozó hamarosan meghal. Egyes helyeken csak három kuvikolás jelent halált. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Ennek a hiedelemnek megfelelően, az adatközlők közül néhányan megemlítették a kuvik–baglyot, mint a halál eljövetelét jósló madarat. Véleményük szerint, ha megszólal, akkor valaki meg fog halni a közeljövőben.

Foghúzás. A halál előjelének tartják, ha valaki foghúzással álmodik. Akár azt álmodja valaki, hogy az ő fogát húzzák ki, vagy pedig azt, hogy másnak húzzák, minden esetben azt jelenti, hogy valaki meg fog halni a családból, vagy a rokonságból. Minél nagyobb fájdalommal jár a foghúzás, annál közelebbi hozzátartozó fog meghalni. Távlabbi rokon, vagy ismerős halála esetén a foghúzás kevesebb fájdalommal jár.

Természeti jelenségek is utalhatnak halottra, például a mennydörgés, a nap- és holdfogyatkozás, a csillaghullás vagy a karácsonyi szél iránya. Legáltalánosabban ismert Tégláson, hogy

- ha csillag fut le (leesik) az égről, valaki meghalt.;
- ha nagy a szél, valaki felakasztotta magát;
- zimankós az idő, valaki öngyilkos lett;
- ha déli szél fúj karácsonykor, sok asszony fog meghalni,
- ha pedig északi szél fúj, akkor sok férfi halott lesz.

A halál jöttét hirdeti az olyan almafa, amelyik ősszel ismét kivirágzik.

Véletlen események is jelezhetik a halált: ha a babonás ember elejti a cigarettáját, valaki meghal. Aki véletlenül a mellére köp, nemsokára meghal; aki evés közben kiejti a kanalat a kezéből, vagy kenyérrel dobálózik, még abban az évben maghal.

Egyes testrészekkel kapcsolatos előjelekből ugyancsak halálra gondolnak az emberek.

- Rövid életűnek vélik azt az újszülöttet, aki foggal vagy hosszú hajjal, esetleg nagy bajusszal születik; akinek piros a füle; aki nevet; a keresztelés alatt sír; hasra fektetve vagy fürdetés közben elalszik.

• Rövid életű lesz a gyermeke annak a terhes asszonynak, akinek bedagad a lába. Hamarosan távozik az élők sorából, akinek sárga az orrhegye vagy pénteken megvágja az ujját.

Az új házzal kapcsolatban egyetlen haláljósító hiedelemmel találkoztam: aki először gyújt világot benne, az fog először meghalni.

Halottal kapcsolatos jelenségekből is jósolnak halálra községünkben, például

• Ha a halott feje félrebillen, legközelebb valamelyik, a jelzett irányban lakó falubeli fog meghalni;

• A halott szeme kinyílik, a házból vár valakire, hogy kövesse.

• Ha a fiatal halottnak öreges az arca, akkor a következő halott öreg lesz, ha az öreg halottnak fiatalos az arca, akkor a következő halott fiatal lesz.

Álmok. A halált közvetlenül megelőző jelek közül igen gazdag a halált jelentő álmok csoportja. Az álmójóslatokról azt tartja a nép, hogy vagy három napra, vagy egy hétre teljesednek be. Ismertek valamely testrész elvesztéséből, megsebzéséből rokon, közeli hozzátartozó elvesztését kiolvasó álmok. Hasonló a jelentése azon álmoknak, amelyekben valaki valamely ruhadarabját veszi el, illetve veszik el tőle.

Az adatközlők nagy része, személyes tapasztalatok, vagy szójhagyományon keresztül megmaradt történetekről számolt be, mikor felvettem előttük azt a kérdést, hogy véleményük szerint igaz-e az, hogy az álmok is jelezhetik a halál eljövételét. Voltak olyanok is, akik azt állították, hogy csak akkor teljesül be az álom, ha azt valakinek elmondják.

A legtöbben a fehér színnel, valamint a menyasszonnyal való álmodást emelték ki, valamint ha valaki a halálos ágyán fekvő személlyel való beszélgetésről álmodik:

Nővérem halála előtt rendszeresen álmodtam menyasszonnyal, akiket fehér ruhában és fátyollal a fejükön láttam. Ezek a személyek számomra ismeretlen személyek voltak, valamint nagyon sokszor vettem részt esküvőn. (Petlována Ilona)

A szomszéd Sándor halála előtti éjszakán (Sándor már régen fekvőbeteg volt), *azt álmodtam, hogy eljött elbúcsúzni tőlem és azt mondta, hogy Ilon néni magának még maradni kell, de nekem már menni kell a régi munkahelyre.* (özv. Földházi Istvánné, sz. Ignác Ilona)

- Ha valaki meszel álmában, halált jelent.
- Ha álmunkban valakit romos épületben látunk, az rövidesen meg fog halni.
- Pappal álmodni temetést jelent.
- Aki halottal álmodik, halottja lesz. Különösen fontos az álomban megjelenő elhunyt férj vagy feleség, aki több esetben maga után hívta életben maradt társát.
- Aki álmában lakodalomban van, annak a családjában halott lesz. (De álomban temetésen részt venni örömet jelent.)
- Ha valaki a halott édesanyjával álmodik, az azt jelenti, hogy közel van az ő halála is, várják odaát.
- Földrengéssel, viharral, áradással, villámlással, tehát bármilyen természeti katasztrófával álmodni halált jövendöl.
- A legtöbb állattal álmodni haláljel volt (kutyával, macskával, pókkal). Ha valakit álmában a ló ledob a hátáról, az is halált jelent.
- Ha valaki véres foggal álmodik, halált jelez.
- Ha a fog kiesésével álmodik valaki, haláleset lesz a családban.
- Ha valaki azt álmodja, hogy menyasszonyi ruhában látja magát, meghal az illető.
- Ha valaki fehérre meszel álmában halált jelent.
- Ha álmában valaki pénzt szed, azt annak tulajdonítják, hogy meghal egy közeli hozzátartozó.

Ha álmában pénzt szed valaki, azt jelenti, hogy meghal valaki a családban. Ezt álmodtam aznap, mikor meghalt a testvérem. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Kevesebben, de a halál előjelének tartják, ha valaki zavaros vízzel álmodik. De ugyanez az álom betegséget is jelenthet.

A halottal kapcsolatban, községünkben más jelenségekből is következtek a halálra: ha nyitva van a halott szeme, vár valakit maga után; ha a hónap elején valaki éjfélkor hal meg, abban a hónapban még tíz halott lesz – tartották a régi téglásiak.

A közelgő halál előjelei, hogy megjelennek a halálfoltok, a száj elkékül, s a haldoklónak hideg lesz a verejtéke.

Kik vót a szája, hideg verejték jött ki rajta, a homlokán mán. (özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán)

Az adatközlők többsége azt mondja, hogy a súlyos beteg haldoklóval nem tudatják, hogy meg fog halni, hanem mindvégig biztatják. De van, hogy megmondják a haldoklónak az igazat, és olyan is megesik, hogy maga a haldokló is megérzi a halálát.

Egy szombati napon rosszul lett a nagymama. Édesanyám adott neki orvosságot, sósborszeszt. Másnap az én édesanyám kérdezte nagymamától, hogy elmehet-e Gállocsba úrvacsorázni. Azt mondta, hogy igen. Én bent voltam mamával, megmosakodott, megfésülködött. Azt mondta, hála Istennek megvagyok. Eccer rosszul lett, jajgatni kezdett, lefektettem, azt mondta, hogy én innen fel sem kelek már lányom. Én megijedtem, kiabáltam édesapának, behívtam, rákérdezett, hogy behívni-e valamelyik lányát. Nem akarta. Hajnal felé édesapának megköszönte, hogy jó gyermekeket nevelt, s meghalt. (özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán)

Tégláson viszonylag nagyszámú a jóslás a tárgyakkal kapcsolatos szokatlan jelenségekből. Ha becsukjuk az ajtót, és utána kinyílik, hamarosan meghal valaki a családból. Más változat szerint az hal meg, aki után kinyílik az ajtó. Szintén a családból való halálra utalnak a következő jelenségek: ropognak a bútorok; a szekrényajtó nyikorog; a pohár magától megreped; magától elcsattan a lámpaüveg, újabban villanykörte.

Ha jól meggondoljuk, az álmokra, s egyéb előjelekre vonatkozó hiedelmek irracionális tartalmuk ellenére is hasznosak a közösség számára, hiszen folyamatos készenlétben tartják tagjait, s így igyekeznek megvédeni a közösséget a váratlanul bekövetkező elementáris veszteség bénító sokkjától.

Legidősebb adatközlőm (ez év februárjában hunyt el) ezeket a babonákat, hiedelmeket idézte fel:

- Hogyha tizenhárom ember ül egy asztalnál, akkor valaki meg fog halni, így ilyenkor vagy gyorsan behívják még valakit vendégnek, vagy feltesznek plusz egy terítéket.

- Ha az asztalnál hirtelen elhallgat mindenki, az asztalnál ülők egyikének hirtelen halálát jövendöli. Másutt ugyanez a babona azt jelenti, hogy „angyal szállt el felettük”, vagyis áldás van a társaságon.

- Ha a bejárati ajtó magától, hirtelen kinyílik, azt jelenti, hogy egy hazajáró lélek maga után hív valakit.

- Ha a lámpa üvege vagy a tükör hirtelen magától elpattan, az is valaki hirtelen halálát jövendöli.

- Gyakran számolnak be arról, hogy az óra igen gyakran megáll akkor, amikor az óra gazdája, vagy valaki a házból meghal.

- Az újévi halott után hamarosan jön a következő.

- Gyerekhalált jelöl, ha a bölcsőt valaki akkor ringatja, ha nincs benne a csecsemő.

- Ha öregember hal meg, és az arca holtában kisimul, egy fiatal hív maga után a családból.

- Ha a halottat kiviszik a házból, még ma is lábbal előre teszik ugyanis, ha fordítva tennék, a néphit szerint visszajárna, mert a lába megtalálná az utat visszafelé.

- Aki tavasszal sárga lepkét lát meg először, annak az az év halált hoz.

- Nagyon rosszat jelent temetési menetnek nászmenettel találkozni, ugyanis ha ez történik, vagy a vőlegény, vagy a menyasszony meghal.

- Az hal meg előbb a házaspár közül, aki a nászéjszakán hamarabb alszik el.

- Ha az ifjú pár tudni akarja, melyikük hal meg előbb, tegyenek a nászéjszakán ugyanannyi vizet egy-egy csuporba, tegyék az ágy alá. Amelyikük csupra előbb szárad ki, az megy el előbb.

- Soha nem szabad a férfinembernek a boros poharat félig hagyni, mert árvát hagy maga után.

- A halottas menetet soha ne nézzük az ablakból, mert aki így tesz, utána megy a halottnak.

- Ha a kutya a fejét lefelé tartva vonít, az halált jelent.

- Ha a kutya egy gödröt hosszan kapar, halált jövendöl.(sírt ás)

- Akinek halott hírért keltik, vagy akinek a halálát megálmodják, az sokáig él.

- A csillaghullás halált jövendöl– aki meglátja a hullócsillagot, az meghal.

- A bagoly megszólalása halált jövendölt, ezért a baglyot halálmadárnak tartják még a mai napig is.

- A néphit szerint a tyúk minden századik tojása apró – azt soha nem szabad megenni, hanem át kell dobni a kerítés felett, s ott ahová esett, gyorsan elásni, balról jobbra. Akkor nem hoz halált.

- Kisgyermeket, kismacskát, kiskutyát nem szabad megütni seprűvel, mert akkor hamar meghalnak, megdöglenek, s annak álmában visszajárnak, akinek a kezében a seprű volt.

- A mosást és szárítást tiltották bizonyos egyházi ünnepeken (Nagypéntek, karácsony, Újév, húsvét, Boldogasszony napja stb.) mert ez halált hozhatott a családba.

- A különféle viszketések is halált jelezhettek, például akinek viszket a púpja, az a pap halálát jövendöli meg.

- Halottas kocsival találkozni szerencsét, hosszú életet jövendöl. (özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán)

2.1.2. Felkészülés a halálra

Tapasztalatom szerint az ember könnyebben beszél saját haláláról, annak bekövetkeztéről, mint szerettei elhalálozásának történetéről. Idősebb adatközlőim bátran meséltek arról, hogy ők már megvették a szemfedeleket, valamint arról, hogy már előkészítették azt a ruhát, melyet viselni szeretnének. Szerintük ez teljesen normális, egyértelmű dolog az ő korukban, hiszen a halál az élet velejárója, valamint elhunyt férjüknek megígérték valamikor, hogy követni fogják őt, s együtt ismét boldogok

lesznek az örökkévalóságban. Tehát erre a találkozásra méltóképpen fel akarnak készülni. Több idősebb beszélgetőtársam bevallása szerint szekrényében külön hely van az erre az alkalomra szánt fekete ruhának, cipőnek, zsebkendőnek, fehérneműnek, fejkendőnek, melyeket életük utolsó útján akarnak viselni majd.

A haldokló különleges helyzetbe kerül mind a társadalmi értékrend, mind a jogállás szerint. Bizonyos emberfeletti képességeket is tulajdonítottak neki. A hozzátartozók kitakarítják az első szobát, s kiviszik belőle a felesleges bútorokat. Ide vetnek ágyat a haldoklónak. Lehetőség szerint olyan ágyba fektetik, amelyben már meghalt valaki, így nem kell majd sokat szenvednie, vergődnie, könnyebben elmúlik. Az ágyban nem lehet tollal töltött ágynemű, mert abban a beteg nem tud meghalni.

A nagy betegségnek, haldoklásnak hamar híre megy. Szomszédok, utcabeliek, rokonok, ismerősök szájról szájra adják az újabb híreket: *kicsi van hátra, utolsókat rüg, halálán van.*

Ha a beteg magánál van, sorban eléje járulnak, s kérik megbocsátását, sőt áldását is. Ilyenkor a régi haragosok is megjelenhetnek, hogy a beteg végső bocsánatát kérjék, mind annak, mind a maguk nyugalma érdekében. A nagybetegnek, haldoklónak igyekeznek minden kívánságát teljesíteni, ha a családnak erre módja van. Ha a beteg végső szenvedései elhúzódznak, akkor énekes-, olvasós asszonyokat, idős férfiakat hívatnak, akik estelente egy-két óráig körülötte vannak. A hosszú, kínlódó haldoklást valamely nagy vétségért való büntetésnek tekintették.

Legtöbb helyen a haldokló szenvedésén úgy enyhítenek, hogy férfi hozzátartozói kiemelik az ágyból, s a mestergerenda alá, azzal párhuzamosan fektetik a földre. A fájdalommal küszködő, betegséget elhúzó szenvedőhöz hívtak olyan személyt, aki ismeri a vallásos és mágikus tevékenységek sorát. Az ilyen személy a rokonságból is kikerülhetett. Faluszerthe általános hit, hogy a haldoklót nem szabad sajnálni, siratni, mert akkor nehezen tud meghalni. *Vót direkt olyan személy, aki vállalta. Például az én nagymamámnak a nővére, az is olyan vót, nagyon sok helyre hívták a haldoklóhoz. És az tudta, hogy mit kell tenni. Például mikor a nagymamám haldoklott, akkor is ott vót. Hát ugye, anyukám fiatal volt még, a húga meg éppen*

terhes vót akkor. Nagyon szenvedett a nagymama... És akkor mondta a nagynéni mindenkinek, az anyukámnak is, akkor a húgának is, meg a tatának is, hogy feküdjenek le, mert a lélek találkozik. És azért szenved annyira, mert ott állnak körülötte, és érzi, hogy aggódnak érte. És próbáljanak meg lefeküdni, ha nem tudnak is aludni, de próbálják magukat kikapcsolni, mert akkor könnyebben meghal a beteg, mert már haldoklik. És akkor, tudom, hogy ő öltöztette fel. És mondta anyukám, hogy egy órahossza se kellett ahhoz, ahogy mindenki lefeküdt, csak a nagynéni maradt ott mellette. Aztán ment szólni neki, hogy keljete fel. Felkelhettek, mer bevégezte. (özv. Földházi Istvánné, sz. Ignác Ilona)

Ha idős beteg volt a háznál, a katolikusok körében általános szokás volt, s jelenleg is az, hogy a haldoklóhoz ellátogatott a pap és feladta neki a betegek kenetét, amire sokan úgy tekintettek, mint utolsó kenetre. Ekkor asztalra tették a gyertyaszentelőkor megszentelt gyertyát s a feszületet.

A hozzátartozók kérésére látogat el a pap, vagy maga a haldokló kéri, hogy hívjanak hozzá papot.

Okok, ami miatt a haldokló, vagy a hozzátartozók felkérlik a papot a betegek kenetének a feladására:

- halálfélelem;
- úgy érzi, hogy valami megbánni valója van, lelkiismereti terhekkkel küzd;
- ha hívó ember szeretne halála előtt megerősödni hitében;
- ha szenved, azért könyörög, hogy mihamarabb megkönnyebbülhessen, legyen vége a szenvedésének;
- harag vagy tartozás van a szívében, feloldozást kér. (Thurzó Péter)

A szertartás közben a haldokló, a pap és a legközelebbi hozzátartozók tartózkodtak a szobában. Bár nagyon fontos, hogy sor kerüljön a gyóntató pap és a beteg négy szemközti beszélgetésre.

Ha eszméletét veszti a haldokló, miközben még tart a szertartás, akkor a pap nem áldoztatja meg, csupán egy imát mond érte, ugyanis ilyenkor már önkaratán kívül fogadná el a szentséget. Azonban a néphagyományok közé tartozik, hogy

óvakodni kell a haldoklóval való kézfogástól, mert ha éppen abban a pillanatban hal meg, amikor kezünket fogja, akkor nehezen fogjuk tudni kiszabadítani a kezünket:

Figyelnünk kell arra, hogy a halott kezét ne fogjuk abban a pillanatban, amikor meghal, mert akkor nem fog elengedni. (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

Valamint népi szinten a hagyományok közé tartozik, hogy ha valaki meghal mellettünk, akkor nem szabad hangosan sírni:

Biztosítani kell az elmenetel nyugodt körülményeit, ezért nem szabad a halál beálltának pillanatában hangosan sírni, mert akkor nehezen fog bekövetkezni a halál. (özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán)

A reformátusok is kérték a papot súlyos betegség idején, végórában.

Katolikusok körében volt szokás az is, hogy szentelt gyertyát, néhány adat szerint színeset adtak a haldokló kezébe, hogy könnyebben tudjon meghalni. Ez a másodlagos magyarázat általánosan ismert volt a községben, de ismert volt az eredeti cél is: a haldokló kezébe azért adtak szentelt gyertyát, hogy elűzze az ördögöt, nehogy győzedelmeskedni tudjon rajta. Közben a családtagok, az összegyűlt rokonok csöndben, halkán imádkoztak a haldokló körül.

A régi idős emberek mélyen hittek abban, hogy az is segít a haldoklónak, ha meghúzzák a lélekharangot. *„Jaj, olyan beteg vót Annus néni, két nap haldoklott. Az én uram elment meghúzatni a lélekharangot. De hála Istennek, sajnájjuk nagyon, de mire vége lett a harangozásnak, meghalt...Ha valaki nagyon szenved, a lélekharangot meghúzzák neki és a szentelt gyertyát a kezibe adják. És könnyebb az elválás.* (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

A haldokló utolsó szavait, mozdulatait igen erősen megfigyelik, sokáig emlékezetben tartják. Másrészt általánosan hiszik, hogy a haldoklóval utolsó perceiben, halála pillanatában, s pár perccel vagy bizonyos ideig még azután is üzeni lehet a túlvilágra.

A halál pillanapához azonban más hiedelmek is fűződnek. Amikor valaki megválnak a földi léttől, az égen lefut egy csillag: *lélek szabadult.* A házban megreccsennek a bútorok, csörömpöl a cserépedény, megreped az asztal, kettéhasad,

lehull a tükör, lehullnak a tányérok. Ugyanebben az időben a távol élő hozzátartozók házában is hasonló események történhetnek, megjelenítve a rokonuk halálát.

A halál pillanatában katolikusoknál azonnal kinyitják az ablakot rövid időre, hogy a frissen szabadult lélek kimehessen rajta. A szentelt gyertyával eléje világítottak, hogy ne haljon meg sötétben.

2.2. Közvetlenül a halotthoz kapcsolódó tennivalók

2.2.1. Halálkor

Magának a halálnak, az életműködés megszűnésének közvetlen magyarázatát az éltető lélek távozásában látják, amely után a magatehetetlen test tárggyá válik. Általános meggyőződés szerint az ember addig él, amíg lélegzik. A lélek az *utolsó lélegzettel, végső szusszanattal, sóhajjal, fuvintással távozik*.

A távozó lélek általában láthatatlan, de alkalmasint láthatóvá válik. Így gyakran *pára* formájában lebeg el a testtől. Ősi gyökerű képzet szerint a lebegő lélek könnyedségét a *pillangó, méh, madár* jelképezi.

Más képzetkörök emlékét őrizték meg azok a hiedelmek, amelyek az életet csillaggal, gyertyával, fáklyával jelképezik, a halált pedig annak lehullásával, illetve kialuvásával.

A halál pillanatától kezdve nagy szomorúság, mély gyász ülte meg a házat. Megállították az órát, hogy emlékeztesse a rokonságot a halál beálltának pontos idejére.

Az adatközlők elbeszélése szerint, a halál beállta utáni legelső teendők közé tartozik, az ablak bezárása. Az ablakot azért kell becsukni, hogy a halott ne fújódjon fel, ne puffadjon fel. A középkorostályhoz tartozó adatközlőim is tudják, hogy az ablakot be kell zárni, de arra már nem tudtak magyarázatot adni, hogy miért is kell ezt csinálni.

A halál beálltának első megállapítása, hogy tükröt tesznek a halott szájához, s ha az nem homályosodott el, akkor beállt a halál. Egyik adatközlőm elmondása szerint

tolpíhét is tesznek, s ha az nem mozog, akkor a haldokló eltávozott. (Napjainkban már nem tükörrel állapítják meg a halál beálltát, hanem orvos segítségével, a *kórboncnok* vizsgálja meg a halottat, s megmondja a halál okát, s engedélyezi a temetést.) Ezután kioltják a házban a tüzet, s meg sem gyújtják addig, míg a halott a házban van. Letakarják a tükröket, mert az a hiedelem, ha a halott lelke meglátja magát a tükörben, visszajár majd kísértetni az élőket. A tükröket fehér lepedővel, vagy külön erre a célra használatos fekete tükörborítóval fedik be. A virágokat kivitték a szobából, és ettől kezdve a családtagok igen csendben és keveset beszéltek. Csak a legszükségesebb dolgokról esett szó köztük.

Valaki elsiet a harangozóhoz, hogy húzza meg a harangot, „kondítson.” *A harangszóból tudni lehetett, hogy szegény, vagy gazdag halt meg, hiszen a gazdagnak nagyharanggal, a szegénynek kisharanggal kondítottak.* – meséli Ilonka néni. A harangszó hallatára a halottas háznál kinyitják az ablakot, hogy a szabaduló lélek nyugodtan távozhasson. Míg a halottat el nem temetik, minden reggel, délben és este harangoznak neki. Tégláson régen szokás volt, hogy azzal jelezték az elhalálozást, hogy az ablakba kitétek egy búzával tele pohárban égő gyertyát. Napjainkban már nem él ez a hagyomány.

A hagyományok közé tartozik, s a mai napig is megfigyelhető, hogy abban a házban, ahol halott van, addig amíg el nem temetik nem szabad televíziót nézni, vagy rádiót hallgatni.

Ha ezekkel végeztek, akkor elkezdődött a ház és az udvar letakarítása, ugyanis nagyon sokszor a hozzátartozókat válatlanul érte a haláleset bekövetkezése. Ehhez kapcsolódóan szintén egy néphagyomány, szokás kötődik, melynek pontos okát megmagyarázni senki sem tudta. Miszerint abból a házból, ahol halott van addig nem szabad a szemetet kivinni, míg vége nincs a temetésnek:

Takarítani takarítottak, de a szemetet soha nem vitték ki addig a házból, amíg a pap el nem temette a halottat, utána már lehetett. (Hajdú Istvánné, sz. Gulyás Margit)

A hagyományok közé tartozik, s a mai napig is megfigyelhető, hogy abban a házban, ahol halott van, addig amíg el nem temetik nem szabad televíziót nézni, vagy rádiót hallgatni.

Ha a faluban halott volt, a temetésig nem engedélyezték a táncmulatságokat, s ilyenkor volt rá példa, hogy lakodalom is elmaradt.

2.2.2. Mosdatás és felöltöztetés. A halott ruhája

A halott mosdatását általában a közeli hozzátartozók, ritkábban a távolabbi rokonok, szomszédok, végezték el.

A halott testét nedves ronggyal törölgették meg, a férfiakat általában megborotválták. A mosdatáshoz használt rongyot, valamint a borotvát a halott mellé tették a koporsóba. A halott lemosóvizét a ház mögé, mégpedig annak a sarkába öntötték ki – mert általános hiedelem szerint sárgaságot kap aki belelép –, bár adatközlőim nem ismernek olyan általános szabályt, mely a halott lemosóvizének kiöntését szigorúan megszabta volna. Ezután az első házban, ahonnan minden bútort kihordtak, pokrócot terítenek a földre, erre tiszta alsólepedő kerül, amire a már megmosott halottat helyezik, lábbal a kijárat felé. Ezután következik az öltöztetés.

A megmosdatott halottat „szépen, illőn, tisztességgel felöltöztetik”: mindig ünneplőbe, általában fekete színű ruhájába. A halott öltözetének megválasztásában korra és nemre való tekintettel a helyi hagyományos viselet a mértékadó. Kivételt csak akkor tesznek, ha a halott még életében másként óhajtott. (Ha az elhunyt például veterán katona volt, akkor az egyenruháját adták rá.) A férfiakra gatyát, atlétát, inget, öltönyt, cipőt adnak. Kalapot is tettek a fejükre, vagy pedig az elhunyt feje mellé helyezték a koporsóba. Az asszonyokra fehérneműt, blúzt, szoknyát, kosztümöt vagy kabátot adnak, fejüket kendővel kötik be. Ha idősebb nő, akkor fekete kendővel, ha fiatalabb, akkor fehér kendővel, de az utóbbi időben ez gyakran elmarad, e hagyományt nem követik a lakosok, mondván, *ha életében nem hordott kendőt, fölösleges annak viselete*. A fiatal fiúkat fekete öltönybe öltöztetik, mellükre, mint a vőlegényeknek, mirtuszcsokrot tesznek, fejük mellett pedig ott feküdt a

rozsmaringos és szalagos kalap. A fiatal lányokat menyasszonyi ruhában temetik, mondván „*ez a lakodalmuk*”. Az adatközlők példával igazolták ezt: *Amikor fiatalabb voltam, több mint 20 éve történt nálunk olyan, hogy felakasztotta magát egy tizenöt éves fiatal hajadon lány, őtet nem úgy temették, mint az öregeket, felöltöztették menyasszonyi ruhába, frizurát csináltak neki.* (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra) Lábukra cipőt, csizmát, vagy csak egyszerűen zoknit, harisnyát húztak. Az öltöztetést szintén a hozzátartozók, vagy ha azokban némi félelem volt, akkor a távolabbi rokonok, szomszédok végezték.

Ha a halott szeme nyitva maradt, akkor pénzérmét tettek rá, hogy csukva maradjon, ezt a temetés előtt levették. Az állát is felkötötték általában fehér színű kendővel, hogy ne essen le, mert azt nagyon csúnya látványnak tartották, a kötést is eltávolították a temetési szertartás előtt.

Száját, fülét vattával dugják be, hogy ne vérezzen. Egyenes helyre fektetik, a földre, egy lepedőre addig, míg a koporsó meg nem érkezik.

Mivel a mai időkben már a kórházban, vagy a halottas házban öltöztetik a halottakat (kivéve, ha az elhunyt már idős korú volt és otthon halt meg), a hozzátartozók feladata most csupán annyi, hogy bevigyék elhunyt hozzátartozójuk ruháját.

A halott karját a katolikusoknál – ha keresztszülő – mellükön keresztbe teszik. Általában rózsafüzérrel (olvasóval) kötik körül kezét, melybe vagy szentelt gyertyát állítanak, vagy – ha írástudó volt az illető – imádságoskönyvét. Akinek testével párhuzamosan nyugszik karja, annak bal hóna alá teszik az imakönyvét.

A gyermekhalott mellé játékot is tesznek, hogy a túlvilágon legyen mivel foglalkoznia. Az özvegy halálakor két zsebkendőt tesznek mellé, hogy vigye el a házastársának a túlvilágra. A halott feje alá kispárnát tesznek, melyet forgáccsal töltenek meg. Régen több párna is került a halott feje alá, mert azt akarták, hogy „*jól lássa magát*”, másik adatközlőm szerint azért, hogy „*lássa azokat, akik hozzá jönnek halottlátóba*”. A kispárna alá teszik a mosdatórongyot az áll felkötésére szolgáló kendőt, ha már nincs rá szükség, de vannak esetek, amikor nem veszik le a halottról, mert félnek, hogy a szertartás alatt leesik az álla.

Mialatt az asszonyok a halott öltöztetésével végeznek, a férfiak általában felállítják a kiterítőt, ravatalt, hideg ágyat, amelyre – mint emelvényre – helyezik a halottat. A ravatal többnyire az első szobában van, az utcára néző két ablak között, a mestergerenda alatt, azzal rendszerint párhuzamosan. Általában a háznál lévő készségekből állítják össze. Régen egy asztal szolgált ravatalul, napjainkban külön erre a célra van ravatal, melyre biztonságosan fel lehet tenni a koporsót. A ravatalhoz jár egy terítő is, mely fekete színű, fehér rojttal. Tégláson a ravatali asztalt a templom pitvarából hozzák el a virrasztó és a temetés idejére, a közösségi használatra szánt egyéb kellékekkel együtt.

A ravatalt egyes családoknál díszesen hímzett, vagy kifejezetten erre a célra készített, nemzedékeken át a családban őrzött halotti terítővel takarják le.

A halottat vagy az alatta levő lepedő visszahajtásával, vagy újabb lepedővel derékig, mellig betakarják. Ezt községünkben hívják szemfedőnek és szemfedélnek is. A szemfedél az utóbbi időben fehér, arany, vagy fehér rojttal, egyszerűbb, vagy gazdagabb hímzéssel. Néhol éjszakára teljesen betakarják a testet: „hadd aludjon”, s csak nappal vonják le róla derékig a szemfedelelet. A halott fejéhez – családi, vagy közösségi tulajdonban lévő, templomban őrzött – halottas keresztet állítanak. Melléje kétoldalt – s ha tehetik a halott lábánál is – szentelt gyertyát gyújtanak.

A családtagok nemcsak a test minél zavartalanabb fenntartásáról, ünnepélyes elhelyezéséről igyekeznek gondoskodni, hanem a helyiséget is ennek megfelelően alakítják át. Régen kihordtak minden felesleges bútort a szobából (napjainkban ez pont fordítva van), csak a szekrény maradt benn, s minél több ülőalkalmatosság, amire a halottlátó emberek le tudnak ülni.

A tükröket, s a bútorok üveges részeit letakarták fekete, vagy fehér leplekkel.

Különösen nagy kultusza volt, elsősorban a módosabb gazdák körében, a ház szinte teljes gyászba borításának. Fekete leplet helyeztek a kapura, a folyosóra, egészen a halottas szobáig. A szobát is teljesen bevonták fekete drapériával. *Amikor nagyanyám meghalt, tudom, a végső szobába vót. A gerenda alatt vót kiravatalozva, de mikor meghalt, hun vót? A tükröt feketével letakarták. Az egész szobát bevonták feketével. Hátuljába ott vót két felvetett ágy, egymás végibe.* (özv. Pap Péterné, sz.

Csuha Jolán) Ha a halott fiatal volt, csak az utca (kapu) volt fekete, hogy jelezzék, halott van a háznál, de a szobát fehér textillel borították be.

2. 2. 3. A haláleset jelzése

A halál híre szájról-szájra járt a faluban, ezért nagyon hamar elterjedt. Amikor elhunyt valaki a családtagok közül, a halálesetet az elhunyt valamely férfi hozzátartozója vagy a gyászoló család megbízottja jelenti be a közigazgatás és az egyház illetékeseinél: a halottkémnél, anyakönyvvezetőnél, lelkipásztornál. A hozzátartozók személyesen, vagy kérésükre a közelebbi rokonok értesítették a harangozót. A harang szavával válik közhírré a gyászos, közösségi figyelemre méltó esemény, de a falubeliek a harangozás alapján nem tudhatták, hogy milyen vallású volt az illető. Az adatközlők elbeszélései alapján: *ha reggel, hunyt el az illető, akkor háromszor szólalt meg a harang: reggel, délben, este. A harangozó harangozik, majd egy időre megszakad, majd ismét újra kezdi, ez jelzi, hogy megszakadt egy ember élete.* (özv. Pap Péterné, sz. Csuha Jolán)

A harangozásnak Tégláson régebben változó módja alakult ki, amely messzemenően függött a harangok számától. A halált bejelentő harangozásnak mindig van olyan része, amely magát a halál tényét adja hírül, valamint azt, hogy milyen nemű volt a halott, s felnőtt-e vagy gyerek. Kifejezhető a harangozással, hogy az elhunyt gazdag-e vagy szegény. Sőt, bizonyos mértékig érzelmet is kifejezhet a harangozó. Így a halottnak való harangozás egyik próbatétele volt a harangozó „hangszeres” tudásának. Az említett információkat ritmikai különbséggel és a különböző harangok együttes vagy eltérő idejű használatának változataival lehetett kifejezni.

Községünkben mind a katolikusok, mind a reformátusok körében szokás volt egy lepedő nagyságú fekete zászlót (idősebbek ajkán *lobogót*) a padláslyukon kidugni, jelezve, hogy halott van a háznál. A zászló régebben az egyházak tulajdona volt. A katolikus családok az ablakba helyezett égő gyertyával is tudatták az arra járókkal gyászukat. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

A háztól temetkezés idejében a harangozás és a lobogó kihelyezése jelzés értékkel bírt: ez után bárkinek szabad bejárása volt a halottas házhoz, hogy megnézhesse a halottat.

A hivatalos személyeken kívül a rokonokat, szomszédokat is illő volt meghívni, ezt nevezték hívogatásnak, gyászbahívásnak. A halálesetről sokszor nem élőszóval, küldött által, hanem halotthívó tábla küldésével adtak hírt.

Ugyanakkor értesítették a más faluban, tanyán élő rokonokat is, hogy a temetésre össze tudjon gyűlni valamennyi hozzátartozó. Ezt a feladatot a távolabbi rokonok, vagy a jó ismerősök hajtották végre, akik kapcsolatba tudtak kerülni a még távolabb lakó rokonokkal.

2.2.4. Koporsó. Koporsóba tétel

A 19. század második feléig a koporsót asztalosok készítették, általában hat, ritkábban hét szál deszkából. Hagyatékok elszámolási irataiban a temetési költségek felsorolásakor külön említik a koporsóra vásárolt deszka és a koporsószög, valamint a koporsó készítőjének kifizetett pálinka és bor árát. A koporsót készítő asztalosok közül később specializálódtak csak koporsók készítésére. Különböző fából és ércből készült koporsókat tartottak raktáron. A 19. sz. végén megjelentek a gyári készítésű koporsók, amelyeket raktáron a különböző gyászkelekekkel együtt árultak.

A koporsóhoz általában fenyő-, tölgy-, szilfát használtak a gazdagabbaknak, az igen szeretett személyeknek diófából készítették. A kisebb, gyermekkoporsók hossza 64 cm, az asszonyoké általában 150–170 cm, a férfiaké 170–192 cm hosszúságú volt.

A koporsó színe faluszerte kapcsolatot mutat a halott életkorával. Időseknek feketét, barnát, sötétbordót választottak. A gyermekeknek fehér, világoskék, világoszöld színűt, vagy ritkábban rózsaszínt. A lányok, legények koporsója szintén világos volt: fehér, kék vagy zöld színű.

A koporsó aljára forgácsot, a fejnél forgáccsal töltött kispárnát helyeztek el, erre tették a lepedőt, a szemfedelelet, amelyet a halottra majd visszahajtottak.

A magyar koporsók általában két részből állnak: az aljuk és a tetejük egyaránt trapéz metszetű, a tető egyes helyeken egyenlő szárú háromszöget formáz. [5, 35. o.]

A koporsó megvétele a régebbi időkben több gonddal járt, ugyanis a koporsókat helyi asztalosok készítették, nem volt temetkezési vállalat, ahol ezeket meg lehetett volna vásárolni. Bár a koporsó minőségét és árát nagymértékben meghatározta a család anyagi helyzete: például volt rá eset, hogy egy nagyon szegény családból származó személy hunyt el, ilyenkor az asztalosok „deszkákból összeütötték” az elhunyt részére egy koporsót, s ezért nagyon sokszor csak egy minimális árat kértek el vagy teljesen ingyen készítették el. A koporsót mindig a „tisztaszobában”, az „elsőszobában” helyezték el egy asztalra, mely alá ecetes vizet tettek egy tálba: *ecetes vizet tettek az asztal alá, melyre a halott volt kiterítve, mert így később indult meg a halott* (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

Az emberiség kialakulása óta szokás volt, hogy a halott mellé különböző tárgyakat helyeztek. A szokás arra a hitre vezethető vissza, hogy az elhunytnek szüksége lehet rá a halálon túli életében, a másvilágon. Tégláson nagyon régen szokás volt egy falat kenyeret és egy kevés vizet tenni a koporsóba, a halott mellé, nehogy étlen-szomjan jusson vissza a másvilágra. Magyarázat nélkül élt meg az emlékezetben, hogy *„ezelőtt a férfiaknak dohányt tettek oda, a koporsóba.* (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

A halott mellé ma már csak a következő dolgokat helyezik a koporsóba:

– katolikusoknál az elhunyt imakönyvét (reformátusoknál énekeskönyvét), de ezt a szokást a mai napokra a reformátusoknál csaknem teljesen megszüntették, ezt azzal indokolták, hogy az énekeskönyvre az élőknek, nem pedig a halottnak van szüksége;

– az elhunyt szemüvegét;

– az elhunyt kalapját;

– az elhunyt görbebotját;

– katolikusoknál, az elhunyt nő rózsafüzérjét;

– néhány esetben pénzt tettek a halott mellé, azért, hogy át tudjon kelni a túlsó partra;

– zsebkendő, melynek szükségességét pontosan nem tudták megmagyarázni, de a legtöbben azt mondták, hogy ez a tisztaság jelképe;

– valamint a koporsóba kerülnek azok a tárgyak, mellyel a halott mosdatását és a férfiak borotválását végezték;

A halott portájára érkező a koporsóval, azt ma már azonnal beviszik a házba, s ekkor rögtön sor kerül a halott belehelyezésére. Ezt általában *koporsóba tételnek* nevezik, s nagyon régen községünkben csak a virrasztókor éjféltájt vagy a második nap kora délutánján ejtették meg. A későbbiekben általánosabbá lett akkor helyezni a koporsóba a halottat, amikor az esti, halottnak való harangozás felhangzott. Előfordult olyan is, hogy külön harangoztattak a koporsóba tételhez. Egyes hagyományváltozatok szerint illő volt a papot, lelkipásztort meghívni ez alkalomra, bár az egyházi liturgikus könyvekben erről sehol sem olvastam. A koporsóba tételre kevés kivétellel csak a nagyon közeli rokonok közül jelentek meg, hiszen itt sem az imádkozó asszonyoknak, sem az énekeseknek egyáltalán nincs – vagy csak kevés – szerepük. (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

A koporsóba a halottat hanyatt fektették, kezét, lábát, fejét gondosan eligazítva. A kezében fogott rózsafüzéren (olvasón), imádságoskönyvön vagy szentelt gyertyán kívül további tárgyakat is helyeztek melléje, illetve vettek le róla (pl. a drágább ékszereket). Ez utóbbit elsősorban azért, hogy a sírt senki ne háborgassa. Olykor a kezéről levett gyűrűket, a nyakláncát, esetleg aranyóráját egy vászonzacskóban titkon a feje alatti vánkosba rejtették, s így temették vele el, de ez nagyon-nagyon ritkán fordult elő. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

A koporsóba helyezett tárgyak sora meglehetősen változatos volt Tégláson. Valamennyit abban a hitben helyeztek a halott mellé, hogy a túlvilágon azoknak majd a hasznát vegye. A tárgyak egy része kifejezetten az elhunyt egyéni használatára szánt – ruha, élelem, pénz –, más részük rontáselhárító, amulettszerű, az elhunyt nyugalmát s a továbbélők tőle való védelmét szolgálta. De kerülhettek olyan – az említett kétféle típusú – tárgyak is a koporsóba, amelyeket a már korábban elhunytak számára küldtek élő hozzátartozóik.

E koporsóba helyezett tárgyak eltemetését általában azzal indokolták, hogy az a halotté, személyes tulajdona, és joga, hogy magával vigye. Általános volt a hiedelem abban, hogy a túlvilágon használni fogja majd ezeket. Ennek megfelelően úgy hitték, hogyha valamely kedves vagy még életében meghagyott tárgyat vele nem temetnek el, vagy esetleg kifelejtene, a halott lelke kísérteni fog, amíg azt meg nem kapja. Ezért – saját nyugalomuk érdekében is – igen gondosan ügyeltek arra, hogy minden szükséges tárgy benne legyen a koporsóban.

A koporsóban fekvő halottra általában fodros, csipkés, hímzett szélű, fehér gyolcslepedőt borítottak szemfedőül. A legénynek – ha már házasodóban volt – jegykendőt terítettek arcára, a menyasszonynak pedig fátylával fedték le arcát. Kisgyermeknek anyja menyasszonyi fátylából tettek szemfedeleket. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

2.3. Halottnézés

A halott *kiharangozása* után a szomszéd, ismerős asszonyok, ritkábban nagylányok még nappal elmentek a gyászos házhoz *halottnézni*. (Ez az asszonyok feladata volt, a férfiak csak nagyon ritkán mentek halottlátóba.) A régi felfogás szerint a halottlátás, ami ajándékozással párosult, a halottnak szólt. Ennek célja búcsúvétel a halottól – ezzel a megtiszteléssel mindenki tartozik neki, aki életében ismerte –, s egyúttal a hátramaradottak vigasztalása. A halott mellett mindig voltak a közeli női hozzátartozók közül, akik a halott fejénél ülve – ha magukban voltak – csendesen imádkoztak. A halottnézők érkezéte azonban mindig *fennszóval siratták a halottat*. Általában a halottnézők nem jöttek üres kézzel, például tányérban lisztet, azon tojást vittek, kendővel szépen letakarva (ez a szokás ma már teljesen megszűnt).

Aki bátrabb, közelebből nézte meg a halottat. Aki *fél, ijedt, retten*, annak azt tanácsolták, hogy fogja meg a halott nagy lábujját, sőt a gyermekekkel meg is csavartatták. Aki biztosan nem akart a halottal álmodni, az a kezét fogta meg.

A halottas házhoz néha eljöttek a falu szegényei is imádkozni a halott körül. Őket illő volt megkínálni, amiért a halott nyugalmaért, üdvéért könyörögtek. Volt

eset, hogy az idősebb imádkozó asszonyok együtt látogattak el a megboldogulthoz, s elmondták általában a *Hétfájdalmú rózsafüzért*.

A háziaknak mind a halottnézők, mind a halottért imádkozó szegények, mind pedig majd a virrasztók megvendégléséről is gondoskodniuk kellett. Mivel a legtöbb szokásváltozat szerint a *megszomorodottak* maguk nem főzhetek, semmilyen ház körüli munkát nem végezhetek, sőt sok helyütt a tüzet is kioltották a halottas háznál – így a szomszédokat kérték meg, hogy engedjék meg a konyhájukban való főzést. E munkában azonban legtöbbször maguk a szomszédok is kivették a részüket.

A helyi íratlan szokás szabályozta a halottnézést, ezért ha olyan személy maradt távol, akinek illő lett volna megjelenie, megharagudhattak rá. A XX. század első felében szinte elképzelhetetlen volt, hogy valamelyik rokon ne ment volna el megnézni elhunyt hozzátartozóját. A II. világháborút követő időszakban, azonban ez a szokás folyamatosan kezdett feledésbe merülni (nem szólták meg azt a személyt, aki valami oknál fogva nem tudott elmenni), kezdtek elmaradozni az emberek, ez elsősorban a fiatalabb korosztályokra volt jellemző.

A halottat nem volt szabad megnéznie a várandós asszonynak. Ennek okát pontosan nem tudták megmagyarázni, sőt sokan azt állították, hogy ebben nincs is igazság. De a magyarázat, mely a legtöbb adatközlőtől elhangzott az a következő volt: *Szerintem ebben semmi igazság nincsen, mert példát felhozni nem tudok arra, hogy ha várandós nő megnézte volna a halottat, bármi baj történt volna, ennek csak pszichikai oka van, ilyenkor bármi elváltozás lehet.* (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Ugyanilyen íratlan szabályok közé tartozott, hogy a gyerekeket (egy éves korig) szintén nem vitték el a halottnézőbe, sem pedig a virrasztóba. Ennek okát megmagyarázni nem tudják, csupán annyit tudtam meg róla, hogy: „nem szokás és kész”.

A halottlátás napjainkban újabb értelmezést kapott. Ahogy a halált jelző harangszó megkondul, a halottas ház felé megindul a vándorlás. „*Adjon az Isten örök nyugalmat eltávozott kedvesüknek, a hátramaradottaknak pedig vigasztalást*” mondással köszönnek – mesélik adatközlőim –, de gyakori, hogy csak

együttérzésükről biztosítják a közeli hozzátartozókat. Koszorút, vagy virágot visznek. A közeliiek pénzzel, vagy ajándékkal (liszt, tojás, szalonna, tyúk, burgonya, zöldség) járulnak hozzá a temetés és a halotti tor költségeihez. Vannak házak, ahol az ajándékozók nevét és tárgyát jegyzékbe foglalják, hogy adott esetben tudják, hogyan viszonyozzák.

Kevés ideig maradnak, s elinduláskor „*Nyugodjék békében!*” kívánsággal távoznak.

2.4. Siratás

A kiterített, felravatalozott halottat nappal *siratják*, éjjel *virrasztják*. Amíg a házban van, mindig van mellette valaki a szomorkodók közül, aki vagy *fennszóval*, vagy a maga *csendességében* siratja, *siratgatja*. (A temetés után pedig már magukban siratták a halottaikat az asszonyok: munka közben, mikor eszükbe jutott a fájdalmas hiány, vagy amikor életük fordulása különösen érezteti velük a veszteséget, s bármikor, amikor az emlékezéssel könnyíthetnek szívükön.)

Siratásnak Tégláson a halott közvetlen környezetében a továbbélőkben kiváltott fájdalmat, hiányérzetet, kiszolgáltatottságot kifejező, olykor szövegeket, máskor csak szövegrészleteket, mondatokat magában foglaló, a szélsőséges érzelmi állapotot kifejező, szavak nélküli kitörésekkel, s gesztusokkal tagolt megnyilatkozást tartották.

A szavak nélküli *sirongatást*, *zokogást*, *rívást*, *ordítást* nem tekintették siratásnak, s azt, aki túlzásba vitte vagy elfeledkezett magáról elítélte a közvélekedés. Szépen azok siratnak, „akik szívükből siratnak, nem szájukból. Akinek a szíve az olvasó könyve. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Aki „szépen” siratott, az az elhunyt életének valamely jellegzetes részletét, egy-egy emlékezetében felbukkanó élményt is beleszótt a siratójába. Aki nem tud siratni, egyszerűbben követi a hagyományos szerkezetet, kihagy részleteket, rövidít.

2.5. Virrasztás

A *virrasztás*, *virrasztó* esti harangszótól virradatig tartott régen. Ez idő alatt, vagy ennek egy részében az elhunyt hozzátartozóin kívül a rokonság, a szomszédok

éppúgy megjelentek, mint a jó ismerősök, barátok, „jó emberek”: mindenki, aki úgy érezte, hogy valami köze volt a halotthoz, s „nem sajnál tőle egy utolsó búcsút venni”. Így fejezték ki összetartozásukat, s azt, hogy elfogadják, teljesítik a hagyomány által rájuk rótt feladatot.

A virrasztó kezdetének az időpontja nem volt pontosan meghatározva. A legtöbb adatközlő ezt azzal magyarázta, hogy nyáron tovább volt világos és több is volt a házkörüli teendő, mint télen, ezért nyáron későbben télen pedig hamarabb mentek az emberek. Általában télen 4-10 óra között tartották, nyáron pedig 7 óra körül kezdődött, mikor már a jószágot elrendezték és legalább 11 óráig tartott.

A virrasztóba napjainkban nem szokás hívogatni sem a római- vagy a magyar görög katolikusoknál, sem pedig a reformátusoknál. Az ukrán görög katolikusok és a pravoszlávok viszont hívogatnak a virrasztóba és az a kikötés, hogy kilenc asszonynak kell lennie, akik énekelnek, és a rózsafüzért imádkozzák.

Elsőként az asszonyok érkeztek ők imádkoztak az elhunyt lelki üdvéért. Ők a halott körül ültek le, s felváltva énekeltek, imádkoztak, halkán beszélgettek. Mind az énekek, mind az imák sorrendje tetszőleges volt, valamint jellemző volt az is, hogy imájuk, úgymond „párbeszédet” öltött az elhunyt és az élők között. Ezen imákat általában kántorok, vagy helyi verselő emberek írták meg. A stílusa mindig megmaradt, csak a szövegét írták át, úgy, hogy az tartalmazza az elhunyt életét.

A virrasztó estére elvárták azokat a – rokonsághoz nem feltétlenül tartozó – asszonyokat, embereket, akik *szépen imádkoznak, jól énekelnek*. Az ő feladatuk és tisztségük volt, hogy hívásra, vagy hívás nélkül – csak a halotti harangszóából értesülve a halálesetről –, elmenjenek estére a megsomorodott házhoz. (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra)

Az elmondott szövegek nyomtatott vagy kézírásos énekeskönyvekből kerültek közös elmondásra vagy éneklésre. A katolikusok Kájoni János énekeskönyvének alkalomhoz illő énekeit követték, melyek részben emlékezetben, részben kézíratos könyvekben maradtak fenn. A protestánsok az alkalomhoz a zsoltárok közül választottak.

Ahol minél jobban szerették volna megsirattatni a hozzátartozókat, ott siratóasszonyokat is meghívtak a virrasztóba. Feladatuk az volt, hogy minél szebb formában felidézzék az elhunyt életét, s ezzel minél jobban elérzékenyítsék a hozzátartozókat. Ez fizetett állás volt, s nagyon idős asszonyokból tevődtek össze. A mai időre ez már nem jellemző, ugyanis az egyházak intésére, egyre nagyobb hangsúlyt fektettek és fektetnek a vigasztalásra.

Az asszonyok 1–2 órát maradtak a virrasztóban. Őket azok a férfiak követték, akik a hozzátartozókkal igyekeztek minél tovább (akár reggelig is) maradni. A férfiak is imádkoztak és énekeltek. Őket rendszerint egy másik helyiségben (nyáron az udvaron), egy asztal körül lócákon ülve együtt beszélgettek, s ugyancsak énekeltek. Általában azonban nagyobb szüneteket tartottak, mint az asszonyok, s bár rövidebbre fogva, de ugyancsak megemlékeztek az elhunytól, majd pedig beszélgettek. Általában latolgatták, hogy hogyan lenne a legjobb a hátramaradottak élete, tanácsokat adtak, segítséget ajánlottak fel a jelenlévő férfi gyászolónak.

Mind az asszonyokat, mind a férfiakat megkínálták a háziak kaláccsal, kenyérrel, fánkkal, a férfiakat pedig még itallal is, mellyel általában a halottra köszöntöttek. Éjfélkor főtt ételt is adtak azoknak a virrasztóknak, akik virradatig együtt voltak a virrasztó családtagokkal.

Több adatközlő is beszámolt arról, hogy miután a virrasztókban megkínálták a résztvevőket, több alkalommal az ahhoz vezetett, hogy nagyon sok ember elfeledkezett arról, hogy miért is gyűltek össze. *2007 májusában, amikor két hét alatt négy virrasztó is volt Tégláson, előfordult, hogy az egyikben nem a „Ments meg engem, Uram!”, hanem a „Gyengéden ölelj át és ringass szerelem” kezdetűt kezdték el énekelni.* (özv. Román Józsefné, sz. Földházi Eleonóra) Ezt a szokást ma már eltörölték.

Az ateista nevelés következménye, hogy nagyon sokszor éjfél után a férfiak időtöltés képen kártyáztak a halottas háznál, erről nagyon szomorúan számoltak be adatközlőim, s szeretnék, ha ezen rossz emlékek feledésbe merülnének.

A virrasztó estjén írták meg a halott búcsúztatóját is, melyre a hetvenes évekg jellemző volt a halott beszéltetése, s az elhunyt búcsúzott az élőkől, valamint a

hozzátartozók minél jobban való megsirattatására helyezte a fő hangsúlyt. A hetvenes évek után viszont folyamatosan változás történt a búcsúztató jellegének tekintetében, ugyanis a katolikus egyház előirányzására rövidebb búcsúztatókat írnak, valamint ettől az időtől kezdve az élők búcsúztak a hallottól.

A virrasztók szertartása lényegében a következő volt (napjainkban is így maradt fenn):

- a halottak litániájának elimádkozása,
- alkalomhoz illő halottas ének,
- rózsafüzér elimádkozása,
- az elhunyt személyéhez kötődő ének,
- imádság és ének váltakozva,
- befejező ének és imádság.

A következő egyházi énekeket éneklik napjainkban a virrasztóban a római katolikusok és a magyar görög katolikusok:

„Ments meg engem, Uram!”

Ments meg engem, Uram! az örök haláltól,
Ama rettenetes napon minden bajtól;
Midőn az ég és föld meg fognak indulni,
S eljössz a világot lángokban ítélni.

Reszket minden tagom, borzadok és félek,
Földi pályát végzett szegény, bűnös lélek;
Félek a naptól, mely vizsgálni fog s dúlni,
Midőn az ég és föld meg fognak indulni.

Haragnak napja az, ínség s veszély napja,
Nagy nap, mely a bűnöst gyötrelemnek adja;
Midőn te, ki mindig éltél és fogsz élni,
Eljössz a világot lángokban ítélni.

Örök nyugalmat adj, ó Uram, néki,
S örök világosság fényeskedjék neki:
Hogy szent trónod körül ő is udvarolhasson,
S téged, boldogítót, örökké áldhasson.

Ments meg engem, Uram, az örök haláltól,
Ama rettenetes napon minden bajtól;
Midőn az ég és föld meg fognak indulni,
S eljössz a világot lángokban ítélni.

„Közelebb, közelebb”

Közelebb, közelebb, Uram hozzád,
Boldogan követlek, megyek tehozzád.
Édes lesz az nekem, hisz te fogod kezem,
Közelebb, közelebb, hozzád Istenem.

Ha vándorutamon a nap leszáll,
Nyugtot fáradt fejem csak nálad talál.
Álmomban rebegem: „Tied az én szívem”.
Mindig csak közelebb, hozzád Istenem.

Lépcsővel álmodom, hozzád vezet,
Kegyelmed felsegít ott majd engemet.
Angyali szózat hív, repes feléd a szív,
Mindig csak közelebb, hozzád Istenem.

Repdeső szárnyakon, felhőkön át,
A csillagok között fel-fel tehozzád.
Melletted a helyem, neked adom szívem,
Közelebb, közelebb, hozzád Istenem.

Tudom, hogy arcodat megláthatom,
Véget ér egykoron sok-sok bánatom.
Sóhajom végszava e hó ima legyen:
Mindig csak közelebb, hozzád Istenem.

„Hol vagy én szerelmes Jézus Krisztusom”

Hol vagy, én szerelmes Jézus Krisztusom?
Hol találak téged, kegyes Megváltóm?
Adj világosságot, mert fényes vagy,
Nálad nélkül szívem igen bágyadt.

Téged az én lelkem kíván keresni,
Mert tenálad nélkül el kell kárhozni;
Ó szerelmes Krisztus, fordulj hozzám,
Vigasztald meg szívem, tekints énrám.

Míg fel nem talállak, keresni foglak,
Mind éjjel, mind nappal sírva kiáltlak.
Ó jelenj meg, Krisztus, szomorúnak,
Vigasztalást hozzál te szolgálodnak.

Ha fel nem talállak, kegyes Krisztusom,
Elkárhozik lelkem, bizonytal tudom:
Ó siess hát hozzám, ne távozzál,
Ó szerelmes Krisztus, jöjj, vigasztalj.

Veled az én lelkem kíván lakozni,
Kívüled nem óhajt senkit szeretni;
Nálad nélkül éltem keserűség,
Halálom is véled gyönyörűség.

Ahová csak fordulsz, híven követlek,
Téged, Megváltómat, szívből szeretlek.
Add, hogy lelkem, Jézus, téged áldjon,
Holtom után véled vigadozzon.

„Jézusomnak Szívén”

Jézusomnak Szívén megnyugodni jó,
Elmerülni Benned csendes tiszta tó.
Földi bútól, bajtól Szíved enyhülést ad,
Tenálad lelkünk megpihen, ki sírva sírt: vigad

Jézusom szent Szívet lándzsa döfte át,
Megnyitotta nekünk drága oldalát.
Szent Szívébe rejtve törli minden bűnünk,
A szenvedés ott nem sajnó, Őbenne örülünk.

„Oh ne búsulj, föld árva gyermeke”

Oh ne búsulj, föld árva gyermeke,
Ha körülvesz a bajok serege;
rózsa nyílik a kintöviséken:
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Légy közönyös az öröm s bú iránt;
Kövesd Jézust, a szenvedő királyt;
Könnyíthet Ő a Te kereszteden;
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Hogyha szenvedsz s az Istenben bízol:
Jézussal egy pohárból iszol;
Buzdulj fel a dicsőült szenteken:
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Tisztító tűz az ínség s nyavalya,
Ha békén tűrsz, szentté válsz általa;
Lelked üdül, ha fekszel betegen,
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Ha szégyenbe dönt ellen s álbarát
S viselned kell a töviskoronát;
Ha vérsfelleg sötétlik egeden:
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Tűrj békével, ne légy vigasztalan,
A csüggedés nem segít, hasztalan!
Szép szivárvány ragyog a könnyeken,
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Fogadd el a szenvedés poharát,
Ez szépíti mennyei koronád;
Krisztus is túrt, hogy úttörőd legyen:
Nyugodjál meg az égi végzeten!

Illusztrálásként bemutatok néhány olyan *ősi katolikus éneket is*, amelyet egyaránt énekeltek a virrasztás és a temetés alkalmával is. Szinte minden virrasztáson – vagy kezdő, vagy közben – elhangzott a következő ének:

(Dallam: Hol vagy én szerelmes Jézus Krisztusom...)

Tegnap volt ajkamon utoljára hang.
Ma már lelkemért szól a gyászos harang.
Még tegnap itt éltem közöttetek,
Most a koporsó rejt előletek.

Olyanná lettem, mint megszedett szőlő,
Amely felett a sír a bús őszi szellő,
El kellett válnom az élettől,
Értem siránkozó kedveseimtől.

De az Úr szólított e bús válásra,
Jézusom hívott, hogy menjek hozzája,

Hogy itt hagyott földi életért,
Kezeivel adjon mennyei bért.

Az Ő hívására örömmel megyek,
Csak az fáj, hogy el kell válnom tőletek,
Kik nekem oly kedvesek voltatok,
Az életben hozzám tartoztatok.

Ha rám borul a hideg sírhalom,
Alatta készen vár a nyugalom.
Bámily hosszú lesz is az ottnyugvás,
Vége lesz majd, mert lesz feltámadás!

Testemmel, mely most sírba szenderül,
Akkor majd a lélek újra egyesül,
Angyali formát vesz föl majd magára,
Ha feltámad trombita szavára.

Akkor majd azokkal, kik sírva állnak,
Az Istennek jobbján adok hálákat.
Az örök életet hittel várjuk,
Ahol egymást újra megtaláljuk.

Talán *a virrasztás legszebb éneke* volt az 1840-es évekből származó halottas ének:

(Dallam: Szent vagy Uram...)

Én esendő, árva lélek, jaj nekem, jaj, hol vagyok?
Elborult az ég felettem, föld alólam elfogyott.
Minden, amit úgy szerettem, minden olyan messze van!
Itt vagyok az Úr kezében, árván, pőrén, egymagam.

Hogy kihűlt a földi érzés, hála, jóság, tisztelet!
Kik szerettek s kit szerettem, minden, minden elfeled.
Nincs hűség az emberekben, ha koporsónk zárva van!
S én itt állok a sötétben, bűneimmel egymagam.

Még a testem ki se vitték, még koporsóm szegeznek,
S már a Bíró kéri számon sáfárságom éveit.
Merre fussak, hova bújjak, hol találok rejteket?
Hogy takarjam el az Úrtól szörnyű pőreségemet?

Ó, de mégis, sugár gyullad, fut a gyilkos éjszaka:
Védő karját felém nyújtja, Ő, a Bíró, ő maga.

Homlokomon megtalálja híveinek szent jelét:
Bűneimnek durva foltján átragyog a szent pecsét.

Igen, igen, bűnbe estem, halmoztam a bűnöket,
De soha meg nem tagadtam a keresztény szent hitet.
Soha tőled el nem álltam, én kegyelmes Krisztusom.
Homlokomon a keresztség örök fényét hordozom.

Most e drága, tiszta hitnek fátyolába öltözöm,
Ez legyen a lakomára mennyegzői köntösöm.
Minden bűntől bánatomnak omló könnye mosta meg.
Tied vagyok, édes Jézus, hívd magadhoz lelkemet!

A rózsafüzér megkezdése előtt sorra kerülő énekkel az imádkozásra összegyűlt asszonyok a Boldogságos Szűzanyához, a holtak édesanyjához fohászkodnak, hogy járjon közben Szent Fiánál a megboldogult érdekében.

(Dallam: A keresztfához megyek...)

Jertek ájtatos hívek! - Gyászkoszorút kössetek,
A bánat virágiból,
Mely által a kimúlt hívek, - Szabadulást nyerhessenek
A purgatóriumból.

Enyhítsük fájdalmokat, - Az Úrban elhunytaknak,
A szent rózsafüzérrel.
Hogy ezáltal könnyebbülést - Nyerjenek és a szenvedést
Viselhessék békével.

Kérjük az Isten Anyját, - A holtak pártfogóját,
Szentolvasó mondással:
Hogy benne bízó híveit, - Szabadítsa gyermekeit,
Kegyes szószólásával.

Vegyük hát kezeinkbe, - S emeljük az ég felé
A gyászos rózsafüzért,
Hogy ezáltal a lelkeknek, - Szenvedései enyhüljenek,
S nyerjenek mennyei bért.

Csak a Rózsafüzér Társulat tagjai fölött zengett a következő gyönyörű ősi ének
(ez ma is így van):

(Dallam: Örülj, vigadj tisztaságban...)

Öltözzetek gyászruhába szentolvasóbeliek,
Mert egy rózsát leszakasztott a halál közületek.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!
Rózsakoszorúnk egy ága, halva fekszik előttünk
A békecségnek álmába már elköltözött tőlünk.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Míg élő volt e világba", egy szív-lélek volt velünk
Mert a drága rózsafüzér összeolvastá velünk.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Örvendetes és bánatos, dicsőséges titokba.
Velünk volt minden ájtatos szent búcsújárásunkba.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Istentől megdicsőített és kiválasztott szentek,
Az Isten szent színe előtt érte esedezzetek.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Angyalok kilenc karjai egekből elszálljatok,
E meghitt társunknak lelkét egekbe sorozzátok.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Szent Domonkos édes atyánk, kérünk szóljal helyette
A megfeszített Jézusnál esedezzel érette,
Hogy piros szent vére, drága szenvedése,
Legyen üdvösségére!
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

Fogjátok fel tagjaimat szentolvasóbeliek,
Az elkészített síromhoz vigyétek a testemet,
Lelkem dicsőségébe, szentek seregébe mehessen dicsőségbe!
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevébe
Nyugodjon békecségbe!

A fiatal leány fölött úgy énekeltek a virrasztók és a gyászolók, mintha az illető menyasszony volna és a halálban az esküvőjére megy.

(Dallam: Előtted, Jézusom leborurok...)

Menyasszony vagy, koszorút fejedre,
Menyasszonyi ágyad már fölvetve;
Angyalokból áll a te násznéped,
Jézus Krisztus lett a vlőlegényed!

Menyasszonyi koszorúdnak gyöngye:
Szülőidnek reá hulló könnye;
És a lakodalmi zene hangja
Atyád s anyád zokogó jajszava!

Reményeid bár sírba hullottak,
S arcod szép rózsái elhervadtak:
Letépett a halál, mint virágot,
De nyertél te örök ifjúságot.

Menyasszonyi ruhád legszebb néked,
égből adott tiszta szüzességed;
Angyal voltál földi életedben,
Angyal lettél odafenn az égben.

Ha rám borul a nehéz sírhalom,
Jó szüleim szűnjék a fájdalom;
Örömanya vár ott a hajlékba:
Mária, a szüzek királynéja.

Szülőim, testvérim, kik valátok,
Mennyei gyöngyharmat szálljon reátok,
Melynek minden földre hulló cseppje,
isten áldásával legyen telve.

Kedves társim, szép ifjú leányok,
Hintsetek rám könnyet s gyászvirágot;
S legyen boldog életetek sorja,
A veszélytől Szűz Mária óvja.

Nem lesz nehéz nékem a sír dombja,
nem rettegek a síri álomba;
Jézus keresztje őrzi sírhalmom,
Feltámadásomat hiszem, vallom.

A menyasszony-búcsúztatóhoz hasonlóan drámai módon zengett a *gyászének a fiatalember felett*, akit a virrasztók vőlegénynek tekintettek. Ezt fejezte ki már az ének kezdő sora is:

Én is vőlegény vagyok,
Már indulni akarok,
Most jöjjön a nász népe,
Szomorú mennyegzőre.

Én is szép rózsza voltam,
Míg én életben voltam,
De már most elhervadtam,
Gyászkoporsómba szálltam.

A szülőim kertjében
Rózsza voltam éltemben,
De már többet nem nyílok,
A halál leszakasztott.

Szép fiatal koromba
Akadtam hálójába,
Nem hágy tovább itt élni,
Már nekem el kell menni.

De én eztet nem bánom,
E világot itt hagyom,
Mert a Jézus engemet
Mennyországba bevezet.

Szép virágszál-koromba
Leszállok gyászsíromba,
Szülőim örvendjete,
Mennyben vőlegény leszek.

Ezt Jézus úgy akarta,
Hogy ma lelkem szólítja
Magához a mennyekbe,
Angyalok seregibe.

Édes atyám, szeretted,
Értem ne keseregjél,
Bús szívvel ma ne legyél,
Hanem inkább örvendjél.

Jézus színe elébe
Vőlegények mennyébe
Az angyalok beviszik
Mennyei karba teszik.

Most szülőim tőletek
Már én végbúcsút veszek,
Nem kell már nevelétek,
Köszönöm szívességtek.

Engem ne sirassatok,
Mert jó helyre adtatok,
Mert ott is a tietek,
Jézusnál is az leszek.

De még egy a kérésem,
Akik visznek, felkérem,
Testemet felvegyétek,
Gyászsíromig vigyétek.

Ott a földbe tegyétek,
Ítéletig ott leszek,
A lelkem a Jézussal,
Vigad már angyalokkal.

A kisgyermekek virrasztásos énekei közül két gyöngyszemet idézek:

(Dallam: Ki ragyogni látod élted csillagát...)

Te engem szerettél édes Jézusom,
Mert magadhoz vettél kegyes Krisztusom,
Miért is tégedet, szent Istenségedet
Áldom örömmel.

Mert bűn nélkül éltem, élveim nagyok,
A sok lelki üdvek mondhatatlanok.
Immár Istenemet, kegyes Teremtőmet
Áldom örömmel.

Rövid életemért mást cseréltem én,
Megpihenhetek már Jézus kebelén,
Kinek szent Fölségét, örök Istenségét
Áldom örömmel.

Isten hozzátok hát drága jó szülők,
És kik itten álltok, jámborok, hívők.
Az Urat áldjátok, koporsóm fogjátok
S sírba tegyetek.

(Saját dallamán ismert)

Óh mily szép az ártatlanság,
Ezt követi a boldogság,
Jól jártál te szép virágszál,
Mert nagy öröme jutottál.

Neked a halál nem ártott,
Mert lelked Istenhez szállott.
Jól jártál te szép virágszál,
Mert nagy öröme jutottál.

Az Úr Jézus is azt mondja:
Ilyeneké az ég honja.
Jól jártál te szép virágszál,
Mert nagy öröme jutottál.

Kik most téged sírba teszünk,
Imádkozzál híven értünk.
Jól jártál te szép virágszál,
Mert nagy öröme jutottál.

Minket is hívj, hogy országába,
Bevehessen hajlékába.
Jól jártál te szép virágszál,
Mert nagy öröme jutottál.

A következő éneket énekeltek a XX. században előszeretettel a virrasztásokon:

Könyörülj Istenem én bűnös lelkemen,
Szánakodjál immár szomorú szívemen.
Haragodnak mennykövét, éles, hegyes törét,
Vedd vissza vétkeim büntető eszközét.

Továbbá mosogasd a bűntől én szívemet,
Kegyess kézzel gyógyítsd sebektől lelkemet.
Bűneimet megvallom, nyilván tapasztalom,
Mik miatt nem lehet semmi vigasságom.

Vétkeim lelkeket, mint a kígyók marják,
Szüntelen mellemet ássák és furdalják.
Hova fussak színedtől, fegyveres kezedtől,
Utánam fegyverid, futnak hegyes törid.

Egyedül csak neked, Isten, vétettem,
Te szent színed ellen gonoszat cselekedtem.
Oh kegyelmes Úristen, mi hasznod estemen,
Irgalmazz, könyörülj én bűnös lelkemen!

Befejező imaként a virrasztóban a római katolikusok az alábbi imák egyikéből választanak ki egyet (ritkábban kettőt, s nagyon ritkán mindháromat tetszés szerinti sorrendben):

Első imádság

Uram, Jézus Krisztus, Te Istennek kedvelt szent Fia. Te egy kedves Fia a szűz Máriának, Isten és ember, ki az olajfák hegyén miérettünk, emberekért vérrel verejtékeztél, áldozd föl a te Menyei szentséges Atyádnak ezen elhunyt emberért a Te szent véres verejtékedet, hogy az örök kárhozatot, amit bűnei által megérdemlett, tőle távoztasd. Adjad, óh, örök Atya, hogy tőled irgalmasságot nyerhessen, a mi Urunk Jézus Krisztus, a Te egyetlen egy kedves fiad által, a ki veled és a Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik, az örökkévalóságban vég nélkül mos és mindörökkön örökké. Ámen.

Második imádság

Úr Jézus Krisztus, ki a keserves keresztfán érettünk meghalni méltóztattál, hogy a Te szent Atyádnak egész meglelégedéssel bűneinkért eleget tegyél. Szentséges szent lelkeket pedig Istennek, a Te kedves menyeyi szent Atyádnak ajánlottad. Kérlek a Te szent halálodat ezen elhunyt lélekét a Te Mennyei szent Atyádnak minden, az ő bűnei által megérdemlettek mellett is nyerj neki bocsánatot, hogy megszabadulván veled örvendezhessen. Add ezt, óh, örök Atya a mi Urunk Jézus Krisztus a Te egyetlen egy szent Fiadnak érdemeiért ki teveled és szentlélekkel él és uralkodik mindörökké. Ámen.

Harmadik imádság

Úr Jézus Krisztus, Te Isteni szent jószág, ki oly szeretettel méltóztattál a Te bűnös embereidhez lenni, hogy a magas Menyekből méltóztattál a szűz Mária méhében leszállni mihozzánk szűkölködők völgyébe, ahol harminc három esztendeig a Te embereid közt fent tartózkodván, ugyan azon szeretet által adad zálogul a Te szent tested Valóságos étkét és a Te szent Vérednek valóságos italát. A Te imádandó szeretetednek Jézus Krisztus Istennek szent Fia, mely szeretetnek jeleiben akartál megfogantatni. Egy bírótól a másikhöz hurcoltatni a keserves halálra elítéltetni a

keresztfán meghalni. Eltemettetni, valósággal feltámadni. A Te keserves szent anyádnak, szűz Máriának és szent apostolidnak megjelenni. Jézus, Istennek szent Fia, mely szeretetnek jelében a Mennyben felmentél: ott ülsz, az Istennek a Te Mennyei szent Atyádnak jobbjára felül, ahonnan elküldötted a Szentlelket a Te apostolidnak szíveikben és minden embernek kik tebenned hisznek és benned reménylenek. A Te felséges szent szerelmed által nyisd meg a haldokló léleknek a Te mennyei szent Atyád országát, hogy Te veled élhessen dicsőségben mindörökké. Ámen.

A következő befejező énekeket éneklik legújabb napjainkban a virrasztóban a római katolikusok:

„Van egy jó hely”

Van egy jó hely, oda megyek.
Lerakom ott a terheket.
Ott fenn a hegyen van az a hely,
Ahol a szív békére lel.
A Golgotán áll a Kereszt,
Ha bűnös vagy odamehetsz.

Emberekért ömlött a vér,
Kegyelmet kap az aki kér.
Ott fenn a hegyen van az a hely,
Ahol a szív békére lel.
A Golgotán áll a Kereszt,
Ha bűnös vagy odamehetsz.

Csodálatos ez a titok,
Szellemével megragadott.
Ott fenn a hegyen van az a hely,
Ahol a szív békére lel.
A Golgotán áll a Kereszt,
Ha elhagytad visszamehetsz.

Azóta tart a kapcsolat,
Ő vigyáz rád, el ne szakadj.
Ott fenn a hegyen van az a hely,
Ahol a szív békére lel
A Golgotán áll a Kereszt,
Isten Szívén megpihenhetsz.

Keresni jött mi elveszett,
Megtört szívű embereket.

Ott fenn a hegyen van az a hely,
Ahol a szív békére lel.
A Golgotán áll a Kereszt,
Ha elhagytad visszajöhetsz.

2.6. Sírásás

A sírásást a községben általában mindig rokonok, közeli ismerősök végezték. De szinte az idők folyamán mindig voltak olyan személyek, akik sírásással foglalkoztak, s ezek szinte minden temetésen segédkeztek a rokonoknak, vagy ismerősöknek a sírásásban. Erre az embereket megkérték, de volt rá eset, hogy önként jelentkeztek, mert kötelességüknek tartották (ez ma már ritka). A sírásók kijelölésére mindig a virrasztóban került sor. Ezt a munkát szinte kivétel nélkül mindig hat ember végezte. Mielőtt elkezdték a munkálatot, előtte a legközelebbi hozzátartozókkal megbeszéltek, hogy hová ássák ki a sírt. Az adatközlők elbeszélései szerint, ha idős ember volt valaki (nem fiatalon, váratlanul érte a halál), s tudatosan készült a halálra, az még életében meghagyta, hogy hová, ki mellé temessék, ha meghal. Az efféle kívánságot a hozzátartozók általában tiszteletben tartották.

A családtagok általában – ha lehetőség volt rá – igyekeztek egy helyre temetkezni, ennek eredményeként az egyes családok sírjai egy csoportban maradtak. A régebbi időkben nem igazán volt olyan tudatos a régi sírokra való rátemetkezés mint ma, ugyanis az adatközlők elmondása szerint erre nem is igazán volt szükség, mivel a temetőben sok üres hely akadt. De megemlítettek olyan eseteket is, amikor véletlenszerűen egy régi sírhelyen kezdték el az ásást. Ezek gondozatlanok és jelöletlenek voltak. Ekkor csontokat, imakönyvmaradványokat, sőt volt olyan eset is, amikor az elhunyt jól megnőtt hajmaradványait találták meg. Manapság, már egyre gyakoribb a közelebbi rokonokra való rátemetkezés. (Ez szerintem nem azzal magyarázható, hogy egyre kevesebb lenne a hely községünk temetőjében.) Általában 25–30 év után áshatnak a régi sír helyére új sírgödröt.

A sírt a temetés napján reggel hét órakor kezdték el ásni. Az elmúlt 30 év alatt csak egyszer fordult elő – Gázsó Katalin temetése előtt –, hogy a sír kiásása már a

temetés előtti nap délutánján megtörtént. Ilyenkor a hozzátartozók valamilyen száraz ételt (szendvicset, szalonnát, kenyeret), továbbá egy kevés italt (bort, pálinkát) vittek ki részükre. Téli időszakban és hidegebb időjárás esetén meleg teát is vittek ki. A sírásás befejezése után a halottas háznál ebédet kaptak és a temetést követő halotti torra is hivatalosak voltak a sírásók. (Mára már ez is megváltozott, mert a sírkiasását szinte minden elhunyt számára id. Huszár István szervezésében fiai és közeli barátai végzik, költségtérítéssel formában.)

2.7. A temetési szertartás

A keresztény temetés az egyház liturgikus cselekménye. Az egyház szolgálata egyrészt az elhunyttal való hatékony közösséget akarja kifejezni, másrészt részesíteni akarja a temetésre összegyűlt közösséget e szertartásban, és hirdetni akarja neki az örök életet.

A római liturgia temetési rendje három temetési típust javasol a végzés helyének (családi ház, templom és temető) megfelelően és a jelentőség szerint, melyet ezeknek a család, a helyi szokás, az adott kultúra és a népi jámborság tulajdonít. Egyébként a temetés lefolyása minden liturgikus hagyományban azonos, és általában négy fő mozzanatot tartalmaz.

- *A közösség köszöntése.* A szertartást hívő köszöntés kezdi. Az elhunyt hozzátartozóit a "vigasztalás" (az Újszövetség értelmében: a Szentlélek ereje a reménységben) szavával köszöntik. Az összegyűlt imádkozó közösség "az örök élet ígért" is várja. A közösség egy tagjának halála olyan esemény, mely kiválthatja, hogy a hívők "e világ" távlatai fölé emelkedjenek és a föltámadott Krisztusba vetett hit igazi távlatainak vonzásába kerüljenek.

- *Az igeliturgia* – különösen gondos fölkészülést igényel temetéskor, mert a jelenlévők lehetnek templomba ritkán járó hívők és az elhunynak nem keresztény barátai is. A homíliának különösen a dicsérő gyászbeszéd műfaját kell kerülnie, és a keresztény halál misztériumát a föltámadott Krisztus fényében kell megmutatnia.

- *Az eucharisztikus áldozat.* Amikor a szertartás a templomban történik, a keresztény halál húsvéti valóságának központja az Eucharisztia. Az egyház ekkor

kifejezi az elhunyttal meglévő hatékony közösségét: följánlja az Atyának a Szentlélekben Krisztus halálának és föltámadásának áldozatát, és könyörög, hogy gyermekét tisztítsa meg bűneitől és azok következményeitől, s vegye föl az égi menyegzős lakoma húsvéti teljességébe. Az így ünnepelt Eucharisztia által tanul a hívők közössége, különösen az elhunyt családja közösségben élni azzal, aki "az Úrban hunyt el", magához véve Krisztusnak testét, akinek az elhunyt élő tagja, ezért imádkoznak érte és vele.

• *Búcsúvétel az elhunyttól* – azt jelenti, hogy az egyház "Istennek ajánlja" őt. "Végső búcsúvétel, mellyel a keresztyén közösség elköszön tagjától, mielőtt testét kiviszik vagy eltemetik." A bizánci hagyomány (görög katolikusoknál a mai napig is) ezt az elhunytak adott búcsúcsókkal juttatja kifejezésre.

2.7.1. Szertartás a halottasháznál

A temetési szertartás nálunk, katolikusoknál külsőleg kétféle volt: palástos és karinges. A kettő lényegében árban és minimális szertartási eltérésben különbözött egymástól.

Az 1900-as évek elején nagyon sokáig a mesterek és a kántorok is végezték az egyházi temetési szertartást községünkben, a nagyfokú paphiány miatt. A II. Vatikáni Zsinatig a temetési szertartás ékes latin nyelven történt. Napjainkban a temetés már teljes egészében magyar nyelven történik.

Mint a környező falvakban, úgy községünkben is az elterjedt, szokásos gyászszín a fekete: *Feketében kellett lenni a temetéskor, mert a fekete a gyász színe, nem tudom, hogy miért, de ez a megszokott, a fekete az a fájdalmat és azt jelzi, hogy valakit elveszítettünk családtagjaink, vagy közeli rokonaink közül.* (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

Téglás község temetési szokásainak jellegzetességei közé tartozik az, hogy a nap első szakában csak nagyon ritkán rendezik meg a temetést, ennek pontos okára nem tudtak magyarázatot adni. Azt viszont pontosan meg tudták indokolni, hogy miért nincsen egységes időpontja a temetés megkezdésének. Ezt azzal magyarázták,

hogy több község szolgálatában egy lelkipásztor állt és egy nap akár több temetés is volt, nagyon sokszor más–más községekben.

A temetésre illő volt elmenni a rokonoknak, még a távolabbiaknak is, valamint a jó ismerősöknek, barátoknak. Ha sokan jelentek meg, szépen prédikáltak, búcsúztattak, azt szép temetésnek tartották. A XX. század első felében a falubeliek nagy része ott volt a temetésen, főleg, ha fiatalabb személy halt meg, vagy valaki tragikus körülmények között hunyt el. Az idősebb asszonyok és férfiak szinte kötelességüknek tartották, hogy elmenjenek a temetésre, attól függetlenül, hogy az elhunyt a rokonságukhoz tartozott-e vagy sem. Ma már kevesebben járnak a temetésre, de viszont az szokásban maradt, hogy ha fiatal hal meg, akkor mindig nagyobb a gyászoló tömeg. A legidősebbek gyakran értetlenül nézik a mai rohanó világot, amelyben a búcsúvétel sem halad a régi szertartás és tisztelet szerint. *A mai fiatalok már nem csinálják ezt, mint a régi idősebbek. Másképp van minden. A fiatalabbak nem törődnek úgy vele, ha valaki meghal, nemigen mennek el a temetésre.* (özv. Sándor Ferencné, sz. Andricsik Jolán)

2.7.1.1. A koporsó lezárása

A halottól való végső búcsúvételre a harangszó gyűjti egybe a végtisztességtevőket. Ez az ún. *gyűlő*, amely a falubelieknek szól, s mintegy fél órával a temetés megkezdése előtt húzzák.

Általában 13 órakor kezdődik a szertartás. A legközelebbi hozzátartozók azonban már egy órával a gyászszerterítés megkezdése előtt abban a helyiségben tartózkodtak, ahol a halottat még a virrasztáshoz felravatalozták. Az elhunyt családtagjai ekkor fogadták azon rokonok, ismerősök részvétnyilvánítását, akik nem tudtak eljönni a virrasztóba, s csak most hoztak virágot vagy koszorút magukkal, melyet a koporsóra (ritkábban a földre) helyezték el (ezeket folyamatosan leszedték az elhunytól, kivitték az udvarra). A katolikus részvétnyilvánítók nagy része ezután letérdelt a ravatalnál, majd egy kis ideig megálltak, végtiszteletüket fejezték ki az elhunytnak, majd kimentek az udvarra. Régen szokás volt, hogy aki még egyszer

látni akarta a ravatalon a halottat, a temetés előtt bement, megnézte. A katolikus családtagok a halott fejénél elhelyezett szentelt vízből, összecsomózott kis faágakkal megszentelték a ravatalt, majd térdet hajtva imádkoztak.

Fél órával a temetési szertartás előtt jelenik meg a rózsafüzér társulat, akik ugyanúgy elkezdik imádkozni a rózsafüzért a halott lelki üdvéért, mint a virrasztóban, de ekkor már csak addig, amíg a pap be nem jön a kántorral. Római katolikusoknál Tégláson a pap (vagy szerpap) fekete színű palástban (ritkábban albában és lila vagy fekete színű stólában) megérkezésekor rögtön belép abba a helyiségbe, ahol a halott fel van ravatalozva, majd a jelenlévőkkel kölcsönösen üdvözik egymást, utána pedig néhány, részvétet kifejező szót intéz a koporsót körülállókhoz. Ezután következik egy evangélium, amit egy nagyon rövid homília követ. Ezután a pap szenteltvízzel meghinti a holttestet, majd megtömjénezi, s közben imádkozik. Ezt követően kijelenti, hogy az örök élet hitében és a feltámadás reményében lezárhatják az elhunyt koporsóját.

Ekkor a szomszédok vagy a halott körül eddig is tevékenykedő asszonyok segítségével a halottat betakarják szemfedelével. Háttérbe szoruló szokás ma már Tégláson a szemfedő meghasítása, de több katolikus családban többnyire a halott arca felett mégis elhasítják keresztirányba két vágással úgy, hogy az elhunytnak látszódjon az arca. A protestánsok körében ritkábban, de ők lábtól az arcig hasítják fel egy mozdulattal a szemfedelet, majd pedig behajtják. Régen kör alakban vágták ki a szemfedelet, hogy csak a halott arca látsszon ki. Ilyenkor az volt a hagyomány, hogy levágnak egy tincset a halott hajából arra az esetre, ha valaki a gyerekek közül megijedt volna tőle. Ezt eltették baj esetére.

Ezt a koporsó leszögezése követte, melyet régen a rokonok végeztek el, ma már pedig a sírásók egyik feladata. (A koporsó fedelét a lezárásig általában nem tartották a halottas házban, hanem a fészert, pajta, csűr falához, ajtajához támasztották, ahonnan férfiak hozzák be ez alkalomra.) Ez egy végtelenül kellemetlen folyamat volt, melyet a hozzátartozók hangos sírása tett még fájdalmasabbá. (Napjainkban már elmarad ez, csak lezárják a koporsót.)

A következő egyházi énekeket éneklük napjainkban a római katolikusok és a magyar görög katolikusok a koporsó lezárása közben:

Pihend ki már, elfáradt test,
koporsódban magadat,
halhatatlan lelked pedig
lássa égben az Urat!

E koporsó lesz lakásod,
porladásod tanúja,
de egykoron feltámaszt majd
az Úristen hatalma.

Tebenned van, örök Isten,
híveidnek reménye,
csendes békét adj testének,
s lelkét vidd fel az égbe!

A koporsó lezárása alatt nem vallásosnak ezt az éneket énekelték (és éneklük mai napig is):

Koporsómba zárjatok, jobb lakást nem várhatok,
Ez lesz már nyugóhelyem, hová béke száll velem.
Vész Vihar nem zavar a koporsó betakar.

Mily csalódás azt hívém, hogy ég és föld mind enyém,
Szomjúhoztam pénzt, gyönyört, vágyam csillagokba tört.
És manap, hat darab, deszka mi enyém maradt.

Jézusom ki egykoron, jártál a hullámokon,
Pétert is fölemeléd, ki süllyedve ment feléd.
Nyújts kezet, nyiss eget, Jézus már Hozzád megyek.

Ötven évvel ezelőtt a koporsó leszegezése után a tetejére leánynak, menyecskének virágcsokrot szegeztek, legénynek, ifjú házasembernek pedig a kalapját, virággal díszítve.

A lezárás után az udvarra vitték a koporsót (fiatal házasok, lányok, legények koporsóját többnyire a halottal egykorú, ellentétes neműek vitték), viszont családtagok a hagyományok szerint nem vehettek ebben részt. A lezárt koporsóban

fekvő halottat a házból mindig idegenek vagy távolabbi rokonok vitték ki (ma már a sírásók), mégpedig lábbal menetirány szerint (ennek az volt a magyarázata, hogy a halott így nem lesz hazajáró).

2.7.1.2. Szertartás az udvaron

A búcsúzni érkezők a gyászoló ház portáján, udvarán gyülekeznek. A házon vagy a kapun, a gyűlöre való harangozás után régen szokás volt kitűzni a fekete zászlót – melyet a templomban tartottak –, s onnan addigra már elkérték más gyászos holmikkal, gyászkellékekkel együtt. Volt olyan szokás is, hogy a temetés napján a kapura tűztek egy tiszta, hímzett halottas lepedőt. Ahol leány vagy legény halott volt, oda a kapura letört csúcsú fiatal fenyőfát tűztek, amelyet aztán a menettel majd kivitték a temetőbe. (A zászlót és lepedőt a menet távozása után azonnal levették, de akadtak családok, ahonnan majd csak a temetőből hazatérve.)

A halott portája, udvara frissen felseperve várja a begyűlőket. Szokás volt Tégláson évekig az ereszalját, az udvart, sőt a járda ház előtti részét is sárgahomokozni volt friss fővennyel felszórni.

A végtisztességtevőket mindenütt nyitott nagykapu várja. Az udvar közepén áll egy – általában hímzett vagy fehér színű csipke mintájú terítővel leterített – téglalap alakú asztal két székkal (gondolkodószék vagy karszék), ahol majd a tisztelendő (reformátusoknál tiszteletes) és a kántor ül.

Miután a ravatalt kiviszik az udvarra, ismét felállítják, s két vagy négy férfi ráhelyezi a házból kihozott lezárt koporsót úgy, hogy lábbal a porta kapuja felé feküdjön benne a halott. Fejéhez asztalt tesznek két székkal, ahol majd a tisztelendő (reformátusoknál tiszteletes) és a kántor ül. A lábához vedret, melybe a hozott virágokat helyezik. A koporsóra csak a közeli hozzátartozók koszorúit rakják, a többi koszorút addigra az udvaron már felakasztják.

Ha a sírjel-kereszt a temetés előtt a házhoz hozzák – rendszerint ez fiatalabb halottak esetében mindig így történik –, akkor azt általában vagy a koporsó lábtól

való oldalához támasztják, vagy függőlegesen tartja valamelyik rokon férfi, vagy a kiskapu, gyalogkapu közvetlen közelében támasztják a ház falához.

A gyászolók a koporsót körülállják (az idősebbek széken, vagy lócákon ültek). A koporsóhoz legközelebb a hátramaradott családtagok állnak. A halott fejénél a szülők, a házastárs, a gyermekek vagy testvérek, s tovább a láb felé a rokonsági fok csökkenő sorrendjében. Ha nagy a család, akkor mindkét oldalon a közvetlen hozzátartozók állnak, meg a társaik, gyermekeik. Hátuk mögött a sógorok, sógornők, keresztyerek, a rokonsági foknak megfelelő családtagok. Távolabb illett állni a szomszédoknak, barátoknak, ismerősöknek. A ma már elhalványuló hagyomány régen általában meghatározta a nemek szerinti különbséget is. Ennek megfelelően vagy a halotthoz, vagy a házhoz viszonyítva jelölték ki a nők és férfiak helyét. Általában a halott bal oldalán álltak a nők, s a férfiak a jobbon. A halott legközelebbi női hozzátartozói felváltva vagy egyszerre a koporsóra borulva fennhangon siratták a halottat.

A gyászos ház udvarán – a temetési fekete lobogót tartó – zászlósok a koporsó két oldalán sorakoztak fel a hozzátartozók között, vagy közvetlenül mögöttük (ma már nem használjuk ezen kellékeket). Mai napig is a keresztet tartó mindig a pappal átellenben állt.

A végtisztességtevők általában nemek szerint elkülönülve helyezkednek el úgy, hogy az asszonyok állnak a ház és a koporsó közötti oldalon, a férfiak pedig velük szemben. A szegények és a gyászolókkal semmilyen kapcsolatban nem lévők, vagy akik tartózkodásukat ki akarják fejezni, a nyitott kapuban állnak.

A temetési szertartás ideje alatt szünetel a harangozás. A pap a halott fejénél állva végzi el a gyászszertartást. A temetési szertartás a vallási szabályoknak megfelelően különbözött. A családtagok segítségével összeállított beszédében a pap felelevenítette az elhunyt életét, utalt az élet mulandóságára, a feltámadásra, az abban való bizakodásra. Régi hagyomány volt, hogy a református és a görög katolikus temetéseken iskolás gyermekek is énekeltek. A görög katolikus temetési szertartás a vallás hagyományainak megfelelően hosszabb volt a többinél, több volt benne az ének. Az egyházi énekek mellett a népi éneklések is szokásban voltak.

A római katolikus temetési szertartás mindig az alábbi két ének egyikével kezdődött, s kezdődik ma is:

„Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem”

Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

A hála hangja, íme felkiált:
Maroknyi létemért áldlak téged.
És megköszönöm, Uram, az irgalmas halált,
örök hazámba elszólító parancsodat.
Mert néked élünk, Uram, és néked halunk.
Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

Ma véget ért a földi munka, a nap már éjbe hajolt,
számadásra most, íme, eléd jövök.
Ó életemnek mennyi hűtlen, elhibázott napja volt,
megkörnyékezett a világ bűne.
Szörnyű magányomban nyújtsad felém kezed,
kereszted trónjáról ítélj, bánatomban ismerj meg engem!
Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

Ha bánatom irgalmadban révbe talált,
koporsóm gyásza égi fénybe borul.
Mert „Halál, hol a te győzelmed?”,
Íme az Élet legyőzte már a halált,
a sír az új élet kapuja lett.
S a tékozló fiú Atyja házában elpihen.
Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

Ó hallgasd meg, Uram, a hozzád esengő imát:
a sebzett lélek zokog.
A húsvét fényét ragyogtasd fel most reánk!
Tudjuk hinni, mint az apostolok,
hogy országodban újra együtt leszünk!
Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

Adj Uram örök nyugodalmat neki,
és az örök világosság fényeskedjék neki!
Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem.
Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem!

„Látjátok testvérek, ennyi az élet”

Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!
Jó Atyám, Teremtőm, Istenem!
Visszahívtál, s hozzád vágyik lelkem.
Nagy hatalmadért hódolat illet Téged,
Atyai kezed a bajban óvott, védett.
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Szent Fia Istennek, áldott Krisztusom,
Végső szavam színed elé jusson:
Ki meghaltál értem keresztfádon.
Égi hazámat tőled hittel várom!
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Szentlélek Úristen!
Mindig a jóra hívtál,
Most se hagyj el, mikor rám a megnyílt sír vár!
Oly sokszor vigasztaltál gondban, vészben,
Üdvösségem ma tőled újból kérem.
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Szűz Mária, Istennek szent Anyja!
Hányszor szállt hozzád szívem hangja,
Hogy halálom óráján, imádkozzál értem,
Tőled ezt bízva, buzgón kértem.
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Szent Őrangyalom és védőszentem,
Pártfogoljatok Isten előtt engem!
A hit-, remény-, szeretetért áldva áldom,
Ő lehet egyedül célom, boldogságom.
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Adj, Uram, áldott nyugodalmat hívednek,
Engedd örök fényét látnom fönn a mennynek!
Hadd dicsőíthessem ott a Háromság egy Istent,
Köszönve oltalmat, létet, halált, mindent!
Látjátok testvérek, ennyi az élet,
zárul földi pályám, immár sírba térek!

Az éneket követte az evangéliumi szakasz, egy attól hosszabb homíliával, mint amilyen a koporsó megáldásakor elhangzott. (Az evangélium előtt ma olvasmány vagy szentlecke is elhangzik, a rákövetkező válaszos zsoltárral együtt.) Ezt követte a végső ajánlás és csendben imádkozva a búcsúvétel. Ezután a pap szenteltvízzel meghintette a koporsót, majd megtömjénezte, s közben imádkozott. Ezt követték az egyetemes könyörgések, majd a jelenlévőkkel közösen imádkozva a „Mi Atyánk” és egy záró egyházi ének.

Az egyházi szertartás után a pap olvasta fel a *nemzetséglevelet*, búcsúztatót, de általában a kántor, vagy jól verselő parasztember rigmusokba szedve búcsúztatta el a halottat, néha énekelve is. A résztvevők nagyon figyelték, hogy mindenkit megemlít-e. Ha valakit véletlenszerűen esetleg kifelejtettek, az akár meg is haragudhatott. Éppen ennek elkerülése érdekében a hozzátartozók a búcsúztató megírásának alkalmával nagyon odafigyeltek arra, hogy mindenki rákerüljön a listára. (A halotti búcsúztatók sok évszázados történetük során sohasem tartoztak az egyház által támogatott hagyományok közé. A XVII. századtól egymást sűrűn követő egyházi tiltások ellenére Tégláson a szokás fennmaradt 1970-ig.)

A búcsúztatók sokszor a halott nevében íródtak, s így fokozottabb volt a hatásuk. Akadt eset, hogy – az énekelt vagy olvasott búcsúztatóban – az elhunyt búcsúzására valamelyik hozzátartozója válaszolt is, többnyire szintén versben vagy ritkábban egyszerű beszédben. Leányok, legények temetésén általában a halottal azonos nemű barátnője vagy barátja mondta el a búcsúztató szövegét, rendszerint azonban nem ő írta. Az asszonyok általában ilyenkor hangosabban sírtak vagy siratva ráborultak a koporsóra. A férfiak pedig meghajtott fővel léptek a koporsó közvetlen közelébe, s olykor rátették arra a kezüket.

Kb. 1910-től sok éven át, lányok, legények koporsójára az udvaron való búcsúztatás idejére halotti koronát is tettek. Ennek legegyszerűbb változata általában egy kendővel letakart tányérba tett virágcsokor volt, de sokszor almát raktak a tányérba, s abba örökzöldet szúrtak, virágokat, s köréje építették a virágdíszet. Az ifjú halott koronáját keresztanya szokta készíttetni, s a temetésre elhozni, aminthogy ő helyezte a koporsóra is. Innen a menet indulásakor az elhunyt választott vagy ez alkalomra kijelölt jegyese, mátkája vitte a koronát a koporsó elé.

A gyermekágyas asszonyt *abrosz alatt* temették. Koporsója fölé négy pálcára kötött, hímzett szélű abroszt emelt a halott négy barátnője.

A 70-es évektől a verses búcsúztató nem volt Tégláson szokásban, de volt rá példa, hogy egy tragikus körülmények között elhunyt fiatal ravatalánál a szomszédos falu egyik embere elolvasott egy általa írt szép búcsúztatót.

2002 júliusában egyik vízbe fulladt fiatal rokonom búcsúztatóját nekem kellett összeállítanom, majd ismét egyet-kettőt, s 2003 elején úgy döntöttem, hogy visszanyúlok a verses formájú halotti búcsúztató nagyon régi hagyományához. Az első, teljes egészében verses formában összeállított búcsúztatómat 2003. február 23-án – a 38 évesen súlyos betegségben elhunyt Kuklisin Valéria temetésekor olvastam fel Tégláson, Ambrus József görög katolikus paróchus úr kérésére. Azóta is foglalkozom szöveges és verses formájú halotti búcsúztatók összeállításával (A példát lásd az 1. számú mellékletben).

A búcsúztató után a „*Megváltó Jézusom, indulok már hozzád*” kezdetű ének következett, s csak ezután indult el a temetési menet. A résztvevők kezükbe koszorúkat, virágokat vettek, s így vitték ki a temetőbe. A legközelebbi hozzátartozók soha nem vittek koszorút.

A búcsúztató után, amint a koporsót felemelik a ravatalról, abban a helyiségben, amelyben a halott ki volt terítve, a székeket felborítják, vagy ritkábban a vetett ágyat összedöntik, fazekakat, tálakat törnek össze, nehogy a halott lelke ottmaradjon, s így hagyják, amíg a temetőből vissza nem térnek. Szokás volt a gazda halála esetén a lábasjószágot, a gazdasszonyén pedig a baromfit kiengedni az udvarra, amint azt a temetésre indulók elhagyták.

2.7.2. A temetési menet

A halotti koporsóra várakozó szekér a ház kapuja előtt állt az utcán. Általában a család, rokonság tulajdonában lévő lovas, ökrös, bivalyos szekeret használták erre a célra. Ha teheték, négy, hat igavonót is befogtak. Az állatokat ünnepien letisztogatva, felszerszámozva állították ki. A szekérre inkább idős halottak koporsóját tették, ha mégis fiatalokat vittek ki rajta, akkor hímzett vászonkendőket kötöttek rá.

Az évek során a szekeret halottas kocsi váltotta fel. A halottas kocsi elnevezés helyett használták még a gyászkocsi és a temetési lovas hintó megnevezéseket is. A nagygazdák, tehetősebb lakosok négy lóval befogott gyászkocsit használtak, a szegényebbek kétlovasat, egyszerűbbet. A lovak fekete lepellel voltak bevonva, a hám alatt kifejezetten a ló hátára szabott anyaggal. A gyászkocsihoz gyász lószerszám illet, a ló fején fekete bóbitával, néhol fehér sujtással.

A századforduló óta elterjedt falunkban temetések alkalmával halottszállító autó, melyre a koporsó mellé ráteszik a koszorúkat és a virágokat is. (Először 2001. május 3-án használtak községünkben ilyet, Petro János temetése után.)

Az egyházi szertartás befejezése és a búcsúztató felolvasása után indul el a gyászmenet az udvarról. A koporsó alá három, általában feketére festett rudat helyeztek, s azon vitték le az elhunytat az udvarról, általában hat ember (ma már csak négy). A középső rúd mindig valamivel rövidebb volt, annak érdekében, hogy a koporsóvivők ne zavarják egymás lépését. Ha az elhunyt a Rózsafüzér Társulat tagja volt, akkor a társulati tagok vitték le koporsóját a nagykapuig.

Amikor a gyászmenet elindul a temetőbe, megszólalnak a harangok (a templomban és a temetőben is), s addig szólnak, amíg a menet a temetőhöz ér. A folyamatos harangozás kiterjeszti az esemény hatását az egész falura.

Katolikus temetésen egy fiatal lány ment elől, aki keresztet visz, amelyen ott lobogott egy fehér ruha a föltámadt Úr Jézus halotti leplének emlékezetére (ma már csak virágot kötnek rá), utána pedig a pap, egyik oldalán a kántorral, másikon valamelyik egyháztanács-taggal. (Reformátusoknál a pap megy elől, oldalán az ének

diktálóval.) Ezután a férfiak következtek, majd a halottszállító autó, amelyet a gyászoló család követett, a rokonsági szintnek megfelelően, a koporsónál való felálláshoz hasonló sorrendben: minél távolabbi rokon volt valaki, annál messzebb volt a halottól. A menetet a lányok és az asszonyok csoportja zárja le.

A régi, nagyobb családoknál házastárs halála után a hátramaradottat két gyermeke fogta közre, s kísérte közvetlenül a koporsó után, mögöttük a többi testvér, majd házastársaik és gyerekeik.

Fiatal elhunyt esetén virágszirmot szórnak a fiatal lányok a temetési menet előtt, valamint menyasszonyi csokrot visznek a kezükben, melyet az adatközlők többsége azzal magyaráz, hogy ez az elhunyt „menyegzőjét” szimbolizálja.

A házasulandó halott koporsója előtt viszik a sírjelét is. Az időseké, házasoké általában a kocsi, a koporsó mellé kerül. A lányoknak kendőt, a legényeknek bokrétát kötnek rá. Ha súlyosabb a sírjel, akkor a legény viszi, ha könnyebb, akkor legény halottét leány hordozza. A kendőt vagy kint hagyják a temetőben a sírjelen, vagy annak ajándékozzák, aki a sírjelet kivitte. Ugyancsak a koporsó előtt viszik a halott koronáját, virágcsokrot, mirtuszágot. Ezt a halott vőlegényének, illetve menyasszonyának tekintett fiatal viszi, kétoldalt a halottal azonos nemű kísérőkkel.

A halottas menet, ha a templom előtt is elhaladt, akkor közben megállt és az úton egy rövid imát mondtak el az elhunytért. (Eközben szünetelt a harangozás.)

Amikor valaki szembetalálkozott a temetési menettel, megállt és csak azután folytatta útját, amikor elhaladtak mellette. Ha férfi volt az illető, akkor kalapját is levette, s volt, hogy keresztet is vetett és úgy várta meg, míg elvonult a gyászmenet. Amíg a temetési menet halad a temető felé, addig általában nem énekelnek, de van, hogy mégis.

A halott temetőbe való kísérése kifejezetten nyilvános esemény Tégláson, ám a menetben nem mindannyian vesznek részt azok, akik a halott búcsúztatásán megjelentek.

Községünk temetője a Téglást Szürtével összekötő határtól három háztömbnyire helyezkedik el. A temető mindkét oldalán családi házakat találunk. A hátsó részén már évek óta nem megművelt szántó föld található, illetve az egykori

„téglási iskola” romjainak maradványai. Ez az egyetlen temető, amely a mai napig is a község temetkezési helyéül szolgál. Területének tájolása *délkelet* irányú. A sírok tájolása *délnyugat* irányú. A sírok elrendeződésében megfigyelhető, hogy a régebbi időkben a sírhelyek kiválasztása nem mindig sorban, nem éppen rendszer szerint történt, ezért mára a sírok elhelyezkedése nem teljesen egyenes sorba rendezett, ugyanis számuk növekedésével minden főbejárathoz- vagy kúthoz közeli területet kihasználnak a temetkezésre. A temető egy főbejárattal, valamint egy – 2017 nyarán hivatalos megnyitásra kerülő – oldalbejárattal rendelkezik, mindkettő az Ungvár–Csap útvonalra "nyílik". A főbejárat 3 m szélességű. Az oldalbejáratot, amely a temető bal oldalán helyezkedik el, azért hozták létre, hogy a hátsó sírok is könnyebben megközelíthetőek legyenek. A temetőgondozáshoz is nagy szükség volt rá, ugyanis így a szemetélszállításkor könnyebben meg tudják közelíteni a szemétkerakó helyet. Az oldalbejárathoz kaput még nem helyeztek. A temető közepén egy utacska húzódott 28 méter hosszan, amelyet 2005-ben leaszfaltoztak, ez év áprilisában pedig – dekoratív három féle (szürke, fekete és zöld) színes kővel kirakott – széles járdát hoztak rajta létre.

A sírhelyek nagy része vízszintes síkban egyszintű, lapos, a régiek gyakran *befüvesedtek*. Néhány sírhelyet már csak egy-egy bazsarózsa, kék nádvirág, sárig nádvirág, harangvirág, szappanvirág, olávirág stb. tövei jeleznek.

A sírokra telepített növényegyütteseknek egyedi flóraválasztéka van. Általában 3-5 faj képezi a sírok növényegyütteseit. Ez talán a hagyományos régi fajokhoz való ragaszkodásnak és az egyes évelő fajok időnkénti irtásának tulajdonítható. A lágyszárú növények, főleg az évelő bazsarózsa, kék nádvirág, harangvirág, sárig nádvirág, szappanvirág növényegyütteseinek alapján képeznek díszet a sírokon. Ezekhez a fajokhoz a kicsi veres botas, a bojérrózsa és az őszirózsa valamelyike a társított faj. Több virágeggyüttesben jelen van a kerti szekfű, a kedvelt fejtű boglár, az örményvirág, de Mária virágja (Lakramióra) is fennmaradt néhány helyen.

A téglási temető baloldali részében található harangláb is, amely egy kisebb, négy darab vasból készült tartóoszlopból álló építmény, melyben harang függ.

A temető egyik ékessége a főbejáratától pár méterre balra haladva található kisméretű kereszt, korpusszal és alatta angyallal.

A legnagyobb ékességének egy – térkövekkel körülvett – 97 évvel ezelőtt állíttatott, korpust is tartalmazó, nagyméretű keresztet tekintem, amelyen a következő felirat olvasható:

*„„„A kereszt felső ága égre mutat,
nagy örömhírt tudat: itt van a te utad!*

*A kereszt két karja a légbé szétszalad,
rajta sovány kezek tört vért virágzanak:
vigyázz: ő a lélek, de a test megszakad,
kétfelé visz ösvényed s te szabad vagy, szabad!*

*A keresztnek alsó ága földre mutat:
vesződj: itt áss kutat, lásd benne arcodat!”*

Weöres Sándor

*Isten dicsőségére állíttatta
Magyar Mihály és neje, Petro Erzsébet
1920–ban.*

*Felújíttatták
a téglási római katolikus és görög katolikus egyházközség tagjai,
valamint Jackiv Tibor és családja
2016 szeptemberében”*

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Téglassi Alapszervezete 1989-ben szerepet vállaló aktivistái által a község mártírjainak és a II. világháborúban elesett téglási áldozatok emlékére állított emlékjele is megtalálható a temető főbejáratától pár méterre, jobbra haladva. A következő felirat olvasható rajta: „*A második világháborúban elesett és a munkatáborokból haza nem tért téglásiak emlékére.*”

A 2003-as évben a temető főbejáratához közel hat betongyűrűvel kirakott falú kutat ástak – ugyanis az egyre szaporodó sírok gondozásához március elejétől október végéig állandóan vízre volt szükség – , de az 2015 nyarán teljesen kiszáradt. Ekkor – 2015. augusztus 13-án – a temetőben nyugvók hozzátartozói közül 151 család közös anyagi hozzájárulással két kutat üttetett a temető bal- és jobboldali

középpontjában. Nem sokkal később – 2016. május 2-án – e kutak szürke színű térkövekkel kirakott 1,5×2 méteres területű téglalap középpontjává lettek.

A temető gondozásának egyik legnagyobb és a története folyamán mindig visszatérő kérdése a szemét összegyűjtésének és elszállításának a problémája. A temető hátsó részén található a szemétdomb, ahová az elszáradt virágokat és a régi koszorúkat gyűjtik össze, innen mindenszentek előtti héten a községháza vezetői traktort bérelnek, s ezzel szállítják el a község területén kívül elhelyezkedő szemétdombra. Régebben a szemét elszállítását lovas szekérrel oldották meg. Annak ellenére, hogy a temető területén most már a főbejáratánál kijelölt szemétyűjtő hely van, a kolhoz által kiásott árok mára már szinte majdnem betemetődött, ugyanis nagyon sokan ide dobálják a sírokról leszedett koszorúkat.

A helyi önkormányzat munkájának és Jackiv Tibor ungvári járási képviselő nagy mértékű anyagi támogatásának köszönhetően, a temető elülső és hátulsó kerítése mentén lévő, illetve a sírhantokra veszélyt jelentő fenyőfák, diófák, hársfák és jegenyefák kivágása – hosszú várakozás után – 2016 júniusában történt meg.

A temetőgondozás tervei közé tartozik az említett árok és a temető hátsó részén található szemétdomb teljes megszüntetése, a polgármester, valamint az egyház javaslatára a temetőgondozás feladatának az egyesítése, melyből, mint az egyház, mint a község jelentős részt vállalna.

2.7.3. Szertartás a sírnál

Amikor a menet a temető kapujába ér, a koporsóval rendszerint megállnak, sőt régen volt, hogy a koporsót egyszer vagy háromszor hozzá is ütötték a kapuoszlophoz, vagy *lekoppantották* a földre. Ezzel „békőszöntik a halottat a temetőbe: új hazájába”.

A koporsót a nyitott sír felett keresztbefektetett koporsóvivő rudakra helyezik úgy, hogy a szomszédos sírokban nyugvókkal megegyező irányban legyen a feje. A pap a halott feje mellé áll, a sírhoz érkező menet tagjai pedig rendszerint ugyanúgy helyezkedik el, mint a búcsúztatásnál az udvaron.

A nyitott sírnál a pap elvégzi az utolsó szertartást, majd annak bevégeztével a rudak mellett két-három hosszú eregetőkötelet fűznek át, amelyekkel a koporsót lassan a sírba engedik. Ezt mindig a sírásók végzik.

A sírgödör bekaparása előtt a magyar görög katolikusoknál a pap veszi még a kapát és mintha keresztet vájna a sír száján, azaz „*lepecsételi a sírt*”, majd szentelt vízzel meghinti. Először a fejrész mellett kapar egyet a kapával, utána a lába mellett, majd kétoldalt. (A szokáscselekmény magyarázata, hogy a halott ne jöjjön ki.)

Szokás volt egykor a papot és a kántort mindjárt a nyitott sír mellett kifizetni. Ezt adatközlőim azzal indokolták, hogy így a halott látja, hogy minden körülötte való szolgálatért tisztességgel megfizettek, s nem maradt utána adósság. Ezzel is biztosítani vélték a nyugalmát. (Ma a papot a temetési szertartás befejezése után, az elhantolást követően szokták kifizetni, s ezt általában a család által kijelölt személy végzi el.)

A sírba engedett koporsóra a jelenlévők egymás után, vetnek egy marék földet (mely állítólag a halott lelkének megnyugvására szolgál) olyan sorrendben, amilyen rokonsági fokozatban voltak az elhunyttal, miközben békés nyugovást kívánnak neki.

Szokás volt nagyon-nagyon régen a koporsóra úgynevezett *bárkát* leengedni, ami fából készült, s formája hasonlatos a koporsóéhoz, csak sokkal erősebb volt. Ez védte meg a koporsót attól, hogy a rákerülő föld hamar be ne törje.

Ezután a sírásók elkezdi betemetni. A hantolást temetési egyházi énekek kísérték. Miután betemették a sírt, a sírásók állva behelyezik a fából készült sírjelet (*keresztet* vagy nagyon ritkán *fejfát*), amin a halott neve, születési és elhalálozási dátumai állnak. A koszorúkat és a virágokat régen rárakták a sírra, ma már pedig földbe szúrt lécekből összeszegezett ideiglenes állványra aggatják föl. Azzal, hogy valamennyi koszorú és virág a sírra került, a temetési szertartás véget ér. Ezt követően szoktak a családtagoknak részvétet nyilvánítani, azok, akiknek még nem állt módjukban megtenni.

A gyászmenet tagjai folyamatosan saját szerettük sírjához sétálnak, a sír teljes behantolását csak a közeli hozzátartozók várják meg.

Elkészülvén a sírral következik a temetésben részt vevők munkájának, végtisztességtevők megjelenésének megköszönése és a torba való meghívás.

A gyászoló hozzátartozók addig maradnak a sír mellett, míg mindenki el nem megy.

Régen valamennyi kikísérőt mindjárt a temetőkapubeli megvendégelésre invitálták, 2001 januárjától azonban ez a szokás már nem létezik. Ilyenkor vizet és törölközőt is vittek ki a temetőre, hogy a temetés után mindenki megmossa a kezét. Az adatközlők elbeszélése alapján azért volt szokás a temetőbe ételt (legalább szendvicset) és italt kivinni, mert nem mindegyik meghívott tudott visszamenni a halotti torra.

A korán elhunyt kisgyermekeket, csecsemőket, újszülötteket, halvaszületetteket nem kísérték ki a temetőbe. Ha megkeresztelték, akkor rendszerint keresztapjuk vagy édesanyjuk vitte ki őket, saját maga ácsolta faládjában, amely általában festetlen volt, vagy fehér, esetenként rózsaszínű. Gyakran a család valamely elhalt rokonának sírjába ásta, s annak sírjelére egy kisebbet erősített, a kis halott emlékére.

2.8. Eltakarítás

Mialatt a temetőben folyt az elhantolás, a halott házában maradt asszonyok – rendszerint megbízható szomszédok – télen mindig kitakarítottak, s utána előkészültek a torra. Nyáron azonban nem takarították ki a házat az elhantolás ideje alatt, rendszerint csak másnap végezték el, mert a tort ilyenkor az udvaron tartották.

Adatközlőim szerint a férj halála esetén, a temetés napján nem bontották el a halotti ágyat, hanem a temetés utáni éjszakán az özvegynek abban kellett aludnia, hogy megláthassa a férjét álmában.

2.9. A halotti tor

A halotti tor az ősök tiszteletére rendezett szertartásos áldozati lakomák kései maradványa. Kialakulásában szerepet játszott az elhunyt tisztelete, akinek jóindulatát ezúton is igyekeztek elnyerni.

Szokásjogilag a tor a temetés befejező aktusának tekinthető, amelynek megtartása az örökösökre, rokonokra kötelezettségként hárult. Magyarázata a koporsóba helyezett tárgyakéhoz hasonló: a halottat megvendégelték, ellátták a hosszú útra élelemmel, itallal, mert hitük szerint ellenkező esetben a holtak szelleme visszajárt volna, zavarva ezzel az élőket.

A család által megbízott egy, vagy több ember meghívta a rokonokat, illetve a közelebbi ismerősöket a torra. Előzőleg pontosan megbeszélték, hogy kiket hívjanak meg. Általában a temető kapujában álltak ezek az emberek és ott kérték fel a távozókat, hogy tiszteljék meg jelenlétükkel a halotti tort. Ezt visszautasítani nem szokták, csak ha a meghívott személynek valami fontos dolga akadt. A halotti tort imával kezdték és fejezték be, amelynek tartama alatt a tisztességes emberi magatartás és az elhunyt iránti tisztelet volt az uralkodó.

Halotti toron, torozáson – Tégláson elsősorban a halott emlékezetére a temetést követő közös étkezést értjük. (Amíg a halott a házban volt, rendszerint a virrasztók alkalmával rendezett közös étkezést utolsó vacsorának mondták. Alkalmassint tornak hívták az elhunyt temetésének évfordulóin rendszeresen sorra kerülő közös halott-tiszteleti étkezéseket is. Ez utóbbiakat az egyház igen erősen tiltotta, s a múlt század második harmadában el is maradt községünkben e szokás.)

A temetésről hazatérők régen nem léptek be azonnal a házba, hanem valamelyikük – valamelyik férfi hozzátartozó, esetleg az özvegy – az ajtóból háromszor bekiáltotta a házba a halott nevét, vagy megkérdezte, otthon van-e. Erre rendszerint valamelyik házbeli tagadólag válaszolt.

Általános szokás ma is, hogy a házba lépve ki-ki legelőször is megmossa a kezét az ajtóhoz készített vízben.

A halotti torokat községünkben a halottas háznál tartják, s az év melegebb időszakában az udvaron terítnek meg. Erre az alkalomra mindig főztek. Régen, amikor a gyászolók visszamentek a gyászházhoz, már az udvaron javában rotyogott a bográcsban a paprikás. A szegényebb családoknál friss, puha kenyeret meg túrót tettek az asztalra, s némi itallal kínálták meg a vendégeket. A tor nagysága attól

függött, hogy az elhunyt családja milyen anyagi háttérrel rendelkezett. Ha a halotti tor elmaradt, az szégyen volt a hátramaradottakra.

A torba mindenkor hivatalosak az elhunyt hozzátartozói, rokonai, valamint a pap, a kántor, s kurátor mellett mindazok, akik a temetésben segítettek – sírások, koporsókészítők, sírjelkészítők, harangozó, énekesek, búcsúztatók – továbbá a virrasztóban, a temetésen részt vevők, *fáradozók*. Ahol nem volt mód arra, hogy egyszerre megvendégeljenek valamennyi meghívottat, ott rendszerint először a fáradozókat és kikísérőket látták el, s utánuk következtek az elhunyt hozzátartozói. A harangozónak rendszerint már a temetés megkezdése előtt küldtek italt bőven, „hogy igen szépen húzza!”.

Miután mindenki asztalhoz ült, rendszerint közös ima következik, amelyet ritkábban a jelenlévő pap, általában egy idős férfi kezdeményez, aki ezután rendszerint rövid asztali áldást mond. A közös étel állhat kenyérből, kalácsból s borból vagy pálinkából, vagy pedig főtt ételből, illetve ételekből. Különösen fiatal, házasulandó korú halott torában adnak fel több étket, amelyek lényegében követik a lakodalmi ételsor fő fogásait.

A halotti toron, mely általában két-három óra hosszat tartott, elsősorban a halottról beszélgetnek, a vele való utolsó élményüket mesélik el a jelenlévők egymásnak. *„Elbeszélgettek egy darabig, majd széjjeloszlottak.”*

A két világháború között már megkopott formában élt az egykor gazdag hagyomány. Elsősorban a gazdag családok körében maradt meg, példaértékű megfogalmazásban: *„Aki kicsit tehetősebb volt, nem olyan szegény, és megtehetette, a halotti tort megcsinálta.”* Levest nem főztek, általában valamilyen paprikást (aprójóság, marha, disznó) készítettek, mint régebben is, bográcsban. A temetés után ekkor már általában csak a rokonság gyűlt össze, vacsorára. Mint a lakodalmakban, a szomszédok ebben az esetben is segítséget nyújtottak mind az előkészületekhez, mind az utólagos rendtevézésben. Az is gyakran előfordult, hogy temetés előtt való nap készítette el valaki (távolabbi rokon, szomszéd) az ételt. Az evés-ivás után elbeszélgettek a halottról, viselt dolgairól, a mindennapi

eseményekről. Tégláson is szokás volt, hogy a torból a hozzátartozókat vigasztaló, nyugtató szavakkal távoztak a tor résztvevői.

A halotti toros összejövetelek az utóbbi néhány évtizedben felújultak Tégláson. Míg eredetileg a tor a halottnak szólt, „*a halott végső lakomája*”, addig ma már a temetésen résztvevők megtisztelését célozza meg. Ez elsősorban a – más településről érkezett – rokonság hidegtállal vagy szendviccsel, húslevessel, főtt hússal és törtkrumplival vagy töltött káposztával való megkínálását jelenti, amelyet mákos- és diós kalács, almás porlós és egyéb sütemények kóstolása követ. (Közben pedig isznak az elhunyt lelki üdvéért ásványvizet és bort vagy pálinkát.)

Este a magyar görög katolikusok olyan módon várják vissza a halottat, hogy egy tányérba vizet öntenek, bele szalmaszálat tesznek keresztbe, s mellé törölközőt összerakva. Gyertyát is gyújtanak. Ha a szalmaszál elmozdult és a törölköző másként állt, akkor járt a lélek megmosakodni.

Az adatközlők egyöntetű véleménye, hogy a tor egy fölösleges teher (pénzkiadás) az elhunyt családjának, s szeretnék, ha e szokás folyamatosan feledésbe merülne, kikerülne Téglás község temetkezési hagyományai közül.

2.10. A gyász

A Magyar Értelmező Kéziszótár a gyász címszóra az alábbi meghatározást adja:

Gyász – szeretett személy, kül. hozzátartozó halálán érzett fájdalom; ennek fekete ruha (darab) viselésével, a szórakozások kerülésével stb. való kifejezése a gyászolás időtartama alatt [5, 481. o.].

A hozzátartozók számára a gyász tulajdonképpen a halál pillanatában lép életbe. Téglás község „íratlan szabályai” közé tartozik, hogy a legközelebbi hozzátartozó, azaz, házastárs, szülő, testvér, gyerek esetében a gyász egy évig tart, míg az anyóست vagy apóست hat hónapig gyászolják, a nagyszülőket pedig 2-3 hónapig. A gyász legszembetűnőbb megnyilvánulása a mai napig is a viseletben van, hiszen a gyászidő alatt illő a teljes fekete ruházat viselete. A fekete öltözet a sötét színben való elrejtőzés képzetében, illetve – a veszteségre való megemlékezésként – a köznapi, egyszerű öltözet viselésében gyökerezik.

Az öltözeten kívül a házban is voltak a gyásznak látható jelei. Szokás volt, hogy a tükör sarkára, valamint páros fényképek esetében az elhunythoz fekete szalagot tűztek.

Tilos volt a gyászidő alatt a gyászolók szűkebb körének a vígsághelyek látogatása. Nem nótázhattak, csak a templomban énekelhettek. Nem mehettek bálba, mulatságokba. A fiatalok gyász alatt nem esküdhettek, nem kötöttek házasságot, hanem rendszerint megvárták vele a gyászév leteltét.

Ha valaki házastársát gyászolta, addig nem nősülhetett meg, vagy nem mehetett férjhez, míg le nem telt a gyász ideje. Idős asszonyok s férfiak között erre igen ritkán adódott példa. Ha ők esküvővel álmodtak, rendszerint hamarosan elkövetkező halálukkal magyarázták azt, amikor majd gyászolt férjükkel, feleségükkel kelnek újra egybe.

Ha viszont valaki tovább gyászolt, mint egy év, akkor azt már megszólták, ugyanis, az a hagyomány járja, hogy nem szabad tovább gyászolni, mint egy év, mert akkor az egyik gyászt követi a másik, tehát ismét halál következhet be a családban. Az idősebb generációk tagjai még ma is, szinte életük végéig gyászolnak, a középső generációhoz tartozók pontosan megtartják az egy évet, míg a fiatalok sokszor elhagyják, megtörik a szokásos idő előtt a gyászt.

A gyász legegyszerűbb jelzése – férfiaknál – a fej megmeztelenítése, a kalap levétele. Lányoknál, asszonyoknál a kibontott haj, amit a lányoknál régen kendővel kötöttek be.

Tégláson az asszonyok a gyász elején talpig feketében járnak, fekete kendőt viselnek és fekete nejlon (kapron) harisnyát, nyáron pedig fekete zoknit. Ahogy közeledik az egy év, mintás feketét, kockásat, csíkosat esetleg virágmintásat is felvesznek, vagy akár sötétkéket. Mivel a gyászszínek szoros összefüggésben vannak az életkorral, ugyanazt az öltözetet például, amely egy fiatalasszonynak gyászos, idősebb asszony már cifrának tartja. Általában a mély gyászban igyekeznek a nem látható ruhadarabok közül is a feketét felvenni. Fekete kendőt hordanak hétköznapi is, de a fiatalabb asszonyok csak a gyász elején. A gyászidő leteltékor pontosan leveszik a fekete ruhát.

A személyes gyászon kívül a kegyeleti gyászforma is előfordul községünkben. Jellemző, hogy bármely nem rokon temetésén való részvételkor vagy nem rokon hozzátartozóért mondatott gyászmise alkalmával is mindig fekete ruhát öltenek a jelenlévők.

2.11. Örkdés a temetőben

A téglásiak annyira hisznek a túlvilági életben, hogy megvannak arról győződve, hogy az elhunyt a következő halottig örkdik a temetőben, s vigyáz a holtak birodalmára.

Még ma is elevenen él az a népi szokás községünkben, hogy a gyászoló családtagok közül valaki mindig elmegy a következő halott temetésére, mert szerettük csak ekkor pihenhet meg, s átadhatja az örkdést az „új halottnak”.

2.12. Temetés utáni szokások

A gyász kinyilvánításaként a temetés után a meghalt hozzátartozóinak szokása volt a halottért mondatott gyászmise, amelyen ugyancsak illett a rokonságnak részt vennie. (Ma már csupán a temetés után való első vasárnap megy el együtt a gyászoló család a misére, ahol könyörgésre ad az elhunyt lelki üdvéért, utána pedig ugyanúgy, mint a temetésen, együtt mennek ki a temetőbe.)

A halotról való megemlékezés spontán és kötött alkalma elsősorban a temetőhöz – a holttest nyugvóhelyéhez –, a templomhoz – az élő közösség rituális központjához – s az elhunyt egykori lakóhelyéhez fűződik.

Az elhunyt hozzátartozókról való megemlékezés, sírjuk díszítésének évenként megismétlődő alkalma a halottak, a temetők november eleji ünnepe, melyet a katolikusok *mindenszentekkor* (november 1.), a protestánsok pedig *halottak napján* (november 2.) tartanak. Tégláson igen fontos az elhunytak emlékezetének eme ünnepe, mely alkalommal élők és holtak összetartozása fejeződik ki a szokásokban.

A családtagok ünneplőbe öltözve közösen keresik fel sorra hozzátartozóik sírjait, új koszorút, friss virágot, égő gyertyát helyeztek részben a sírhantra, részben pedig magára

a sírjelre is. Amíg elégnék a gyertyák, a felnőttek imádkoznak a sír körül, felidéznek a halottakhoz fűződő emlékeket, vagy éppen egymás gondjairól beszélgetnek, hiszen erre az alkalomra az időközben elszármazott, idegenben lakó családtagok is hazatérnek, ha tehetik. Az elődök sírja így egyesíti maga körül az élő utódokat.

A második világháború ismeretlen helyen nyugvó áldozatainak emléke előtt a temető főbejáratánál lévő háborús emlékműre ráhelyezett gyertyákkal, virágokkal fejezik ki tiszteletüket a hozzátartozók.

Szerettünk elvesztése mély fájdalmat és nagy űrt hagy a szívünkben. Ezt a fájdalmat csökkenti részben a gyászolók részvéte, az imádságos szertartás és az örök életbe vetett hit, hogy akitől végső búcsút vettünk, Istenhez ment, tehát örökké él, és az iránta való szeretet nem szűnik meg az eltávozásával. Ezért járunk ki a temetőbe, ezért viszünk virágot és gyújtunk gyertyát a sírjel tövében, elrebege az ősi fohászt: *„Adj, Uram, örök nyugodalmat neki, és az örök világosság fényeskedjék neki.”*

Diplomamunkám ezen fejezetében, azokat a temetkezési szokásokat gyűjtöttem össze, mely Téglás községre jellemző. Összefüggő folyamatként írtam le a temetkezési szokásokat, a halál eljövételét jelző népi hiedelmektől, az elhunyt gyászolásáig. Igyekeztem előtérbe helyezni a szokásokat. A szertartás azon részét, melyet a pap végez, háttérbe szorítottam, ugyanis, az egyházak saját kiadványukban ezt pontosan lefektették és ez az évek folyamán szinte semmit nem változott.

Végeredményképpen megállapítható, hogy a temetkezéssel kapcsolatos régebbi hagyományokból még élnek Tégláson, bár részben egyes családoknál módosult formában követik a régi szokásokat, de nagytöbbségben tiszteletben tartják a felmenő ősök által hagyományozottakat. Ugyanakkor az is érezhető, hogy nagyon sok népi hagyomány, babona, szokás magyarázatát senki nem ismeri pontosan, csupán megmaradt az utókorra, s ezt az idősebb nemzedék, megpróbálja átadni a fiatal nemzedéknek, ezáltal megőrizni a község temetkezési hagyományait.

Felsírni főnévi igenév ‘a halottat hangos sírással felébreszteni’. **Pl.:** Nem szabad a meghalt embert felsírni, mert szerencsétlenséget hoz.

Er.: Szóképzéssel keletkezett származékszó. [ESz., 651.o.]

Halál főnév 'az egyén életét elveszi' **Pl.:** Mindenkiért eljön a halál.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Haláltusa főnév 'az ember küzdelme élete végén'. **Pl.:** Haláltusája hosszúra nyúlt.

Er.: Származékszó. [ESz., 262.o.]

Haldoklás főnév 'a beteg ember utolsó pillanatai, halála előtt'. **Pl.:** A haldoklás fájdalmas folyamat a hozzátartozók számára.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Haldokló főnév 'élete utolsó perceiben járó ember'. **Pl.:** A haldokló mellett összegyűlt a család.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Halott főnév 'az egyén, melyből már kiszállt az élet.'. **Pl.:** A halottat a koporsóba fektették.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Jel főnév 'ismertetőjegy, megkülönböztető jelzés'. **Pl.:** A fekete szín a gyász jele.

Er.: Ósi, finnugor kori szó [ESz., 326.o.]

Lélekharang főnév 'a haldoklás közbeni harangszó'. **Pl.:** Megszólalt a lélekharang, hogy könnyebben meg tudjon halni a szenvedő.

Er.: Szóösszetétel. [ESz., 434.o.]

Lélek főnév 'spirituális dolog, mely a vallás szerint kiszáll az egyén testéből halálakor'. **Pl.:** Kiszállta a lélek a testéből.

Er.: Ósi, finnugor kori szó magyar képzéssel. [ESz., 434.o.]

Búcsúztatás főnév ‘a tiszteletes a gyászmise keretein belül a halott nevében elköszön szeretteitől’. **Pl.:** Elbúcsúztatták a megboldogultat minden hozzátartozójától.

Er.: Származékszó. [ESz., 96.o.]

Komdítson ige ‘harangozzon’. **Pl.:** Elment a szomszéd a harangozóhoz, hogy csendítsen a halottnak.

Er.: Származékszó. [ESz., 121.o.]

Harangszó főnév ‘a harang hangja’. **Pl.:** Harangszó hívogat a templomba.

Er.: Összetett szó. [ESz., 268.o.]

Részvét főnév ‘együttérzés’. **Pl.:** Jönnek a szomszédok, hogy részvétüket nyilvánítsák.

Er.: Német mintára, tükörfordítással keletkezett összetétel. [ESz., 617.o.]

Rítus főnév ‘szokás’. **Pl.:** A temetés a hagyományos rítusok szerint történik.

Er.: Német mintára, tükörfordítással keletkezett összetétel. [ESz., 617.o.]

Szellem főnév ‘Egyszerű, testetlen lény, melynek gondolkozó és akaró tehetsége van. E fogalom alá tartoznak az angyalok, mint jó szellemek, az ördögök, mint gonosz szellemek, a boldogultak szellemei a mennyben, s mind azon lények, melyek akár a keresztények, akár más vallás hittana szerint mint láthatatlan feljebb valók az emberek sorsára hatással vannak, vagy befolyhatják azt, továbbá a költők, vagy babonahitűek által képzelt tüzi, vízi, erdei, légi, földalatti stb. szellemek’. **Pl.:** A szellem végigment a szobán.

Er.: Származékszó, amely tudatos szóalkotással keletkezett.. [ESz., 690.o.]

Tollpihe főnév ‘liba, vagy kacska kicsi tolla’. **Pl.:** Tollpihét tettek a párnába, attól ilyen puha.

Er.: Szóösszetétel. [ESz., 749.o.]

Tükörborítóval főnév ‘az a lepel, mellyel a tükröket letakarják.’ **Pl.:** Tükörborító fedte a házban az összes tükröt.

Er.: Származékszó, amely tudatos szóalkotással keletkezett. [ESz., 690.o.]

Tükör főnév ‘az a tárgy, melyben az ember megnézi külalakját.’ **Pl.:** Ha a lélek meglátja magát a tükörben megijed, s az rossz következményekkel jár.

Er.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből a honfoglalás előtti időből. [ESz., 767.o.]

Halottlátó melléknévi igenév ‘az az egyén, aki elmegy végső búcsút venni a halottól’. **Pl.:** Sok halottlátó érkezett a temetés előtt..

Er.: Ismeretlen eredetű. [ESz., 242.o.]

Halottmosó víz főnév ‘az a víz, mellyel a halottat öltöztetés előtt megmossák.’ **Pl.:** A halottmosó vizet messzi, eldugott helyre kell önteni.

Er.: Szóösszetétel. [ESz., 241.o.]

Halott főnév ‘az egyén, melyből már kiszállt az élet’. **Pl.:** A halottat a koporsóba fektették.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Mos ige ‘tisztítás’. **Pl.:** A mosás fontos feladat.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 492.o.]

Víz főnév ‘színtelen, szagtalan folyékony anyag’. **Pl.:** A halottat vízzel mossák meg.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 807.o.]

Koporsó főnév 'az a doboz, melybe halála után teszik az embert'. **Pl.:** Szép koporsót vásároltak a temetésre.

Er.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből a honfoglalás előtti időből. [ESz., 391.o.]

Megmosott halott főnév 'Mielőtt felöltöztetik a halottat megmossák.'. **Pl.:** A megmosott halott a tiszta szobában volt kiterítve.

Mos ige 'tisztítás'. **Pl.:** A mosás fontos feladat.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 492.o.]

Halott főnév 'az egyén, melyből már kiszállt az élet'. **Pl.:** A halottat a koporsóba fektették.

Er.: Ósi, uráli kori szó. [ESz., 262.o.]

Mosdatás főnév 'valakit vízzel megtisztít'. **Pl.:** A mosdatás az egyik előkészítő szertartás.

Er.: Származékszó. [ESz., 492.o.]

Mosdatórongy főnév 'az a ruhadarab, mellyel a mosdatást végzik'. **Pl.:** A mosdatórongyot a halott feje alá kell tenni a koporsóban.

Mosdató főnévi igenév 'valakit vízzel megtisztít'.

Er.: Származékszó. [ESz., 492.o.]

Rongy főnév 'ruhadarab'. **Pl.:** A használt rongyot kidobják.

Er.: Bizonytalan eredetű. [ESz., 627.o.]

Párna főnév 'a fej pihentetésére szolgáló eszköz'. **Pl.:** Megigazítottam a párnát, hogy kellemesebben tudja pihenni

Er.: Szláv jövevényszó. [ESz., 554.o.]

Ravatal főnév ‘a halott kiterítésére szolgáló hely’. **Pl.:** A koporsót a ravatalra tették.

Er.: Származékszó. [ESz., 607.o.]

Szemfedél főnév ‘a halott leterítésére szolgáló terítő’. **Pl.:** Miután a koporsóba helyezték, ráterítették a szemfedelet.

Er.: Szóösszetétel. [ESz., 692.o.]

Búcsú főnév ‘felmentés, elbocsátás’. **Pl.:** Miután a koporsóba helyezték, elbúcsúztak tőle.

Er.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből. [ESz., 96.o.]

Ének főnév ‘vallásos tematikájú dal’. **Pl.:** A virrasztóban és a temetésen énekeket énekelnek.

Er.: Ósi, finnugor kori szó. [ESz., 176.o.]

Gyász főnév ‘emberek sokasága, kik megjelentek a temetésen’. **Pl.:** A halottat a temetőbe a gyásznép kíséri.

Er.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből. [ESz., 252.o.]

Harang főnév ‘a templomban található tárgy, melynek egyik funkciója, hogy hírt adjon a falu eseményeiről’. **Pl.:** Naponta háromszor húzzák meg a harangot, ha halott van a városban.

Er.: Jövevényszó, valószínűleg egy török nyelvből. [ESz., 268.o.]

Imádkozás főnév ‘könyörgés az eltávozott lelkéért’. **Pl.:** Imádkoztak a hallott lelki üdvéért.

Er.: Származékszó. [ESz., 3072.o.]

Koszorú főnév ‘az a tárgy, amit a halottlátók hoznak a halottas házhoz’. **Pl.:** Rengeteg koszorút hoztak szerettünk sírjára.

Er.: Szófajváltás eredménye. [ESz., 397.o.]

Lélek főnév ‘a vallás szerint ha az ember meghal kiszáll a testből’. **Pl.:** Lelke már elhagyta a testét.

Er.: Ósi, finnugor kori szó. [ESz., 434.o.]

Temetés főnév ‘a halott elbúcsúztatásának ünnepe’. **Pl.:** A temetés az udvaron volt

Er.: Származékszó. [ESz., 736.o.]

Temető főnév ‘az a hely, ahova végső útja után kerül a halott. Végső nyughely.’
Pl.: A régi temető hamarosan megtelik.

Er.: Származékszó. [ESz., 736.o.]

Temet ige ‘a koporsót földdel borít’. **Pl.:** Eltemették a szomszéd nénit.

Er.: Származékszó. [ESz., 736.o.]

Tisztelendő főnév ‘pap’. **Pl.:** A tisztelendő úr szép gyászbeszédet mondott

Er.: Származékszó. [ESz., 746.o.]

Virrasztó melléknévi igenév ‘a temetés előtti napi gyászmise’. **Pl.:** A virrasztóba sokan eljöttek..

Er.: Származékszó. [ESz., 692.o.]

Bárka főnév ‘a koporsóra teszik, hogy a föld ne törje be.’ **Pl.:** Miután letették a sírba a koporsót, a bárkát is ráhelyezték

Er.: Olasz jövevényszó,. [ESz., 70.o.]

Búcsú főnév ‘elköszönés’ **Pl.:** Búcsút vettek kedves szerettüktől.

Er.: Származékszó. [ESz., 736.o.]

Búcsúztató főnév ‘az a hely, ahova végső útja után kerül a halott. Végső nyughely.’ **Pl.:** A régi temető hamarosan megtelik.

Er.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből. [ESz., 96.o.]

Fejfa főnév ‘a sírhely jelölője, melyről tudomást szerezhethünk a halott kilétéről’
Pl.: A temetés végén a fejfát is a sír elé tették.

Er.: Összetett szó. [ESz., 197.o.]

Hantolás főnév ‘a sír betemetése’ **Pl.:** Behantolták a sírt, az emberek elmehetnek.

Er.: Származékszó. [ESz., 256.o.]

Kántor főnév ‘az énekes szertartásokat énekszóval és orgonán kíséző egyházi alkalmazott.’ **Pl.:** A temetésen a kántor kezdi az éneket.

Er.: Latin jövevényszó. [ESz., 343.o.]

Prédikáció főnév ‘tiszteletesi beszéd’ **Pl.:** A prédikáció hosszúra nyúlt.

Er.: Latin jövevényszó. [ESz., 589.o.]

Szemfedél főnév ‘halotti lepel.’ **Pl.:** Szép szemfedelet vásároltak.

Er.: Összetett szó. [ESz., 692.o.]

Zsoltár főnév ‘egyházi dal.’ **Pl.:** A temetésen zsoltárokat énekelnek.

Er.: Német, közelebbről felnémet jövevényszó. [ESz., 736.o.]

Tor főnév ‘a temetés végén a halottra való emlékezés.’ **Pl.:** Meghívtak, s én elmentem a torra.

Er.: Vitatott eredetű. [ESz., 750.o.]

Gyász főnév ‘a halott utáni szomorúság, mely az öltözködésen is meglátszik’
Pl.: A gyász a lelkére ült.

Er.: Jövevénytörök egy csuvasos típusú török nyelvből. [ESz., 252.o.]

Gyászolás főnév ‘a gyász folyamata’ **Pl.:** A gyászolás egy évig is tarthat.

Er.: Jövevénytörök egy csuvasos típusú török nyelvből. [ESz., 252.o.]

Gyászruha főnév ‘fekete színű, mely szomorúságunk mutatja.’ **Pl.:** A gyászruha szomorúvá teszi a lelket.

Er.: Német mintára keletkezett szóösszetétel. [ESz., 252.o.]

3. A TEMETKEZÉSSSEL KAPCSOLATOS KIFEJEZÉSEK CSOPORTOSÍTÁSA

3.3.1. A kifejezések kategorizálása eredetük szerint

A magyarok vándorlásaik során több néppel, nemzettel is érintkeztek. Ez a kapcsolat számos fejlődést eredményezett elődeink gazdálkodásában, kultúrájában, s nem utolsósorban rányomta bélyegét nyelvezetükre is. Megfigyelhetjük, hogy nyelvünk számos átvételt tartalmaz, melyeket más népektől kölcsönzött. Ezek a szavak annyira beleolvadtak már a szókincsünkbe, hogy nem érezzük az idegen ízt.

A szavak eredet szerinti csoportosításánál a **Zaicz Gábor** által szerkesztett Etimológiai szótárra támaszkodtam. [19, 867 o.]

A következő csoportokat alakítottam ki:

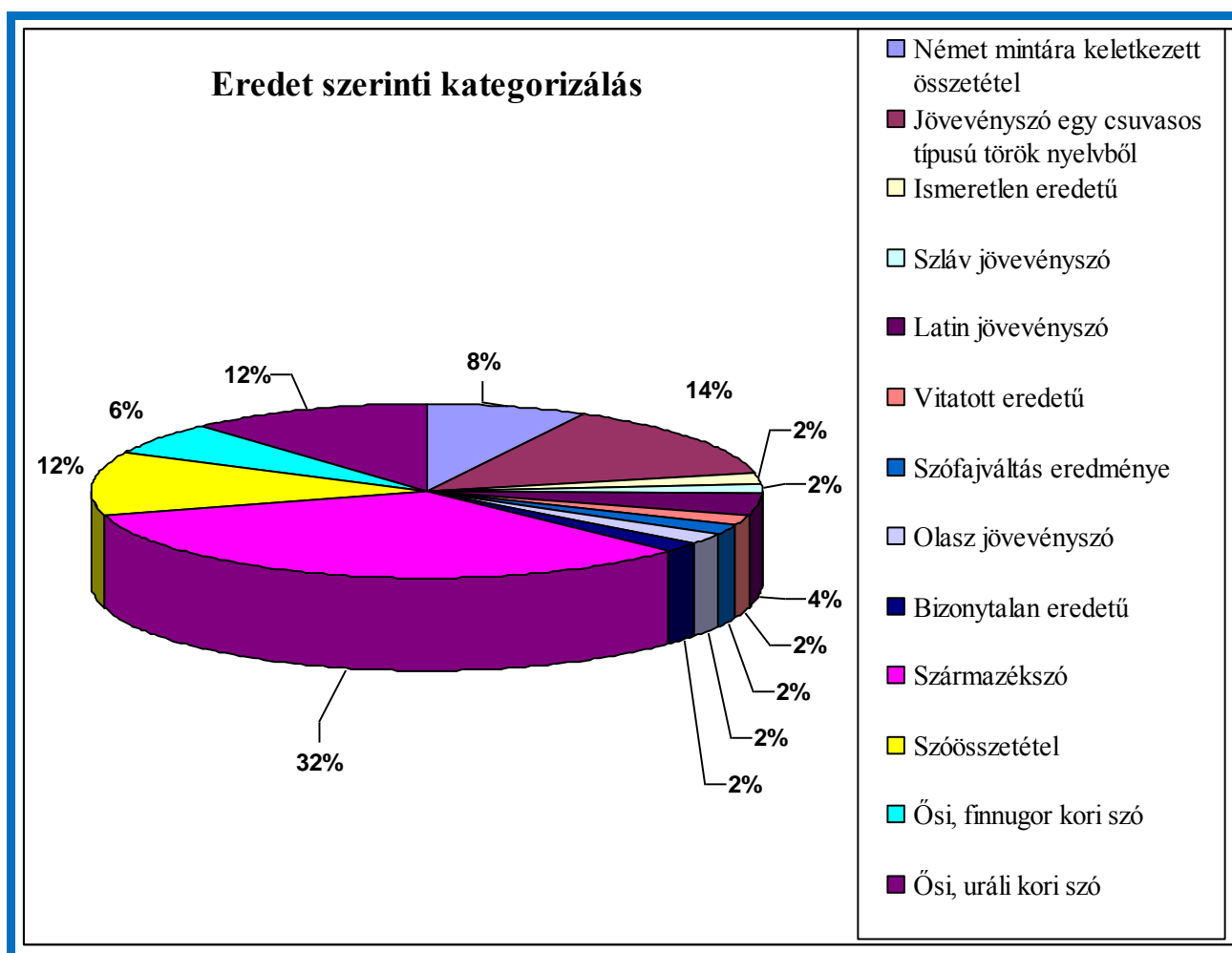
1. Német mintára keletkezett összetétel: *gyászruha, részvét, rítus, zsoltár.* (8%)
2. Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből: *búcsú, búcsúztató, gyász, gyászolás, harang, koporsó, tükör.* (32%)
3. Ismeretlen eredetű: *halottlátó* (2%)
4. Szláv jövevényszó: *párna.* (6%)
5. Latin jövevényszó: *prédikáció, kántor.* (14%)
6. Vitatott eredetű: *tor.* (2%)
7. Szófajváltás eredménye: *koszorú.* (2%)
8. Olasz jövevényszó: *bárka.* (2%)
9. Bizonytalan eredetű: *rongy* (2%)

10. Származékszó: *kondíton, felsírni, haláltusa, hantolás, imádkozás, mosdatás, mosdató, ravatal, szellem, temet, temetés, temető, tisztelendő, tükörborítóval, virrasztó. (32%)*

11. Szóösszetétel: *fejfa, halottmosó, harangszó, lélekharang, szemfedél, tollpihe. (12%)*

12. Ősi, finnugor kori szó: *ének, jel, lélek. (6%)*

13. Ősi, uráli kori szó: *halál, haldoklás, haldokló, halott, mos, víz. (12%)*

Az eredet szerinti csoportosításból kiderül, hogy a halállal kapcsolatos kifejezések között a származékszók arányak többséget mutat, de gyakoriak a török nyelvből származók is. A szláv, az olasz eredetű szavak azonban ritkán fordulnak

elő. Vagyis az együttélés a szláv népekkel a halállal kapcsolatos kifejezésekre nem volt hatással.

3.2. A kifejezések csoportosítása szerkezetük szerint

A nyelv gazdagításának leggyakoribb módja a szóképzés és a szóösszetétel. Ezzel a két szóalkotási móddal tudunk új szavakat létrehozni, melyekkel az alkotott új találmányokat, fogalmakat meg tudjuk nevezni. A halállal kapcsolatos szavak szerkezet szempontjából is változatos képet mutatnak. Célszerűnek tartottam megvizsgálni ily szempont szerint is az általam összegyűjtött terminusokat.

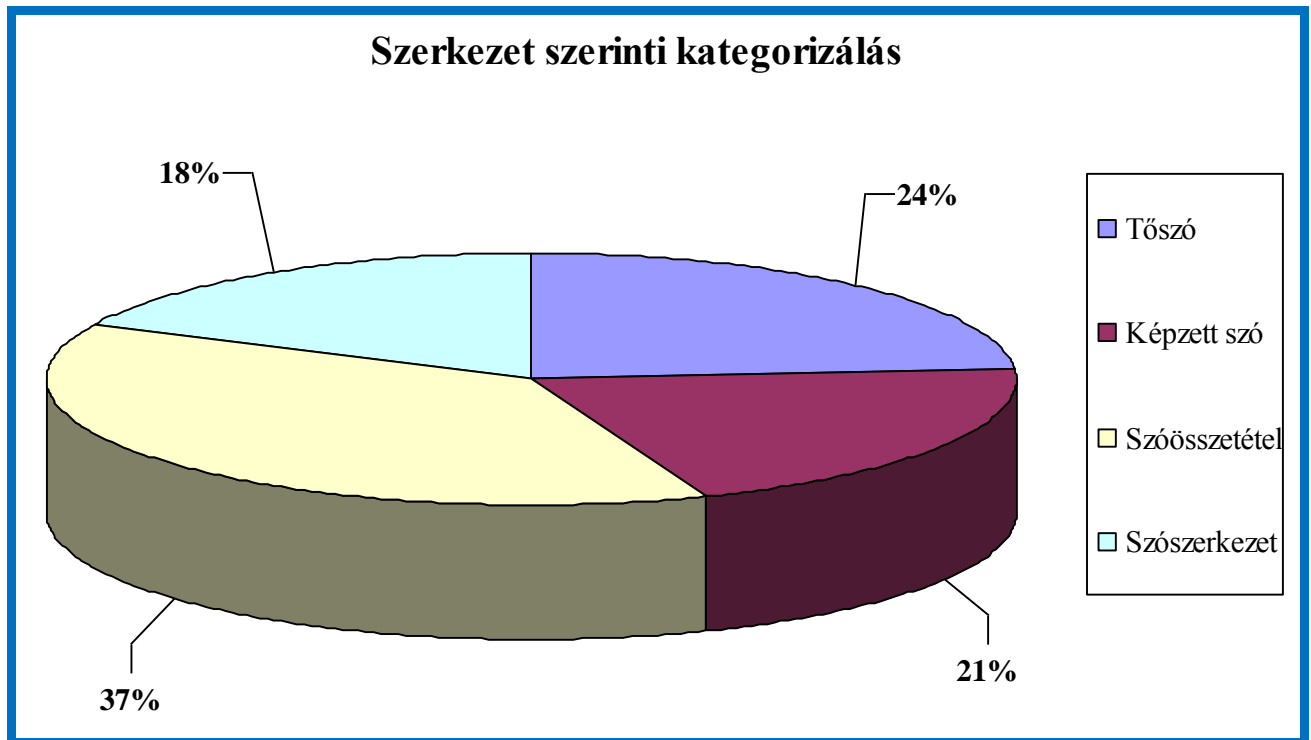
1. Tőszó: *gyász, halál, halott, jel, kántor, koporsó, koszorú, lélek, párna, ravatal, részvét, szellem, temet, tor, tükröt, virág. (24%)*

2. Képzett szó: *bárka, búcsúztató, kondít, énekel, gyászolás, haldoklás, haldokló, mosdatás, prédikáció, rítus, temetés, temető, tiszteletes, virrasztó. (21%)*

3. Szóösszetétel: *behantolását, búcsúének, elbúcsúzik, elbúcsúztatás, elhunyt, fejfa, felravatalozva, felsírni, gyászkocsi, gyászmenet, gyásznép, gyászruha, haláltusája, halottlátó, harangszó, imádkozik, koporsóvivő, kórboncnok, lélekarang, mosdatórongy, sírásó, szemfedél, tollpihe, túlvilág, tükörborító, záróének. (37%)*

4. Szószerkezet: *állát felkötik, halottas kocsi, halottas ház, halotti tor, halottmosó víz, halottszállító autó, lelki üdv, megmosott halott, temetkezési vállalat, temetési ruha, szabaduló lélek, zsoltári ének. (18%)*

Szerkezet szerinti kategorizálás

A szerkezet szerinti felosztásban a legnagyobb csoportot a szóösszetételek alkotják, melyek a szavak összegének 37%-át teszik ki. Ugyancsak nagy csoportot alkotnak a szószervezetek, melyek az összérték 18%-át alkotják. Ezeket követik a képzett szavak 21%-ban. Kevés számban vannak a tőszavak – a szavak 24%-át teszik ki.

BEFEJEZÉS

KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA

Munkámban az emberi élet fordulópontjai közül a legszomorúbbal, a temetkezéssel, s az ezzel kapcsolatos hagyományokkal, szokásokkal, illetve az ehhez fűződő kifejezések különféle szempontú rendszerezésével foglalkozom. Az elérhető szakirodalom alapján betekintést nyerhettem nem csak a Kárpát-medence, hanem szinte minden magyarlakta terület hagyományaiba. A kutatást adatközlők segítségével végeztem. Nagy élmény volt az adatgyűjtés során tapasztalt segítőkészség. Szomorú pillanatok egyike volt, mikor a temetkezési szokások gyűjtésekor felelevenedett egy-két olyan emlék, melyet beszélőpartnerem már eltemetett gondolatai mélyébe.

Kutatómunkám során rádöbbsentem, hogy rendkívül fontos a temetési szokásoknak az a szerepe, hogy mozgósítja a közösséget a hagyományos munkamegosztás szerinti feladatok elvégzésére. A temetés kitűnő alkalom, hogy a családok, nagyobb rokonságok bebizonyítsák a közösség előtt: összetartanak, családként, rokonságként, nemzetségként tudnak viselkedni. Természetesen ez néha csak látszat, de az ilyen kivételes alkalmakkor ezt várja el a közösség tőlük. Ilyenkor nem szokás haragot tartani, a közmondás szerint: Gyászban, nászban nincs harag! A halott életének a faluközösség általi méltatása a családra is kihat, ugyanakkor az, ahogyan a család a temetést megszervezi, lebonyolítja, ahogyan az elhunyt emlékét ápolja, visszahat a halottra is, olykor képes megszépíteni annak emlékét.

A temetkezési szokáskör tehát kollektív érvényű utasításokat tartalmaz arra nézve, hogy milyen nemű, korú, társadalmi rangú személyt hogyan kell eltemetni. Rendelkezik a temetés aktív és passzív résztvevőiről, az általuk betöltendő szerepekről, tennivalókról, a hatékony együttműködés érdekében. Intézkedéseket tartalmaz az elhunyt földi maradványainak előkészítésére, elrendezésére, eltávolítására, majd emlékének tiszteletben tartására vonatkozóan.

Arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy bár a halott áll a cselekvések központjában, legalábbis a halál beálltától a temetésig, a szokáskör egyben olyan rendszert is jelent, amely az élő közösség érdekeit szolgálja. Viselkedési parancsokat tartalmaz arra nézve, hogy hogyan kell gondoskodni a halott közvetlen hozzátartozóiról, hogyan lehet visszavezetni őket a mindennapi kerékvágásba, a megszokott közösségi életbe. Ugyanezek a viselkedési parancsok, normák a közösségben beállt krízishelyzetet is igyekeznek áthidalni, minél előbb feloldani a veszteség okozta feszültséget, helyreállítani a megbomlott rendet.

A halál előjeleinek, valamint a haldokló körüli teendőknek megelőző funkciójuk van. Egyrészt a közelgő halált próbálják elhárítani, másrészt a haldoklót és a környezetében élőket készítik fel a várható eseményre. A halál tényét közvetlenül a halál beállta után állapítják meg, de a szokás folyamán többször meg is erősítik (halottnézés, virrasztás, temetés, tor).

A halottra elsősorban az elkülönítő funkciók irányulnak. Öltözete, a ravatal, a „halottközpontú rituális színjáték” hajtórugója az az igény, hogy az elhunytat minél inkább megkülönböztessék és eltávolítsák az élők köréből. A népi halálképzet sajátossága az, hogy a halált nem végleges megsemmisülésnek, hanem átváltozásnak, átalakulásnak tekintik, a halottat is csak egy másik dimenzióban tovább élőként tudják elképzelni.

A halál tényét rituális kódok segítségével hozzák a közösség tudomására, avagy hirdtik ki. Ezután a közelebbi és távolabbi rokonok, jó szomszédok, barátok, ismerősök együtt aktiválják azt a tudáshalmazt, amely a krízishelyzetben az együttműködést, a közös munkát lehetővé teszi és irányítja. Arról van ugyanis szó, hogy a szoros kapcsolatháló, amely addig működött, egy tag halállával meglazult, veszélybe került. Ezt kell közös erővel valahogy rendbe hozni, újrarendezni az emberi kapcsolatokat és viszonyokat. Úgy is mondhatjuk, hogy a halál megingatja, felborítja a létező rendet, káoszt okoz, majd a hátramaradók új rendet teremtenek, ami természetesen nem azonos a régivel, esetleg hasonló ahhoz.

A temetés módjával ki tudja fejezni a család a veszteség mértékét. Ez mindig annak függvénye, hogy az elhunyt milyen szerepet töltött be a faluközösségben, a

rokonságban, a családban. Elsősorban a munkavégzésre képes, közösségi feladatokat is vállaló, utódaikról gondoskodni tudó egyének halála nagy veszteség, illetve a természetellenesnek ítélt erőszakos halál, a fiatalok halála az. Az idősek halálát belenyugvással, természeti törvényszerűségként és Isten akarataként fogadják. Az önrombolást, öngyilkosságot szigorúan elítélik, de a hátramaradottakat ugyanúgy gondozzák, mint a többi gyászolót.

Maga a temetés gazdasági próbatétel is. Ugyanakkor jó alkalom a család gazdasági lehetőségeinek a demonstrálására. Szerintem ez nyilvánult meg a valamikori ajándékvivésben is, mert ez a közösségi viszonyokat is szimbolizálta, miközben a kölcsönös segítségnyújtás révén újrafogalmazni, megerősíteni és stabilizálni is igyekeztek e kapcsolatokat.

A halál, temetés révén olyan, egyébként már csak ritkán, illetve megváltozott formában tetten érhető intézmények is működésbe léptek, mint a szomszédság és a társas munka.

Az eredet szerinti csoportosításból kiderül, hogy a halállal kapcsolatos kifejezések között a származékszók aránya többséget mutat 32% (*felsírni, haláltusa, hantolás, imádkozás*), de gyakoriak a török nyelvből származók is 14% (*búcsú, búcsúztató, gyász, gyászolás, harang*). A szláv (2%), az olasz (2%) eredetű szavak azonban ritkán fordulnak elő. Vagyis az együttélés a szláv népekkel a halállal kapcsolatos kifejezésekre nem volt hatással.

Szerkezetük szerint a szóösszetételek alkotnak nagy csoportot, a szavak 37%-át teszik ki (*felravatalozva, felsírni, gyászkocsi, gyászmenet, gyásznép, gyászruha, haláltusája, halottlátó, harangszó*). A legkevesebb százalékban a szószerkezetek fordulnak elő, 18% (*megmosott halott, temetkezési vállalat, temetési ruha, szabaduló lélek, zsoltári ének*).

Téglás egykori és jelenlegi temetkezési szokásainak összegyűjtésével gazdagítani szerettem volna szülőfalum eléggé hiányos néprajzát és történelmét. Munkám elkészítése során kisebb-nagyobb nehézségekbe ütköztem mind a temetkezési szokások kutatása során (az adatközlők nem tudták pontosan megmagyarázni a hiedelmek és a szokások jelentését), mind pedig a temető

tanulmányozása folyamán; a község nem rendelkezik írott forrásokkal, amelyre munkámat építeni tudtam volna). Mindezen nehézségek ellenére mindent megtettem annak érdekében, hogy munkámat minél nagyobb pontossággal tudjam elkészíteni.

Véleményem szerint hagyományainkra kiemelt figyelmet kell fordítanunk, hisz a szokások megőrzésével ápoljuk őseink emlékét. Tiszteletük, továbbvitelük nemzedékről nemzedékre, az őseink és a magunk tisztelete, megbecsülése. Tartást ad, becsületre, szeretetre, emberségre nevel. Erősíti az együvé tartozás érzését jóban, örömben és bajban.

A FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna – Bp.: Trezor Kiadó, 1994. – 272–280.o.
2. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I.(A–Gy). Főszerk.: Benkő Loránd. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.
3. Bakó Ferenc. Palócok IV. Rítus és folklór. – Eger: Heves megyei múzeumok igazgatósága, 1989.
4. Balassa Iván. A magyar falvak temetői. – Bp.: Corvina kiadó, 1989.
5. Balassa Iván. A székelyföldi erdővidék temetői. – Debrecen, 1992.
6. Balassa Iván. Báránd története és néprajza. – Báránd, 1985.
7. Bálint Sándor. A parasztélet rendje. // A művelődés rendje. Szerk.: Bartucz Lajos. – Budapest: Singner és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., 1943. – 201–248.o.
8. Bartha Elek. Vallásökológia. – Debrecen, Etika kiadó, 1992.
9. Bartha Elek. Az emberi élet fordulói Bárándon. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1995.–163 o.
10. Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsóv Mártonné. A mai magyar nyelv. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1968. – 151–164. o.
11. Berta Eleonóra. A halál bekövetkezése előtti szokások Salamonban// Acta Hungarica. 7–8. – Ungvár, 1998.– 86–89. o.
12. Berta Eleonóra. A halál hírüladása harangszó által a Felső–Tisza vidéken// Acta Hungarica. 12.–Ungvár, 2004.–125–128. o.
13. Berta Eleonóra. A sírásás hagyományai a Tisza felső folyása mentén// Acta Hungarica. 13–14.–Ungvár, 2004.–118–121. o.
14. Berta Eleonóra. Halott virrasztási szokások a Tisza felső folyása menti magyarlakta falvakban// Acta Hungarica. 10–11.–Ungvár, 2003.–194–196. o.
15. Botlik József–Dupka György Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár–Budapest, 1993.
16. Csikvári Antal: Vármegyei Szociográfiák IX.-X. A Vármegyei Szociográfiák kiadói hivatala, Budapest, 1940.

17. Dömötör Tekla. Magyar népszokások. – Budapest: Corvina kiadó, 1972. – 54–60. o.
18. Espán Margaréta. Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján. – Ungvár, 2015. – 450 o.
19. Etimológiai szótár. Főszerkesztő: Zaicz Gábor. – Budapest: Tinta Kiadó, 2006. – 867 o.
20. Fényes Elek. Magyarország geográfiai szótára. – Pest: Kozma Vazul nyomda, 1851.
21. Grammatikai gyakorlókönyv mintaelemzésekkel és segédanyagokkal. Szerk.: P. Lakatos Ilona. – Budapest: Kiadta a Bölcsész Konzorcium, 2006. – 68 – 74.o.
22. Haraszty Károly. Az Ungi Református Egyházmegye. – Nagykapos, 1931.
23. Ivaskovics Mária. Temetési szokások a kárpátaljai Nagydobronyban // Acta Hungarica. 7–8. – Ungvár, 1998.–97–102. o.
24. Keszeg Vilmos. Magyar népi kultúra. – Kolozsvár: Ábel Kiadó, 2008. – 159–169. o.
25. Kiefer Ferenc. Magyar nyelv. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 2006. – 215–235.o.
26. Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988. – 1646 o.
27. Kunt Ernő. Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe. – Budapest, 1987.
28. L. Juhász Ilona. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a XX. században. – Komárom-Dunaszerdahely, 2002.
29. Lizanec Péter. A Kárpátaljai Magyar Nyelvjárások Atlasza III. kötet. – Ungvár – Debrecen, 2003. – 580–637. o.
30. Magyar értelmező kéziszótár. Szerk.: Pusztai Ferenc. – Budapest: Akadémiai Kiadó Zrt., 2014. – 1508.o.
31. Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 321 –323.o.

- 32.** Magyar katolikus lexikon VII. (Klacs–Lond). Főszerk.: Diós István; szerk.: Viczián János.– Budapest: Szent István Társulat, 2002. – 1040.o.
- 33.** Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Főszerk.: Dömötör Tekla, szerk.: Hoppál Mihály. – Budapest: Akadémiai Kiadó. 2001. – 867.o.
- 34.** Magyar néprajzi lexikon, III. kötet. Szerk.: Ortutay Gyula. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1980. – 751.o.
- 35.** Németh László. A minőség forradalma//Kisebbség I. kötet.–Bp.: Püski Kiadó, 1992.–31–33. o.
- 36.** Novák László. Fejfák a Duna-Tisza közén. Arany János Múzeum. – Nagykőrös, 1980.
- 37.** Nyelvművelő kézikönyv. Szerk.: Grétsy László — Kovalovszky Miklós. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1985. – 467–468.o.
- 38.** P. Punykó Mária. „Szem látta, szív bánta”. Kárpátaljai honismereti tudományok. Hatodik Síp Alapítvány –Budapest-Beregszász: Mandátum Kiadó, 1996.
- 39.** Pesty Frigyes. Az eltűnt vármegyék. – Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1880. – 957. o.
- 40.** Petercsák Tivadar. Népszokások Filkeházán. – Debrecen, 1985. – 161.o.
- 41.** Róheim Géza. Magyar néphit és népszokások. – Szeged: Universum kiadó, 1990.
- 42.** Székely Leó. Gömörmegyei babonák. //Ethn., VII. – 1896. – 374–379.o.
- 43.** Tárkány Szűcs Ernő. Magyar jogi népszokások. – Budapest: Gondolat kiadó, 1981. – 934.o.
- 44.** Ujvári Zoltán. Gömöri magyar néphagyományok. – Miskolc: Miskolci Herman Ottó Múzeum, 2002.
- 45.** Ujváry Zoltán. Születéstől a halálig. Gömör néprajza XL. – Debrecen, 1993.
- 46.** Virág Magdolna. Temetés a Tövisháton. – Debrecen: Debreceni Dózsa Nyomdaüzem, 1994.–13–117. o.

47. „Господарська книга по Сюртівській сільській ради”.
48. „Журнал реєстрації свідоцтв про смерть”.
49. Населення Закарпатської області. Статистичний збірник. Ужгород, 2003.

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-957.html>

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1065.html>

http://www.hospice.hu/docu/kh/03-4_10.pdf

<http://www.karpataljaturizmus.net/telepules.html>

РЕЗЮМЕ

Тема моєї дипломної роботи: „Звичаї та вирази, пов’язані із поховальними обрядами у с. Тийглаш Ужгородського району”. Працюючи над темою, автор дослідив наукову літературу, присвячену даній тематиці, зібрав дані про ритуали, пов’язані з похованням у селі Тийглаш, а також написав нарис про місцезнаходження, загальний стан та історію кладовища.

Робота складається з трьох розділів.

У вступі дипломної роботи подається загальна картина про село: географічне розташування, історія села, оскільки без цього не можливе будь-яке дослідження населеного пункту.

У першому розділі розглядається література, яка пов’язана з ритуалами поховання, до речі, дуже різноманітна. Вивчення цієї літератури допомогло мені у роботі.

Другий розділ дипломної роботи присвячено вивченню ритуалів, пов’язаних з похованням померлих. За допомогою респондентів автор зібрав необхідні матеріали. Респонденти розповідали про ритуали, прикмети, пов’язані зі смертю. Обряд поховання різних конфесій автор розглянув коротко, оскільки він дуже чітко регламентується у церковних книгах.

Респонденти розповіли про такі речі, пов’язані зі смертю, які земна людина не може пояснити, але в існування цих речей кожна людина вірить.

У третьому частині дослідницької роботи граматично проаналізовано і систематизовано за їх походженням та структурою спеціалізовані слова, пов’язані зі смертю.

Основним завданням дипломної роботи було характеристика ритуалів пов’язаних з похованням. При вивченні цієї теми автор мав намір доповнити новими даними історію та етнографію села Тийглаш, що було нелегко, але автор зробив все можливе для досягнення своєї мети.

Дипломна робота завершується висновками, резюме на українській та англійській мовах, списком використаної літератури, та додатком.

SUMMARY

The title of my diploma thesis is: "*Customs and expressions related to the obsequies in Téglás village*". When working on the subject of the thesis, the author studied the scientific literature devoted to this subject, collected the data on the rituals related to burial in Téglás village and wrote an essay about the cemetery location, general condition and history.

Present thesis consists of three sections.

In the introduction section of the diploma thesis, a general pattern of the village is given, i.e. its geographical location and history, because studying any locality is not possible without this survey.

In the first section, the literature related to burial rituals is analyzed, being, by the way, very diverse. Studying this literature helped me greatly in my work.

The second section of the diploma thesis is dedicated to studying the rituals related to burial. The author collected necessary materials with the help of respondents. The latter talked about rituals and folk sayings related to death. The obsequies of different confessions were examined briefly, because they are clearly regulated in the church books.

The respondents told about such things related to death, which could not be explained by an ordinary human, but every person believes in their existence.

The special words related to death are analyzed grammatically and deals with their systematization by origin and structure in the third part of this study.

Characterization of the rituals related to burial was the principal task of my diploma thesis. When investigating this subject, the author had an idea to replenish the history and ethnography of Téglás village with new data. This was not an easy task, but the author did his best to achieve his goal.

The diploma work ends with conclusions, summary in Ukrainian and English language, list of references, and annex.

1. SZÁMÚ MELLÉKLET

Petro Józsefné, sz. Béres Gizella búcsúztatója

Elhangzott: 2014. november 9-én, vasárnap, Téglás községben

Alig pár héttel ezelőtt járt községünkben a halál,
s egy édesanya ma megint sírba száll immár.
Tegnapelőtt zárta le szemeit a halál rideg keze,
s ma elhelyezzük sírjába Jézus szent nevébe.
Állítsd őt jobbra, tekints le szolgálódra,
vidd fel őt örök országodba, Szűz Mária, haldoklóknak oltalma.

Mindig úgy élt benne az öröm és a reménység,
s mostanában ritkán vett rajta erőt a fájdalom és az erőtlenség.
A Szűzanyának dicséretét a szentmisén ajka mindig oly szépen zengette,
ájtatos imákkal s énekekkel hálát adván Szűz Máriát köszöntötte.
De nem szól már hű ajkán a dicséretnek szózata,
mert szívének lángbúzgóságát a halál eloltotta.

Megpihent immár, megszűntek fájdalmai,
koszorúin amit elnyert, bánatunk virágai nyílnak ki.
Hisz oly lelkesen járta ő a keresztény hívő útját,
s most már nyugalom és béke vár rá odaát.

Ezért temetésre szólt délben a harang ma,
mert elhunyt e szerető édesanya.
Gyász koporsóban fekszik itt előttünk,
kivel mindig örültünk, ha beszélhettünk.

Hogy keltse életre családjá ezt az áldott szívet,
mely mindennapjaikra derűt s mosolyt hintett.
Hogy adjanak szót ajkára, édeset, hozzájuk szólót,
óh, ölelő karjára mért zártak koporsót?

Bárcsak mégegyszer fölkelhetne,
s őket, kik sírnak, újra megölelhetne.
Édesebb volna ott lenn az álma,
s szívük sem lenne ilyen árva.

Óh, csak még a keblünkön pihenne feje,
ha még csak reszketve is, de felénk nyúlna a keze.
Bárcsak szólna még az ajka, ha csak halkán is nekünk,
kik mostan miatta teljes kétségbe esünk.

Ide borulunk rá fájdalmas jajszóval,
de nem adhat erőt néki már a sóhaj.
Hullanak könnyeink, de talán nem hiába,
hiszen nem mondhattunk búcsúszót elhunyt testvérünk számára.

Óh, te drága, kedves édesanya, bánt,
hogy nem lehetett hozzánk ajkadnak legalább egy búcsúszava.
De nehéz elhinnünk, hogy te már nem vagy többé,
hogy szerető szíved nemsokára a hideg földé.

Csupa panasz ezért az orcánk, s egy könyv a sóhajunk.
Egy olyan imakönyv, amelynek kapcsa ő, a mi holt kedvesünk,
melynek minden lapja emlékjelet hagy majd róla nekünk.

S hogy kiről is? Petro Józsefné, sz. Béres Gizelláról, aki 1932. április 30 - án Téglás községben született, Béres Sándor és Kocsis Mária második leánygyermekéként. 7 éves korában elveszítette édesanyját, s majd 10 évvel azt követően édesapja elhunyt miatt kellett bús könnyeket hullatnia, de mindezt pótolta valamiképpen az a szeretet és békés egyetértés, amellyel nevelőanyja és 7 testvére körülvette, akik közül ő távozott el negyedikként. 1948 – tól 42 éven keresztül a helyi Népek Barátsága Kolhozban dolgozott, miközben 1950. június 17 - én házasságot kötött Petro Józseffel, majd 2008. február 19 – én, majdnem 58 évi házasság után megözvegyült. Házasságukból két gyermekük született, Mária és Erzsébet, akik számára elhunyt édesanyjuk mindig a lehető legjobbat akarta, s akiket mindig Isten iránti tiszteletre tanított.

Ő, aki számára amíg csak tehetett, nem múlt el vasárnapi szentmise úgy, hogy énekhangjával s imáival ne tette volna ünnepélyesebbé a szent liturgiát. Két évvel ezelőtt ünnepelte 80. születésnapját, melyet nagy öröme családjá s szeretett rokonai körében tölthetett, melyért nem győzött eléggé hálát adni Mennyei Atyánknak. S 2014. november 7-én délután, amikor már oly nehéz volt számára minden, szép csendesén átkarolta őt az Isten, s a szerető édesanya, testvér és nagymama végleg eltávozott szerettei köréből.

Sírásotok szóra késztettem ajkam,
de ez már az utolsó, s benne sír saját fájdalmam.

Számomra sötét sír lett az éjszaka, melyben eltűnt életem,
e földi életből a halál törébe estem.

Csak egy röpke sóhajtás volt az én elmulásom,
nem mentem én át nagy haláltusákon.
Nem mert a halál megkínozni engemet,
csak egy nem várt percben lecsukta szemeimet.

Megfogott, s nem hagyott már több lépést tennem,
azt mondta, hogy már nem lehet a tiétek lennem.
Megállítá szívem, mely csak értetek élt, dolgozott és dobant,
mely most szeretetetek ajkának fújásán kilobbant.

Higgyjétek hát el, az elmulás nagyon fáj nekem,
hiszen nem láthatom már többé unokáim s drága két gyermekem.
De hát a jó Isten akarta ezt így,
s amit ő tesz az nagyon jól van téve,
megszállja már szívemet a mosolygó béke.
S talán síri álmomban majd megláthatom őket,
kiktől most már végső búcsút kell hogy vegyek.

Drága leányaim: Mária és Erzsébet, először tőletek búcsúzó,
fájdalmatokat mégcsak enyhíteni sem tudom.
Nincs már alkalom megköszönni nektek,
azt a sok jót, mellyel körülvettetek, s mérhetetlen szereteteket.
Ne búsuljatok, nekem már nem fáj semmi,
ha eljön az este, csillagként tudok nektek üzeni.
Tekintsetek fel az égre, ott fogok ragyogni,
szívetek egy darabja voltam, melyet már nem tudok pótolni.
Ám hisszük, hogy eljön a boldog feltámadás,
s mindannyian majd újra megtaláljuk egymást.

*Drága édesanyánk, szívünk meghasad érted.
Tudjuk, hogy szólítottak, s menned kellett.
Urunk, Istenünk karját nyújtotta feléd,
békét adott neked, már őrangyalok vigyáznak rád,
s fájdalmaid nincsenek már.
Felejtethetlen utolsó beszélgetésünk, utolsó szeretetteljes mosolyod,
ha szíved fájt is a kórházi ágyon, de még ott is értünk dobogott.
Szemünkbe néztél, arcodra boldog mosolyt erőltettél.
Gyöngye kezeidet kezünkbe fogtuk,*

*gyógyulásodért fohászkodtunk, s nemsokára arcod megnyugodott.
Ekkor elmentél tőlünk messze e földi világból,
a csillagok útjára léptél Isten akaratából.
Búcsúzóul tudd, hogy örökké szeretünk,
s míg élünk, mindent köszönve sohasem feledünk.*

Továbbá unokáim:

Mária és férjed, Dezső,
Enikő és férjed, József,
Zsuzsanna és férjed, Géza,
László és feleséged, Anita,
valamint drága dédunokáim: Dezső, Nikoletta, Bettina, Vivien és Martin ,
Megkondult már nekem a végóra,
s egy más életre hívott, egy örökké tartóra.
Halálom óráján boldog öröm fogta el szívemet,
mert sokszor magam mellett tudhattalak titeket.
Megköszöni immár lelkem értem tett aggódó jóságokat,
Míg éltek, mindig a boldogság napjai derüljenek reátok !

*Drága nagymamánk, elhervadt életed, eltűnt, mint egy álom.
Ezért a temető, avarját mi mától fájó szívvel járjuk.
Hol virágerdő sűrűjében pihen majd szíved csendesen,
nem dobban már családodért, mert messze vitted Istenem!
Könnyes szemmel állunk majd meg sírodnál,
ahol ugyan nem szólsz már,
de mi tudjuk, hogy te oda hívtál.
Szólítunk majd, de sírod néma, s nem felel,
de szívünkben gondoskodó jóságoddal örökre létezel.
Pihenj csendesen porló hantod alatt,
míg élünk, megőrzzük álmodat!*

Testvéreim:

özv. Glagola Sándorné,
özv. Zunko Imréné,
Szitkozijev Lászlóné, és Béres István,
ég veletek, mert tőletek én már igen messze leszek.
Vigasztalja meg Isten a ti fájó lelketeket, és tegye boldoggá földi élteteket !

*Drága testvérünk, tudjuk, hogy nem jössz már hozzánk többé,
de mégis olyan jó lenne várni.*

*Hazudni szívünknek, hogy ne tudjon fájni.
Téged elfelejteni nem lehet, de sajnós meg kell tanulnunk élni nélküled.
Ki egész életeden át oly szívesen dolgozva éltél,
S tegnapelőtt bánatot ránk hagyva csendesen elmentél.
Örök álmom zárta le drága két szemed,
Megpihenni tért dolgoz két kezed.
Drága testvérünk, Isten veled!*

Továbbá sógornőim:

özv. Béres Sándorné,
özv. Béres Bernáthné,
özv. Petro Jánosné, gyermekei és azok családja,
sógorom: Szitkozijev László,

Keresztlányaim:

Tóth Zsigmondné, gyermekei és azok családja,
Kürti Sándorné és családja,

Unokahugaim, unokaöcséim:

Remecki Istvánné, gyermekei és azok családja,
Balázs Imréné, gyermekei és azok családja,
Berta Andrásné és családja,
Zunko Imre és családja,
Andrejkó Jolán és családja,
Béres Tibor és családja,
ifj. Szitkozijev László és családja,
Manzics Miklósné és családja,
ifj. Béres István és Erika,
Vetrovszki Tiborné és családja,

Lányaim nászai, nászasszonyai:

özv. Ráti Dezsőné,
Nagy József és felesége,
Grosik Péter és felesége

Továbbá:

Kocsis Bernát, István, Árpád és családjuk,
Pálfi Imréné és családja,
Veres Péterné és családja,
Béres László és családja,
Sima Sándorné, gyermekei és azok családja,

Lizák Sándorné, gyermekei és azok családja,
Bányácsi Ferencné és családja,
Necze József és családja,
illetve a Nagy rokonok,

Szomszédaim:

özv. Hajdú Istvánné, gyermekei és azok családja,
özv. Iván Józsefné, gyermekei és azok családja,
özv. Vajner Istvánné,
Szidor István és családja,
id. Szidor Imre, gyermekei és azok családja,
özv. Mitro Józsefné, gyermekei és azok családja,
Szücs Sándor és családja,
özv. Fedics Istvánné és családja,
özv. Resko Zoltánné, gyermekei és azok családja,
Mitro Sándor és családja,
Román Béla és családja,
özv. Nagy Géza és családja,
özv. Molnár Józsefné, gyermekei és azok családja,

illetve

özv. Takács Ferencné és családja,
Kovács László és családja,
Popovics János és családja,
Malöske Szergej és családja,
Szilágyi József és családja,
Kofel Miklós és családja,
Haritonov Vitálék és családja,
Izmail Brigitta és családja,

Valamennyietekre Isten-áldást kérek, legyen boldog számotokra a földi élet.

Végül kezelőorvosaim, összes meg nem említett hozzátartozóim, rokonaim, Ambrus József, Tóth Jenő, és Szkoropádszkij Péter parókus atyák, továbbá lányaimnak, unokáimnak ismerősei, barátai, munkatársai, illetve a helyi római - és görög katolikus egyházközségek tagjai

Tiétek búcsúzásom utolsó előtti szava,
mindnyájatokat áldja meg az égi Atya!

Az Úrnak házába gyakorta vitt szívem,
Egyháza szolgálójaként dicsértem Istent.
A hit, a remény és a szeretet éltette lelkemet,
mert tudtam, hogy az égben csak ilyen kincsek kellenek.
De már elfáradtam, megpihenni hozzád térek, Istenem,
jutalmul szent nyugalmat adj majd nekem.
Az életnek baját, terhét vállaimról levevéd,
nyugodtan fekszem már koporsómban,
lelkem vágyakozva tör feléd.
Bocsásd meg minden vétkem, mellyel megbántottalak,
legyen szemedben érdem, hogy mindig hűen szolgáltalak.
A jó harcot megharcoltam, pályám célíg futottam.
Szent hitemet megtartottam, Istent híven vallottam.
Neked éltem, neked halok, óh, jóságos Istenem,
szánj meg engem, s könyörülj a te költöző híveden.
Gyermekeim, szeretteim, esdjetek most érettem.
Kövessétek életemből a jót, mit szerintetek megtettem.
Az Úr Jézus megígérte, hogy nem válunk el örökre.
Majd imádkozom az Úrnál értetek,
hiszen nincs szebb az égi útnál,
mint, hogy jó legyen éltetek.

*Dicsértessék Jézus Krisztus, adj jó éjszakát,
Add meg elhunyt testvérünknek boldogságos szép álmát.
Míg feljön a piros hajnal vigyázz reá,
Az őrangyal égi karokkal
S Szűz Mária küldje hozzá őrzőangyalát,
Adjon neki Jézus csöndes s boldog éjszakát!*

*Hogyha majd a temetőbe megvetik ágyát,
A sír sötét mélységében had aludhassa végső álmát!
Míg feljön a piros hajnal vigyázz reá,
Az őrangyal égi karokkal
S Szűz Mária küldje hozzá őrzőangyalát,
Adjon neki Jézus csöndes s boldog éjszakát!*

*Add, hogy a mennyei hajnalra felvirradhasson
S a dicsőült angyalokkal Téged magasztalhasson!
Míg feljön a piros hajnal vigyázz reá,
Az őrangyal égi karokkal*

*S Szűz Mária küldje hozzá őrzőangyalát,
Adjon neki Jézus csöndes s boldog éjszakát!*
NYUGODJON BÉKÉBEN, BÉKE PORAIRA!

2. SZÁMÚ MELLÉKLET

Kárpátalja térképe

3. SZÁMÚ MELLÉKLET

Az Ungvári járás térképe

